JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

HOTUBA YA WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI, MHESHIMIWA DEOGRATIUS J. NDEJEMBI, (MB.), AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA KWA MWAKA 2025/26

Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (kulia) akibonyeza kitufe kuzindua Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 (Toleo la mwaka 2023) jijini Dodoma. Kushoto ni Mhe. Deogratius Ndejembi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (kulia) akimkabidhi Mheshimiwa Deogratius Ndejembi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi magari kwa ajili ya kurahisisha utoaji huduma za ardhi kwa wananchi

HOTUBA YA WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI, MHESHIMIWA DEOGRATIUS J. NDEJEMBI (MB.), AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA KWA MWAKA 2025/26

VIONGOZI WA WIZARA

MHE. DEOGRATIUS NDEJEMBI (MB)
WAZIRI

MHE. GEOPHREY PINDA (MB)
NAIBU WAZIRI

MHANDISI ANTHONY SANGA
KATIBU MKUU

BI. LUCY KABYEMERA
NAIBU KATIBU MKUU

YALIYOMO

UTANGULIZI 1
SALAMU ZA PONGEZI 2
SALAMU ZA POLE 7
MAJUKUMU YA WIZARA 8
HALI NA MWELEKEO WA SEKTA YA ARDHI NCHINI......... 10
MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI YA MWAKA 2024/25 NA MALENGO YA MWAKA 2025/26 16
Mapato na Matumizi ya Fedha: Fungu 48........................... 16
Mapato... 16
Matumizi.. 18
Mapato na Matumizi ya Fedha: Fungu 03........................... 19
Mapato... 19
Matumizi.. 19
UTAWALA WA ARDHI.. 21
Usimamizi wa Sekta ya Ardhi 21
Uandaaji na Usajili wa Hati na Nyaraka za Kisheria 23
Usimamizi wa Masharti ya Umiliki 25
Usimamizi wa Ardhi ya Uwekezaji 26
Uhuishaji wa Kumbukumbu za Ardhi................................. 27
Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi Nchini 28
Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi katika Vijiji/Mitaa 975........ 30
Uthamini wa Mali 33
MABARAZA YA ARDHI NA NYUMBA YA WILAYA 37
HUDUMA ZA TEHAMA.. 39
UPIMAJI ARDHI NA UTAYARISHAJI WA RAMANI............... 41
Uwekaji Alama za Msingi za Upimaji Ardhi 42
Upigaji Picha za Anga.. 44
Upimaji wa Viwanja na Mashamba.. 46
Upimaji wa Mipaka ya Vijiji.. 48
UPANGAJI MIJI NA MAENDELEO YA MAKAZI 48
Uboreshaji wa Maeneo chakavu na Yasiyopangwa Mijini.. 49
Urasimishaji Makazi Yasiyopangwa...................................... 52
Uandaaji wa Mipango ya Jumla 54
Uandaaji wa Mipangokina... 55

Utangazaji wa Maeneo ya Upangaji Miji 58
Usimamizi na Udhibiti wa Uendelezaji wa Miji 59
Usimamizi na Uratibu wa Uendelezaji Nyumba.................. 60
Ushirikiano na Taasisi za Kimataifa katika Uendelezaji Miji na Makazi 62
USIMAMIZI NA URATIBU WA SEKTA YA MILKI 64
MAPITIO YA SHERIA ZA SEKTA YA ARDHI......................... 66
MIRADI YA MAENDELEO 68
Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi 69
Mradi wa Uboreshaji Usalama wa Milki za Ardhi (LTIP)..... 71
Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani 74
Mradi wa Uimarishaji wa Mipaka ya Kimataifa 78
USHIRIKI WA WIZARA KATIKA MIRADI YA KIMKAKATI NA MATUKIO YA KITAIFA.. 80
Upangaji na Upimaji wa Viwanja Mbadala kwa Ajili ya Waathirika wa Maporomoko ya Mlima Hanang’ 81
Uhamaji wa Hiari wa Wananchi Kutoka katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro 82
Uthamini wa Mali za Wananchi katika Maeneo ya Miradi ya Kimkakati 83
USIMAMIZI WA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA 83
Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi................ 84
Tafiti Zinazohusiana na Matumizi ya Ardhi 92
Ufuatiliaji na Tathmini ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi 92
SHIRIKA LA NYUMBA LA TAIFA.. 93
BODI ZA USAJILI WA WATAALAM WA FANI ZA ARDHI 102
Bodi ya Usajli wa Wataalam wa Mipangomiji..................... 103
Bodi ya Usajili wa Wathamini 104
Baraza la Taifa la Wapima Ardhi... 107
VYUO VYA ARDHI (TABORA NA MOROGORO).................. 108
UTAWALA NA RASILIMALIWATU 113
HABARI NA ELIMU KWA UMMA 116
SHUKRANI 117
HITIMISHO... 118

MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2025/26 119
Fungu 48: Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi 119
Fungu 03: Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi 120

VIFUPISHO

ARIMO	Ardhi Institute – Morogoro
ARITA	Ardhi Institute – Tabora
BOT	Bank of Tanzania
CCM	Chama cha Mapinduzi
CORS	Continously Operating Reference Station
EACOP	East African Crude Oil Pipeline
e-GA	e-Government Authority
EPZA	Export Processing Zones Authority
GN	Government Notice
GPR	Golden Premier Residence
GPSA	Government Procurement Services Agency
KKK	Kupanga Kupima na Kumilikisha
LDI	Land Data Infrastructure
LTIP	Land Tenure Improvement Project
NHC	National Housing Corporation
NIDA	National Identification Authority
NLIC	National Land Information Centre
NLUIS	National Land Use Information System
OC	Other Charges
PDRF	Plot Development Revolving Fund
PE	Personal Emolument
RCMRD	Regional Centre for Mapping of Resources Development
SDGs	Sustainable Development Goals
SGR	Standard Gauge Railway

TAMISEMI	Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa
TCRA	Tanzania Communication Regulatory Authority
TEHAMA	Teknolojia ya Habari na Mawasiliano
TIC	Tanzania Investment Centre
TMRC	Tanzania Mortage Refinance Company
TNGC	Tanzania National Geo-Innovation Center
TRA	Tanzania Revenue Authority
WHC	Watumishi Housing Company

UTANGULIZI

1. ***Mheshimiwa Spika***, naomba kutoa hoja kwamba, kutokana na taarifa iliyowasilishwa leo ndani ya Bunge lako Tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii iliyochambua na kujadili Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (Fungu **48**) na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi (Fungu **03**); Bunge lako Tukufu lipokee na kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (Fungu **48**) na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi (Fungu **03**) kwa mwaka 2024/25. Aidha, naomba Bunge lako Tukufu lijadili na kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya mafungu hayo mawili kwa mwaka 2025/26.

2. ***Mheshimiwa Spika,*** awali ya yote napenda kutumia fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa Rehema kwa kutujalia afya njema na kutuwezesha kushiriki Mkutano huu wa **19** wa Bunge la **12** ambao ni mahsusi kwa ajili ya kujadili Mapitio ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2024/25 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka 2025/26. Aidha, kipekee namshukuru Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuniamini na kuniteua kuwa Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Ninamuahidi kuwa kwa kushirikiana na viongozi na watumishi wote wa Wizara, nitaendelea kutekeleza majukumu aliyonikabidhi kwa uadilifu

na maarifa ili kuleta ufanisi katika utoaji wa huduma katika sekta ya ardhi kwa ustawi wa wananchi na maendeleo ya Taifa kwa ujumla.

SALAMU ZA PONGEZI

3. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa namna ya pekee, naomba nitumie fursa hii kumpongeza kwa dhati Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa uongozi mahiri katika kudumisha amani, umoja na mshikamano nchini; kuimarisha utulivu wa kisiasa na diplomasia ya kiuchumi; na kuvutia uwekezaji katika sekta ya ardhi kwa kuweka misingi bora ya utawala na utendaji kazi. Miongoni mwa mambo makubwa yaliyofanywa na Mheshimiwa Rais kwenye Sekta ya Ardhi katika kipindi cha uongozi wake ni pamoja na kuwezesha ukamilishaji wa marekebisho ya Sera ya Taifa ya Ardhi ambayo imetoa mwelekeo mpya wa usimamizi wa ardhi nchini na maboresho ya mifumo ya TEHAMA ambayo imeongeza tija na ufanisi katika utoaji wa huduma za ardhi. Aidha, Mheshimiwa Rais amewezesha upatikanaji wa rasilimali fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo ikiwa ni pamoja na shilingi bilioni **50** zilizotolewa kwa ajili ya Mfuko wa Maendeleo ya Ardhi (PDRF); miradi ya ujenzi ya Shirika la Nyumba la Taifa; na ongezeko la tengeo la Bajeti kwa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi ambalo limeongeza kasi ya upangaji wa matumizi ya ardhi nchini.

4. ***Mheshimiwa Spika,*** nampongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kumsaidia Mheshimiwa Rais katika kutekeleza majukumu yake ya kuliongoza Taifa letu. Aidha, ninamshukuru kwa maelekezo na miongozo ambayo amekuwa akitupatia kuhusu masuala mbalimbali ya sekta ya ardhi.

5. ***Mheshimiwa Spika,*** nampongeza Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kwa uongozi mahiri katika kusimamia ustawi wa wananchi wa Zanzibar na kuendelea kudumisha Muungano wetu. Vilevile, nampongeza Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mheshimiwa Dkt. Doto Mashaka Biteko (Mb.), Naibu Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa umahiri wao katika kumsaidia Mheshimiwa Rais kusimamia na kuratibu shughuli za Serikali katika kuboresha huduma za msingi kwa jamii kama kichocheo cha kudumisha amani, umoja, upendo, mshikamano na utulivu nchini. Napenda kuwashukuru kwa ushauri, maelekezo na ushirikiano wanaonipa ambao umeniwezesha kutekeleza majukumu ya kuongoza sekta hii muhimu.

6. ***Mheshimiwa Spika,*** nitumie fursa hii kipekee kabisa kuwapongeza Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Dkt. Hussen Ali

Mwinyi, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kwa kuchaguliwa kuwa wagombea wa CCM katika nafasi za Urais kwenye Uchaguzi Mkuu utakaofanyika mwezi Oktoba, 2025. Aidha, nampongeza Mheshimiwa Balozi Dkt. Emmanuel John Nchimbi kwa kuaminiwa na kuchaguliwa kuwa mgombea mwenza. Hatua hii inadhihirisha imani ya wana CCM kwa viongozi hawa kutokana na uongozi wao makini unaozingatia maslahi ya Taifa. Ninaamini na ninawaomba Watanzania wote kwa umoja wetu tuwaunge mkono kwa mustakabali wa maendeleo ya Taifa letu.

7. ***Mheshimiwa Spika***, napenda kukupongeza wewe binafsi, Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Rais wa Umoja wa Mabunge Duniani kwa kuongoza na kusimamia kwa umahiri shughuli za Bunge letu na zile za Umoja wa Mabunge Duniani. Aidha, nampongeza Naibu Spika, Mhe. Mussa Azzan Zungu (Mb.) kwa kuendelea kukusaidia kwa umahiri katika kutekeleza shughuli za Bunge. Vilevile, ninawapongeza Wenyeviti wa Bunge Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Mbunge wa Viti Maalum; Mheshimiwa Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mbunge wa Madaba; na Mheshimiwa Deodatus Philip Mwanyika, Mbunge wa Njombe Mjini ambao kwa nyakati tofauti wamekuwa wakisimamia na kuongoza shughuli za Bunge. Tunawaombea kwa Mwenyezi Mungu aendelee kuwajalia afya njema na hekima katika kuwatumikia wananchi kupitia Mhimili huu wa Bunge.

8. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba kutumia fursa hii kumpongeza tena Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa hotuba yake ambayo imefafanua na kubainisha utekelezaji wa malengo ya Serikali katika mwaka 2024/25 na mwelekeo wa shughuli za Serikali zitakazotekelezwa katika kipindi cha mwaka 2025/26. Kwa upande wa sekta ya ardhi, hotuba hiyo pamoja na mambo mengine, imeweka msisitizo katika kuongeza kasi ya utekelezaji wa Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi; uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi mijini na vijijini ikiwa ni pamoja na urasimishaji wa makazi yasiyopangwa; na kuimarisha matumizi ya mifumo ya TEHAMA katika utoaji wa huduma za ardhi. Wizara imezingatia na inaendelea kutekeleza maelekezo na maagizo yanayohusu sekta ya ardhi ili kuimarisha usalama wa milki za ardhi nchini, kudhibiti migogoro ya ardhi, kuweka mazingira wezeshi ya uwekezaji na kuifanya ardhi kuwa mtaji hai kwa wananchi wetu.

9. ***Mheshimiwa Spika,*** natoa shukrani zangu za dhati kwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii chini ya uongozi mahiri wa Mwenyekiti, Mheshimiwa Timotheo Paul Mzava (Mb.), Makamu Mwenyekiti, Mheshimiwa Najma Murtaza Giga (Mb.) pamoja na wajumbe wote wa Kamati kwa kusimamia utekelezaji wa majukumu ya Sekta ya Ardhi. Maoni na ushauri ambao wamekuwa wakiutoa mara kwa mara umesaidia kuongeza tija na ufanisi katika utoaji wa huduma

za ardhi. Tunaahidi kuendelea kuzingatia ushauri na maelekezo ya Kamati ili kuhakikisha huduma zinazotolewa katika Sekta ya Ardhi zinaendelea kuboreshwa. Aidha, nitumie fursa hii kuzishukuru Kamati za Kudumu za Bunge za Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa; Hesabu za Serikali; Bajeti; Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama; Utawala, Katiba na Sheria pamoja na Kamati zote za Kudumu za Bunge. Michango yenu na ushirikiano ambao mmeendelea kutupatia katika kipindi chote cha utekelezaji wa majukumu ya Wizara umekuwa wa manufaa na tija.

10. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba kutumia fursa hii kumpongeza Prof. Mohamed Janabi kwa kuchaguliwa kuwa Mkurugenzi wa Shirika la Afya Duniani (WHO) Kanda ya Afrika. Ushindi wa Prof. Janabi unaongeza hamasa kwa wataalam wetu katika sekta mbalimbali nchini kufanya kazi kwa juhudi, maarifa na ubunifu hivyo kuwa katika nafasi nzuri zaidi ya kushiriki katika soko shindani la kikanda na kimataifa. Aidha, natoa pongezi zangu kwa Dkt. Ntuli Angyelile Kapologwe kwa kuteuliwa kuwa Mkurugenzi Mkuu wa Jumuiya ya Afya ya Afrika Mashariki, Kati na Kusini. Tunawatakia mafanikio tele katika utekelezaji wa majukumu yao mapya tukiwa na imani kwamba wataipeperusha vyema bendera ya Tanzania.

11. ***Mheshimiwa Spika,*** natoa shukrani na pongezi za dhati kwa Viongozi wa Chama cha Mapinduzi katika ngazi zote kwa maelekezo, miongozo, ushauri na ushirikiano wanaoendelea

kunipatia katika utekelezaji wa majukumu yangu. Aidha, nawashukuru wasaidizi wangu jimboni na wananchi wa Jimbo la Chamwino kwa ushirikiano wanaoendelea kunipatia kwa kipindi chote cha kuwawakilisha hapa Bungeni. Vilevile, napenda kuishukuru familia yangu na hasa mke wangu Bi. Subira Adadi Rajabu na wanangu kwa upendo, ushauri, uvumilivu na kunitia moyo wakati wote nikiwa katika utekelezaji wa majukumu yangu. Pia, nawashukuru viongozi wa dini kwa sala na dua ambazo zimeendelea kunipa nguvu katika kutekeleza majukumu yangu.

SALAMU ZA POLE

12. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba kutoa salamu za pole kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa msiba mzito wa kuondokewa na Mheshimiwa Cleopa David Msuya aliyekuwa Makamu wa Kwanza wa Rais na Waziri Mkuu Mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania uliotokea tarehe 7 Mei, 2025 jijini Dar es Salaam. Vilevile, natoa pole kwa familia, ndugu, jamaa, Wananchi wa Wilaya ya Mwanga na watanzania wote kwa ujumla kwa msiba huu mzito. Hayati Msuya atakumbukwa kwa mchango wake mkubwa katika kujenga misingi ya utawala bora na maendeleo ya kiuchumi na kijamii nchini. Aidha, Hayati Msuya atakumbukwa kwa kuweka misingi madhubuti ya utawala na usimamizi wa sekta ya ardhi kwa kipindi alichohudumu kama Katibu

Mkuu wa Wizara ya Ardhi, Makazi na Maendeleo ya Maji mwaka 1965 – 1967.

13. ***Mheshimiwa Spika,*** tarehe 27 Novemba, 2024, Bunge lako Tukufu lilipata pigo kwa kuondokewa na Mheshimiwa Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Kigamboni, Mkoani Dar es Salaam na Mkurugenzi Mteule wa Shirika la Afya Duniani Ukanda wa Afrika. Ninatoa salamu za pole kwako wewe Mheshimiwa Spika na Waheshimiwa Wabunge wote kwa msiba huo. Aidha, wapo viongozi na watanzania wenzetu waliofikwa na ajali, majanga na maafa mbalimbali yaliyosababisha vifo, majeruhi na uharibifu wa mali. Nitumie fursa hii kuwapa pole wote waliopoteza ndugu, jamaa, marafiki na mali zao kutokana na maafa hayo. Tunamwomba Mwenyezi Mungu aziweke roho za marehemu wote mahali pema peponi, Amina. Aidha, Mwenyezi Mungu awajalie uponyaji wa haraka watanzania wenzetu waliojeruhiwa ili waweze kupona na kurejea katika shughuli zao za kila siku za ujenzi wa Taifa.

MAJUKUMU YA WIZARA

14. ***Mheshimiwa Spika,*** Kwa mujibu wa Tangazo la Serikali (GN) Na. 385/2021 la tarehe 07 Mei, 2021, Wizara imekasimiwa usimamizi na uratibu wa majukumu yafuatayo:-

i) Kuratibu na kusimamia utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Ardhi na Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi;

ii) Kusimamia Utawala wa Ardhi;

iii) Kusimamia upangaji na uendelezaji wa miji na vijiji;

iv) Kusimamia na kuwezesha upimaji wa ardhi na kutayarisha ramani;

v) Kumilikisha ardhi na kuwezesha utoaji wa hati za hakimiliki ya kimila;

vi) Kusajili hatimiliki za ardhi, miamala na nyaraka za kisheria;

vii) Kusimamia uthamini wa mali;

viii) Kuhamasisha na kuwezesha ujenzi wa nyumba bora;

ix) Kusimamia uendelezaji milki;

x) Kusimamia utatuzi wa migogoro ya ardhi;

xi) Kusimamia utunzaji wa kumbukumbu za ardhi;

xii) Kusimamia ukusanyaji wa maduhuli yatokanayo na huduma za Sekta ya Ardhi; na

xiii) Kuwezesha uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi na kufuatilia utekelezaji wake.

HALI NA MWELEKEO WA SEKTA YA ARDHI NCHINI

15. ***Mheshimiwa Spika,*** ardhi ambayo ni rasilimali ya msingi kwa maendeleo ya kiuchumi na kijamii, imeendelea kuwa sekta wezeshi kwa sekta mbalimbali ikiwemo kilimo, ujenzi, mifugo, uvuvi, maliasili, nishati, madini na miundombinu. Aidha, sekta ya ardhi imesaidia katika kuongeza uwekezaji na kuchochea ukuaji wa uchumi na pato la Taifa. Kwa kutambua umuhimu huo, Serikali imeendelea kutambua, kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa ajili ya matumizi mbalimbali.

16. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuweka mazingira wezeshi ya utoaji wa huduma bora za ardhi kwa kuhimiza matumizi ya mifumo ya TEHAMA (e-Ardhi) pamoja na kusogeza huduma karibu na wananchi kwa kuanzisha Ofisi za Ardhi za Mikoa. Aidha, huduma za ardhi zimeendelea kutolewa karibu zaidi na wananchi kupitia kliniki za ardhi ambazo zimeendelea kuendeshwa katika maeneo mbalimbali nchini. Kadhalika, Wizara imeendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo ikiwemo Mradi wa Uboreshaji Usalama wa Milki za Ardhi (LTIP); Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi (KKK); na Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani (LDI) ambayo pamoja na mambo mengine inalenga kuongeza kasi ya upangaji, upimaji na

umilikishaji wa ardhi nchini. Vilevile, maeneo yaliyoendelezwa bila kupangwa yameendelea kurasimishwa. Pamoja na jitihada hizo, sekta ya ardhi imeendelea kukabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo kasi ndogo ya upangaji, upimaji na umilikishaji ardhi ikilinganishwa na mahitaji ya ardhi iliyopangwa na kupimwa; kutokuwepo kwa mfumo mmoja wa usimamizi na utekelezaji wa shughuli za sekta ya ardhi katika ngazi zote; udhaifu katika udhibiti wa uendelezaji miji; na migogoro ya ardhi.

17. ***Mheshimiwa Spika,*** azma ya Wizara ni kufanya mageuzi makubwa katika sekta ya ardhi ili kuendelea kuongeza ufanisi katika utoaji wa huduma za ardhi kwa wananchi. Hatua zinazoendelea kuchukuliwa ni pamoja na usambazaji wa Mfumo Unganishi wa Kielektroniki wa Huduma za Ardhi (e-Ardhi). Mfumo huo unawawezesha wananchi kupata huduma za ardhi kwa wakati, kupunguza gharama na urasimu. Aidha, mfumo huu umeanza kutumika katika mikoa ya Arusha, Dodoma, Mbeya, Tanga na Mwanza. Ni matarajio ya Wizara kwamba usambazaji wa Mfumo katika Ofisi za Ardhi za Mikoa na Halmashauri zote nchini utakamilika mwaka 2027.

18. ***Mheshimiwa Spika,*** shughuli za sekta ya ardhi zinatekelezwa katika ngazi ya Wizara, Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi na Mamlaka za Serikali za Mitaa. Mfumo huu wa usimamizi wa sekta uliopo sasa umesababisha

kuwepo kwa changamoto katika utekelezaji wa majukumu kutokana na kukosekana kwa mfumo wa uratibu wa pamoja baina ya mamlaka zinazohusika, hivyo kutokuwepo kwa ufanisi katika uwajibikaji. Mathalan, uwepo wa mamlaka tofauti katika utekelezaji wa masuala yanayohusu uanzishaji na usimamizi wa maeneo ya kiutawala; usimamizi wa udhibiti wa uendelezaji ardhi; na utwaaji ardhi umesababisha mkanganyiko katika utekelezaji wa majukumu hayo. Ili kuondoa changamoto hiyo, **Wizara inakusudia kuanzisha Kamisheni ya Ardhi (Land Commission) ambayo pamoja na mambo mengine itaweka mfumo mmoja wa usimamizi na utekelezaji wa shughuli za sekta ya ardhi katika ngazi zote hivyo, kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa majukumu ya sekta.**

19. ***Mheshimiwa Spika,*** Ramani za Msingi zilizopo nchini zimeandaliwa kati ya mwaka 1960 na 1970 na hivyo zimepitwa na wakati kutokana na mabadiliko mengi ikiwemo ya teknolojia katika mifumo ya upimaji, uoto wa asili na matumizi ya ardhi kama vile uendelezaji wa makazi na ujenzi wa miundombinu. Aidha, ramani za matumizi maalumu (*thematic maps*) zikiwemo za utawala, utalii na miundombinu haziendani na mahitaji ya sasa kwa shughuli za kiuchumi, kijamii, utawala, maamuzi na uwekezaji. Katika kushughulikia changamoto hii, Wizara imekusudia kupiga picha za anga kwa kutumia ndege yenye rubani na zisizo na rubani (drones) zitakazonunuliwa na Wizara kupitia Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na

Ramani. Picha hizo zitachakatwa na kuandaa ramani za msingi kwa nchi nzima. Kazi ya kupiga picha za anga na kuandaa ramani za msingi kwa nchi nzima zenye taarifa za kijiografia zinazobainisha hali halisi itakamilika ifikapo mwaka 2030.

20. ***Mheshimiwa Spika,*** maeneo mengi ya katikati ya miji hayatumiki kikamilifu na baadhi ya majengo yameanza kuchakaa na hivyo kuhitaji kuendelezwa upya. Ili kukabiliana na hali hii, Wizara inaandaa Programu Maalum ya Uendelezaji Upya Maeneo yaliyochakaa katika miji mbalimbali nchini. Utekelezaji wa Programu hii itahusisha ushirikishwaji wa wananchi na wadau mbalimbali, uondoaji wa majengo chakavu na ujenzi wa majengo ya kisasa yenye miundombinu na huduma. Aidha, imelenga kuboresha taswira na huduma za msingi katika maeneo hayo, kuboresha maisha ya wakazi, kuongeza fursa za kiuchumi na kuhakikisha miji inakuwa endelevu na himilivu na hivyo kuchangia ipasavyo katika pato la Taifa.

21. ***Mheshimiwa Spika,*** Serikali imekamilisha marekebisho ya Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 na hivyo kuwa na Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 (Toleo la mwaka 2023). Lengo kuu la Sera hiyo ni kuhakikisha uwepo wa mfumo madhubuti wa umiliki wa ardhi, usawa katika upatikanaji ardhi, usimamizi na matumizi ya ardhi kwa maendeleo endelevu ya kiuchumi na kijamii. Sera iliyorekebishwa imeweka mwelekeo mpya wa usimamizi na utekelezaji wa shughuli za sekta ya

ardhi ikiwa ni pamoja na kuwezesha utambuzi na usajili wa kila kipande cha ardhi nchini; ardhi yote kuchangia maduhuli ya Serikali; usimamizi na uendelezaji wa maeneo nyeti na kutumia baadhi ya maeneo hayo kiuchumi; kuwa na mfumo wa uratibu wa taarifa za kijiografia miongoni mwa taasisi na wadau wengine; kudhibiti migogoro ya ardhi; kuwa na usimamizi wa ardhi unaozingatia hifadhi ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi; na kuimarika kwa utawala bora katika usimamizi na utawala wa ardhi. Kwa sasa, Wizara inaendelea na marekebisho ya Sheria mbalimbali zinazohusu sekta ya ardhi ili kuwezesha utekelezaji wa matamko ya sera.

22. ***Mheshimiwa Spika,*** baada ya maelezo hayo ya utangulizi, naomba sasa nitoe taarifa kuhusu utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (Fungu 48) na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi (Fungu 03) kwa mwaka 2024/25 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya mafungu haya mawili kwa mwaka 2025/26.

23. ***Mheshimiwa Spika,*** Bajeti ya Wizara imeandaliwa kwa kuzingatia vipaumbele vilivyoainishwa katika Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025); Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Mpango wa Tatu wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano (2021/22–2025/26); Mpango Mkakati wa Wizara; Mikataba; Itifaki; Mipango na Makubaliano ya Kikanda na Kimataifa; Sera, Sheria, Kanuni, Taratibu na Miongozo mbalimbali

ya Sekta ya Ardhi; na maelekezo ya Viongozi Wakuu wa Serikali.

24. ***Mheshimiwa Spika,*** maeneo ya kipaumbele yatakayotiliwa mkazo na Wizara katika mwaka 2025/26 ili kufikia malengo yaliyowekwa ni kama ifuatavyo: -

i) Kuongeza kasi ya upangaji, upimaji, umilikishaji na usajili wa ardhi mijini, vijijini na katika maeneo ya kimkakati;

ii) Kuimarisha mifumo ya TEHAMA katika utunzaji wa kumbukumbu, utoaji wa huduma, ukusanyaji wa maduhuli na upatikanaji wa taarifa za ardhi na uthamini;

iii) Kuimarisha mifumo ya utatuzi wa migogoro ya ardhi kiutawala na kwenye Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya;

iv) Kuhakikisha uwepo wa nyumba bora, ukuaji wa sekta ya milki na maendeleo ya makazi kwa ajili ya maendeleo ya kiuchumi na kijamii;

v) Kuimarisha mipaka ya kimataifa na kuendeleza miji ya mipakani;

vi) Kuimarisha upatikanaji wa ramani ili kuwezesha uandaaji wa mipango mbalimbali ya kitaifa na matumizi mengine; na

vii) Kuimarisha mifumo ya usimamizi na ufuatiliaji wa utekelezaji wa vipaumbele.

MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI YA MWAKA 2024/25 NA MALENGO YA MWAKA 2025/26

25. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imetekeleza majukumu yake kupitia Fungu **48** -Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi na Fungu **03** -Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi.

Mapato na Matumizi ya Fedha: Fungu 48

Mapato

26. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kukusanya shilingi bilioni **250** kutokana na vyanzo vya mapato ya kodi, ada na tozo mbalimbali za sekta ya ardhi. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imekusanya shilingi bilioni **136.88** sawa na asilimia **54.75** ya lengo (**Jedwali Na. 1A**).

27. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne, hali ya makusanyo ya maduhuli yatokanayo na kodi ya pango la ardhi pamoja na tozo nyingine zinazotokana na sekta ya ardhi imeendelea kuongezeka kila mwaka. Makusanyo haya yameongezeka kutoka shilingi bilioni **121.9** mwaka 2020/21 hadi shilingi bilioni **138.9** mwaka 2023/24 sawa na ongezeko la asilimia **13.95** (**Jedwali Na.1B**). Ongezeko hili limechangiwa na juhudi zilizochukuliwa na Wizara ikiwemo kuimarisha matumizi ya mifumo ya kielektroniki ya ukusanyaji wa mapato; kutuma ankara za madeni kwa njia ya jumbe fupi za simu, kuongeza kasi ya upangaji,

upimaji na umilikishaji wa ardhi hivyo kuongeza idadi ya walipa kodi, kukutana na wamiliki wa ardhi wenye madeni makubwa na mikakati mingine ya kuongeza makusanyo. Azma ya Wizara ni kuhakikisha kila kipande cha ardhi kinachangia katika pato la Taifa kupitia kodi, tozo na ada mbalimbali. Natumia fursa hii kuwapongeza wamiliki wa ardhi waliolipa kodi ya pango la ardhi kwa wakati. **Natoa rai kwa wamiliki wote wa ardhi nchini kuhakikisha wanalipa kodi kwa wakati ili kuepuka tozo ya adhabu au hatua za kisheria zinazoweza kuchukuliwa dhidi yao.**

28. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara inatarajia kukusanya shilingi bilioni **265** kutokana na kodi ya pango la ardhi, ada na tozo mbalimbali zinazohusiana na Sekta ya Ardhi. Lengo hilo litafikiwa kwa kuendelea kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI katika mikakati ya ukusanyaji wa kodi ya pango la ardhi. Mikakati hiyo ni kama ifuatavyo: -

i) Kuhakikisha viwanja vyote vilivyopimwa vinamilikishwa kwa wahusika. Zoezi hili linaendelea kupitia mikakati mbalimbali ikiwemo Kliniki za Ardhi ambazo zimekuwa na mwitikio mkubwa wa wananchi;

ii) Kuendelea kutoa elimu ya ulipaji wa kodi ya pango la ardhi kupitia mikutano ya hadhara na shughuli mbalimbali;

iii) Kuendelea kuunganisha namba za simu za wamiliki wote wa ardhi ili waweze kupata jumbe za kuwakumbusha kulipa kodi ya pango la ardhi kwa wakati;

iv) Kuratibu usambazaji wa hati za madai na kufikisha mashauri ya kikodi Mahakamani, kufuatilia mashauri yaliyopo Mahakamani, pamoja na kusimamia utekelezaji wa maamuzi ya Mahakama; na

v) Kuendelea kusambaza mfumo wa e-Ardhi kwenye Halmashauri mbalimbali nchini.

Matumizi

29. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara iliidhinishiwa shilingi bilioni **157.46** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo, shilingi bilioni **50.16** zilikuwa kwa ajili ya mishahara; shilingi bilioni **36.64** kwa ajili ya matumizi mengineyo na shilingi bilioni **70.66** kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Aidha, Wizara iliongezewa bajeti ya shilingi bilioni **86** kwa ajili ya kulipa madeni na hivyo kufanya bajeti ya maendeleo kuongezeka na kuwa shilingi bilioni **156.66** na jumla ya Bajeti ya Wizara kufikia shilingi bilioni **243.46.** Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara ilipokea shilingi bilioni **189.55** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo, sawa na asilimia **77.86** ya bajeti. Kati ya fedha zilizopokelewa, shilingi bilioni **37.35** ni kwa ajili ya mishahara na shilingi bilioni **22.55** ni kwa ajili ya

matumizi mengineyo. Aidha, shilingi bilioni **129.65** zilitolewa kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo (**Jedwali Na. 2**).

Mapato na Matumizi ya Fedha: Fungu 03

Mapato

30. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Tume ilipanga kukusanya shilingi milioni **18** kutokana na kodi ya pango la nyumba zilizopo mkoani Tabora. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 Tume imekusanya shilingi milioni **15.25** sawa na asilimia **84.72**. Aidha, Tume ilipanga kupokea michango kutoka kwa wadau wa kimkakati kiasi cha shilingi bilioni **1.0** ambapo hadi tarehe 15 Mei, 2025, shilingi milioni **673.89** zimepokelewa sawa na asilimia **67.4.** Kwa mwaka 2025/26, Tume imekadiria kukusanya shilingi milioni **18** kutokana na kodi ya pango ya nyumba zilizopo mkoani Tabora. Vilevile, Tume itahamasisha wadau wa kimkakati kuchangia shilingi bilioni **1.0** kwa ajili ya shughuli za upangaji wa matumizi ya ardhi nchini.

Matumizi

31. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka 2024/25, Tume iliidhinishiwa jumla ya shilingi bilioni **12.17.** Aidha, wakati wa utekelezaji wa Bajeti, Tume ilipata nyongeza ya fedha kiasi cha shilingi bilioni **5** kwa ajili ya utekelezaji wa mradi wa Uandaaji wa Mipango ya Matumizi ya Ardhi. Ongezeko hili limeifanya bajeti ya Tume kuongezeka na kufikia

shilingi bilioni **17.17**. Kati ya fedha hizo shilingi bilioni **3.89** ni Mishahara, shilingi bilioni **3.24** Matumizi Mengineyo na shilingi bilioni **10.04** kwa ajili ya utekelezaji wa mradi wa Maendeleo. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Tume imepokea jumla ya shilingi bilioni **13.24** sawa na asilimia **77.1** ya bajeti iliyoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, shilingi bilioni **2.12** ni Matumizi Mengineyo (OC), shilingi bilioni **2.91** ni Mishahara ya watumishi (PE) na shilingi bilioni **8.21** ni fedha za ndani kwa ajili ya utekelezaji wa mradi wa maendeleo. Kati ya fedha hizo zilizopokelewa, shilingi bilioni **13.02** sawa na asilimia **98.3** zimetumika ambapo shilingi bilioni **2.91** ni mishahara, shilingi bilioni **1.91** ni matumizi mengineyo na shilingi bilioni **8.20** kwa ajili ya mradi wa maendeleo (**Jedwali Na. 3)**.

32. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita chini ya uongozi mahiri wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Bajeti ya Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi imekuwa ikiongezeka kutoka shilingi bilioni **3.9** kwa mwaka 2020/21 hadi kufikia shilingi bilioni **17.17** mwaka 2024/25. Ongezeko hili la tengeo la Bajeti limeendelea kuiwezesha Tume kuongeza kasi ya uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi nchini. **Napenda kutoa shukrani za dhati kwa Serikali ya Awamu ya Sita kwa kuendelea kuongeza tengeo la fedha kwa ajili ya uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ili hatimaye vijiji vyote nchini viweze kuandaliwa mipango hiyo.**

UTAWALA WA ARDHI

Usimamizi wa Sekta ya Ardhi

33. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuchukua hatua mbalimbali za kuhakikisha kuwa huduma za sekta ya ardhi zinapatikana karibu na wananchi ili kuwapunguzia usumbufu na gharama za upatikanaji wa huduma. Hatua hii imehusisha uendeshaji wa zoezi la kliniki za ardhi kwenye Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa ambapo wataalam wa kada zote za ardhi wanakuwepo eneo moja kwa wakati mmoja hivyo kuwezesha upatikanaji wa huduma zote za ardhi papo kwa papo; kubuni miradi ya kimkakati na kusimamia programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi (KKK). Hatua hizi zimewezesha kuboresha huduma na kuhakikisha kuwa wananchi wanakuwa na milki salama na kuwawezesha kutumia milki hizo kijamii na kiuchumi.

Naibu Katibu Mkuu Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Bi. Lucy Kabyemera akishiriki katika Kliniki ya Ardhi Kilindi, Tanga

Baadhi ya wananchi wa Mkoa wa Dar es Salaam wakipata huduma za sekta ya ardhi kupitia Kliniki ya Ardhi.

Uandaaji na Usajili wa Hati na Nyaraka za Kisheria

34. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kutekeleza Sera na Sheria za Ardhi, Wizara inaratibu uandaaji, usajili na utoaji wa Vyeti vya Ardhi ya Kijiji, Hati za Hakimiliki za Kimila na Hatimiliki za Ardhi. Azma hii inalenga kuimarisha usalama wa milki za ardhi kwa wananchi, kuongeza thamani na kudhibiti migogoro ya ardhi.

35. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuandaa na kusajili Hatimiliki **500,000**, Hati za Hakimiliki za Kimila **520,000**, Hati za Sehemu ya Jengo **1,000**, Vyeti vya Ardhi ya Kijiji **100** na Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria **100,000**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 Wizara imeandaa na kusajili Hatimiliki **82,567** sawa na asilimia **16.51** ya lengo; Hati za Hakimiliki za Kimila **152,667** sawa na asilimia **29.36** ya lengo; Vyeti vya Ardhi ya Kijiji **204** sawa na asilimia **204** ya lengo; na Hati za Sehemu ya Jengo **464** sawa na asilimia **46.4** ya lengo. Aidha, jumla ya Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria **115,754** imesajiliwa sawa na asilimia **115.75** ya lengo (**Jedwali Na. 4**).

Mhe. Deogratius Ndejembi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi akimkabidhi Hati ya Hakimiliki ya Kimila mmoja wa wananchi waliohamia Msomera, Wilaya ya Handeni kwa hiari kutokea eneo la Hifadhi ya Ngorongoro

36. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita chini ya uongozi mahiri wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania mafanikio makubwa yamepatikana katika kuimarisha usalama wa milki za ardhi kwa wananchi na kuwawezesha kutumia hati zao katika shughuli mbalimbali za kiuchumi na kujiletea maendeleo. Katika kipindi hicho, Wizara imeandaa na kusajili Vyeti vya Ardhi ya Kijiji **766** hivyo kuwa na jumla ya vijiji **10,987** vyenye Vyeti vya Ardhi ya Kijiji kati ya vijiji **12,333** vilivyopo nchini. Pia, jumla ya Hatimiliki **356,642,** Hati za Sehemu ya Jengo

1,282 na Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria **444,447** zimesajiliwa katika mikoa mbalimbali nchini. Kadhalika, kumekua na ongezeko la utoaji na usajili wa Hatimiliki kutoka Hatimiliki **67,331** katika mwaka 2020/21 hadi **99,366** mwaka 2023/24.

37. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara imepanga kuandaa na kusajili Hati za Hakimiliki za Kimila **520,000,** Hatimiliki **500,000,** Vyeti vya Ardhi ya kijiji **100** na Hati za Sehemu ya Jengo **1,000**. Vilevile, miamala ya hatimiliki na nyaraka za kisheria **100,000** zitasajiliwa. Ili kufikia lengo la utoaji wa Hatimiliki katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kusambaza Mfumo wa e-Ardhi katika Halmashauri mbalimbali nchini ili kurahisisha na kuongeza kasi ya umilikishaji ardhi, kuendelea kuhimiza wananchi kuchangia gharama za urasimishaji na umilikishaji ardhi, kuziwezesha Halmashauri kutekeleza Programu za Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi na kuendelea na Kliniki za ardhi ili kusogeza huduma karibu zaidi na wananchi.

Usimamizi wa Masharti ya Umiliki

38. ***Mheshimiwa Spika***, Sheria za Ardhi zinamtaka kila mmiliki kuendeleza ardhi aliyomilikishwa kwa mujibu wa masharti yaliyoainishwa katika nyaraka za umiliki. Katika mwaka wa fedha 2024/25, Wizara ilipanga kufanya uhakiki na ukaguzi wa viwanja na mashamba **1,000** ili kubaini hali ya uendelezaji**.** Hadi tarehe 15 Mei, 2025, jumla ya viwanja na mashamba **139** yalikaguliwa na viwanja na mashamba **28** yamependekezwa kubatilishwa kutokana na

wamiliki wake kushindwa kuyaendeleza. Aidha, katika kipindi cha miaka minne, Wizara ilikagua viwanja na mashamba **1,069** ili kujiridhisha na hali ya uendelezaji wake ambapo, viwanja na mashamba **334** yalibatilishwa baada ya wamiliki wake kubainika kukiuka masharti ya umiliki. Baadhi ya viwanja na mashamba yaliyobatilishwa yameongeza hazina ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji. Hatua hii ya ubatilishaji wa milki imehamasisha baadhi ya wamiliki wa ardhi kuendeleza maeneo yao kwa wakati.

39. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kufanya uhakiki na ukaguzi wa viwanja na mashamba **1,000** ili kubaini wamiliki wasiozingatia masharti ya umiliki na kuwachukulia hatua za kisheria. Aidha, ardhi ya viwanja na mashamba ambayo milki zake zitabatilishwa itakuwa sehemu ya hazina ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji pamoja na kuwapatia wananchi wenye mahitaji. **Natoa wito kwa wamiliki wa viwanja na mashamba kuyaendeleza kwa mujibu wa masharti ya umiliki ili kuepuka Serikali kubatilisha milki hizo.**

Usimamizi wa Ardhi ya Uwekezaji

40. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara inaratibu na kusimamia ardhi ya uwekezaji kwa kushirikiana na taasisi za uwekezaji nchini. Katika mwaka 2024/25 Wizara iliahidi kuwa itaendelea kuratibu na kusimamia maeneo ya ardhi ya uwekezaji ikiwa ni pamoja na uhakiki wa matumizi ya ardhi iliyotolewa kwa wawekezaji na kuwa na vikao na wadau wa uwekezaji wakiwemo wawekezaji wenyewe ili

kuhakikisha ardhi ya uwekezaji inaleta tija inayotarajiwa. Wizara imeendelea kupanga, kupima na kugawa ardhi kwa wawekezaji wa ndani na nje kupitia Kamati ya Kitaifa ya Ugawaji Ardhi. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 Wizara kupitia Kamati ya Kitaifa ya Ugawaji Ardhi ilipokea maombi **235** ya ardhi ya uwekezaji yenye ukubwa wa hekta **32,143.29** na kuyaidhinisha ambapo kati ya hayo, maombi **92** ni ya raia wa Tanzania na **143** ni ya wawekezaji kutoka nje ya nchi. Uwekezaji kutoka nje ya nchi una mtaji wenye thamani ya Dola za Marekani milioni **617.76** sawa na shilingi trilioni **1.63** (**Jedwali Na. 5**). Kwa kipindi cha miaka minne, jumla ya maombi **719** ya ardhi ya uwekezaji yenye ukubwa wa hekta **205,057.48** yaliidhinishwa kwa ajili ya uwekezaji ambapo kati ya hayo maombi **258** ni ya raia wa Tanzania na **461** ni ya wawekezaji kutoka nje ya nchi. Kwa kipindi hicho, uwekezaji kutoka nje ya nchi umekuwa na mtaji wenye thamani ya Dola za Marekani billioni **5.78** sawa na shilingi trilioni **15.57.** Katika mwaka 2025/26 Wizara inakusudia kutenga hekta **5,000** kwa ajili ya uwekezaji.

Uhuishaji wa Kumbukumbu za Ardhi

41. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuwa na kumbukumbu sahihi za wamiliki wa ardhi nchini, Wizara inaendelea kuhuisha kumbukumbu katika Mifumo ya TEHAMA inayotumika kuhifadhi kumbukumbu za ardhi. Zoezi hilo linahusisha uhakiki wa taarifa za wamiliki ili ziendane na taarifa za NIDA na mifumo ya

taasisi nyingine hususan BRELA. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imehuisha kumbukumbu za wamiliki wa ardhi **957,407**. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kuhuisha kumbukumbu za wamiliki wa ardhi **500,000** katika Mfumo wa e-Ardhi na kuendelea na zoezi la uhakiki wa taarifa za wamiliki kupitia zoezi la ubadilishaji wa nyaraka za umiliki kutoka mfumo wa analojia kwenda mfumo wa kidijiti.

Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi Nchini

42. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali imeendelea kutatua migogoro ya ardhi ambayo imekuwa kero nchini kadri inavyojitokeza. Migogoro inayohusishwa na ardhi iko katika sura mbalimbali kama mipaka ya kiutawala, madai ya fidia, uvamizi wa maeneo ya umma na binafsi, udanganyifu na utapeli kwa kutumia nyaraka za kughushi, madai ya mali za urithi au wanandoa. Vilevile, yapo malalamiko yanayotokana na wananchi kutoridhika na uamuzi wa Serikali au Mahakama, changamoto zinazotokana na zoezi la urasimishaji makazi na upimaji shirikishi wa ardhi pamoja na uelewa mdogo wa baadhi ya wananchi kuhusu masuala ya umiliki wa ardhi.

Mhe. Deogratius Ndejembi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi akisikiliza na kutatua migogoro ya wananchi Wilaya ya Korogwe mkoani Tanga

43. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa kipindi cha mwaka 2024/25, Wizara iliahidi kuendelea kushughulikia malalamiko na migogoro ya ardhi kiutawala kupitia mfumo wa kielektroniki pamoja na kushirikiana na wadau, kuendelea kupanga matumizi ya ardhi na kutoa elimu kwa umma kuhusu umiliki wa ardhi na madhara ya migogoro ya ardhi. Hadi kufikia tarehe 15 Mei, 2025 jumla ya migogoro **5,801** imetatuliwa kiutawala ikilinganishwa na lengo la kutatua migogoro **3,000**. Katika kipindi cha mwaka 2025/26, Wizara

imepanga kushughulikia migogoro **3,000**. **Natoa rai kwa viongozi, watumishi na wananchi kwa ujumla kuzingatia sheria, kanuni, miongozo na maadili ya utumishi wa umma na kuendelea kushirikiana na wananchi katika utatuzi wa migogoro na kuepuka kusababisha migogoro mipya**.

44. ***Mheshimiwa Spika,*** Sheria za ardhi zimeweka utaratibu wa namna ya kushughulikia migogoro ya ardhi. Pale ambapo mgogoro unashindikana kutatuliwa kiutawala migogoro hiyo hupelekwa katika ngazi ya mahakama kutatuliwa. Kwa kipindi cha miaka minne, Wizara imeendelea kuimarisha mikakati ya kuzuia na kutatua migogoro kwa kushirikiana na wadau. Mikakati hiyo ni pamoja na kutoa elimu kwa umma, kuimarisha Kituo cha Huduma kwa Wateja, kuimarisha madawati ya malalamiko katika ofisi za ardhi za Halmashauri na Mikoa na kuendeleza programu ya '**Kliniki za Ardhi'**. Kupitia mikakati hiyo, jumla ya migogoro **18,005** ilitatuliwa kwa njia ya kiutawala katika halmashauri mbalimbali nchini (**Jedwali Na. 6**).

Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi katika Vijiji/Mitaa 975

45. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne, Wizara imeratibu utekelezaji wa maelekezo ya Baraza la Mawaziri kuhusu utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi katika vijiji na Mitaa 975 nchini. Katika kutekeleza uamuzi huo, tathmini

imebainisha kuwa vijiji na mitaa yenye migogoro ni **1,004** (vijiji **981** na mitaa **23**) badala ya **975** kama ilivyokuwa imebainishwa hapo awali. Kwa kipindi cha miaka minne, utekelezaji wa Uamuzi wa BLM umekamilika katika vijiji/mitaa **462**. Aidha, utekelezaji unaendelea katika vijiji/mitaa **553** (**Jedwali Na. 7**). Utekelezaji huo umewezesha ardhi yenye ukubwa wa ekari milioni **2.4** kumegwa na kurejeshwa kwa wananchi ikijumuisha ekari milioni **1.65** kutoka kwenye maeneo ya hifadhi, ranchi na mashamba ya Serikali; ekari **707,962** kutoka kwenye Mapori Tengefu **12** na ekari **46,715** kutoka kwenye Hifadhi za Misitu saba (**7**). Pia, mipango ya matumizi ya ardhi imeandaliwa katika vijiji **195** vya Halmashauri za Wilaya **29**. Vilevile, maeneo **19** kati ya **20** yalifanyiwa uthamini kwa ajili ya kuhamisha wananchi kutoka kwenye maeneo ya Hifadhi na vyanzo vya maji. Kati ya maeneo yaliyofanyiwa uthamini, wananchi wa maeneo **11** wamelipwa fidia kiasi cha shilingi bilioni **85.46** (**Jedwali Na. 8**) na kuimarisha usimamizi wa mipaka ya hifadhi ambapo vigingi **32,838** vimesimikwa na mkuza kuchongwa kuzunguka maeneo ya Hifadhi za Taifa **21**, Mapori ya Akiba **29** na Hifadhi za Misitu **416**.

Wataalam wa sekta ya Ardhi wakiwahamasisha wananchi wa Kijiji cha Ngombo, Malinyi mkoani Morogoro wakati wa zoezi la uthamini wa maeneo ikiwa ni hatua ya utekelezaji wa maamuzi ya Baraza la Mawaziri kuhusu utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi katika vijiji 975

46. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26 Wizara itaendelea kuratibu ukamilishaji wa utekelezaji wa maamuzi ya Baraza la Mawaziri katika maeneo yaliyobakia kwa kuendelea kutoa elimu; kuweka alama za kudumu baina ya hifadhi na vijiji kwenye maeneo yaliyomegwa na kurejeshwa kwa wananchi; kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi kwenye vijiji vinavyopakana na maeneo ya hifadhi kupitia Tume ya Mipango ya Matumizi ya

Ardhi na wadau; kuendelea kufanya tathmini na uthamini kwa wananchi watakaopisha shughuli za uhifadhi na kuandaa matangazo ya Serikali katika maeneo ya hifadhi yaliyomegwa katika Hifadhi za Taifa, Mapori ya Akiba, Mapori Tengefu, Hifadhi za Misitu, Hifadhi za Maji, Mashamba na Ranchi.

Uthamini wa Mali

47. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara inaendelea kuratibu, kusimamia na kutoa huduma ya kufanya uthamini na kuidhinisha taarifa za uthamini wa mali zinazohamishika na zisizohamishika kwa madhumuni mbalimbali ikiwa ni pamoja na uthamini kwa ajili ya malipo ya fidia kupisha miradi mbalimbali ya Serikali, uthamini kwa ajili ya mizania ya hesabu za Taasisi za Serikali na Taasisi Binafsi, uthamini kwa ajili ya kuwezesha utozaji wa ushuru wa Serikali kutokana na mauzo au uhamisho wa umiliki wa mali, uthamini kwa madhumuni ya rehani kwa ajili ya kupata mikopo, mirathi, kinga ya bima, utozaji wa kodi ya pango la ardhi na tozo ya mbele ya umilikishaji ardhi (premium).

48. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuidhinisha taarifa za uthamini **54,000** ambapo kati ya hizo, taarifa za uthamini wa kawaida ni **20,000** na taarifa za uthamini zenye wafidiwa **34,000**. Pia, Wizara ilipanga kushughulikia malalamiko **100** yatokanayo na uthamini katika maeneo **30** pamoja na kuimarisha kumbukumbu za uthamini ikiwemo kukamilisha

zoezi la uandaaji wa vitalu vya thamani ya ardhi katika mikoa **26**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 Wizara imeidhinisha taarifa za uthamini **54,421** sawa na asilimia **100.78** ya lengo la mwaka ambapo kati ya hizo, taarifa za uthamini wa kawaida ni **20,122** na taarifa za uthamini wa fidia ni **34,299**. Aidha, malalamiko **65** yalipokelewa na kushughulikiwa. Vilevile, Wizara imeandaa vitalu vya thamani ya ardhi katika Mikoa **19** sawa na asilimia **73** ya lengo la mikoa **26** ambavyo vimeingizwa katika mfumo wa e-Ardhi. Taarifa za vitalu hivyo zitatumika kufanya uthamini, kukokotoa kodi ya pango la ardhi, tozo ya mbele (premium) na kuwezesha ukusanyaji wa maduhuli yatokanayo na sekta ya ardhi. Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara iliidhinisha taarifa za uthamini wa kawaida wa mali **97,340** na uthamini wa wafidiwa **153,358**.

Wataalam wa fani ya Uthamini na Urasimu Ramani wakiwa katika picha ya pamoja na Mthamini Mkuu wa Serikali Bi. Evelyne Mugasha (wa nne kulia) mara baada ya mafunzo ya zoezi la uandaaji vitalu vya thamani ya ardhi (Valuation Blocks) ambayo yalifanyika jijini Dar es Salaam

Wathamini wakishiriki zoezi la uthamini wa fidia kwenye Mradi wa Reli ya kiwango cha Kimataifa (SGR) katika Kijiji cha Mpigwa Mkoani Tabora

49. ***Mheshimiwa Spika***, ili kuboresha utendaji kazi na utoaji wa huduma kwa wananchi, Wizara imeendelea kuboresha matumizi ya mfumo katika utoaji wa huduma za uthamini nchini. Taarifa za uthamini katika mikoa **19** zimeanza kuidhinishwa kupitia mfumo wa e-Ardhi. Mikoa hiyo ni Arusha, Dodoma, Dar es Salaam, Pwani, Morogoro, Lindi,

Mtwara, Ruvuma, Rukwa, Katavi, Kigoma, Tabora, Shinyanga, Mwanza, Singida, Manyara, Tanga, Mbeya na Kilimanjaro. Katika mwaka 2025/26, Wizara itatoa huduma za uthamini kupitia mfumo wa e-Ardhi kwa nchi nzima. **Natoa rai kwa Wathamini wote na wadau wote wa uthamini nchini kuhakikisha wanatumia mfumo katika kuwasilisha taarifa za uthamini, kwani kazi zote za uidhinishaji wa taarifa za uthamini zikifanyika kupitia mfumo, mwananchi hatahitajika kufika katika ofisi za ardhi.**

50. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara imepanga kuidhinisha taarifa za uthamini **54,000** ambapo kati ya hizo, taarifa za uthamini wa kawaida ni **20,000** na taarifa za uthamini zenye wafidiwa **34,000**. Aidha, malalamiko **100** yatokanayo na uthamini yatashughulikiwa, kukamilisha uandaaji wa vitalu vya thamani ya ardhi kwa mikoa saba (**7**) pamoja na kuimarisha kumbukumbu za uthamini ikiwemo kuendelea na zoezi la kuhuisha viwango vya thamani ya ardhi katika mikoa **26**.

MABARAZA YA ARDHI NA NYUMBA YA WILAYA

51. ***Mheshimiwa* Spika,** kwa mujibu wa Sheria ya Mahakama za Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi, Sura 216, Wizara ina jukumu la kuanzisha, kusimamia na kuhudumia Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kwa lengo la kutatua migogoro ya ardhi nchini. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kufungua mabaraza mapya **42**. Napenda kulifahamisha Bunge lako kuwa Wizara imeanzisha

mabaraza mapya **18** na hivyo kuwa na jumla ya mabaraza **115** yanayofanya kazi. Katika kipindi hicho, Wizara iliahidi kushughulikia mashauri **16,000.** Hadi tarehe 15 Mei, 2025 mashauri **14,090** yalikuwepo na mashauri mapya **12,523** yalifunguliwa na kufanya jumla ya mashauri yote kuwa **26,613.** Kati ya hayo, mashauri **14,888** yalitolewa uamuzi na mashauri **11,725** yanaendelea kushughulikiwa.

52. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa kutambua umuhimu wa kutoa huduma bora kwa wananchi, katika kipindi cha miaka minne Wizara imeendelea kusogeza huduma kwa wananchi kwa kuanzisha Mabaraza mapya **67** na hivyo kuwa na jumla ya Mabaraza **115** yanayotoa huduma kati ya Mabaraza **139** yanayohitajika. Kupitia Mabaraza hayo, mashauri mapya **83,529** yalifunguliwa na kufanya jumla ya mashauri yote kuwa **111,810** ambapo kati ya hayo, mashauri **100,175** yaliamuliwa. Wizara imeendelea kuimarisha Mabaraza kwa kufanya maboresho ya sheria na kuyapatia watumishi na vitendea kazi.

53. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26 Wizara imepanga kuanzisha Mabaraza mapya **24** ili kukamilisha Mabaraza ya Ardhi na Nyumba katika Wilaya zote **139** nchini. Pia, Wizara itaendelea kushughulikia mashauri **11,725** yaliyobaki na yatakayofunguliwa. Naipongeza Mikoa na Wilaya ambazo zimeendelea kutoa ushirikiano katika uanzishwaji wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya nchini. **Natoa wito kwa Mikoa na Wilaya**

ambazo hazina Mabaraza kuendelea kuwezesha upatikanaji wa majengo ya ofisi na wajumbe ili kuwezesha uanzishwaji wa Mabaraza.

HUDUMA ZA TEHAMA

54. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuboresha na kuimarisha miundombinu na mifumo ya TEHAMA kama nyenzo muhimu ya kurahisisha na kuongeza ufanisi katika utunzaji wa kumbukumbu, utoaji wa huduma, ukusanyaji wa maduhuli na upatikanaji wa taarifa mbalimbali. Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, pamoja na mambo mengine, Wizara imekamilisha usanikishaji wa Mfumo Unganishi wa Kielektroniki wa Huduma za Ardhi (e-Ardhi) ambao ulizinduliwa Jijini Dodoma na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 17 Machi, 2025.

55. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuendelea kuunganisha Mfumo wa e-Ardhi na utunzaji wa kumbukumbu za ardhi kidigiti katika maeneo mbalimbali nchini. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa, Wizara imeendelea kusambaza Mfumo huu nchini kwa awamu ambapo Mfumo unatumika katika Halmashauri **46** za Mikoa **11** ya Arusha (**7**), Dodoma (**8**), Mbeya (**7**), Shinyanga (**2**), Mtwara (**1**), Pwani (**1**), Tanga (**11**), Mwanza (**6**), Ruvuma (**1**), Kigoma (**1**) na Tabora (**1**) ambako kazi ya kubadili nyaraka za taarifa za kijiografia na umiliki wa ardhi

kutoka analojia kwenda kidijiti imekamilika.

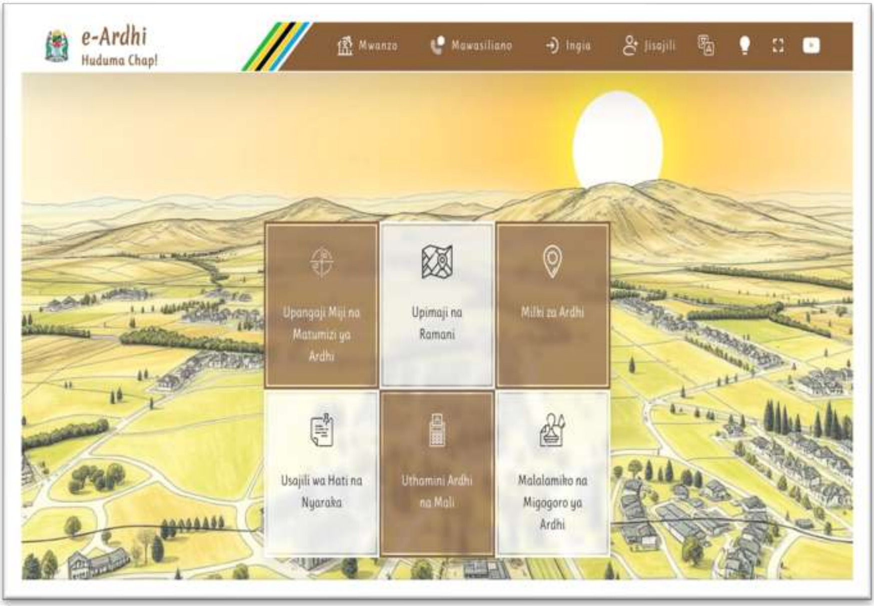

Muonekano wa Ukurasa wa Mfumo wa e-Ardhi, 2025

56. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuimarisha upatikanaji na ufanisi wa huduma za TEHAMA, Wizara imeendelea kuboresha miundombinu wezeshi ya TEHAMA ikiwa ni pamoja na kuimarisha Kituo cha Taifa cha Kutunza Kumbukumbu za Ardhi (NLIC) na Kituo cha Kujikinga na Majanga katika mifumo ya TEHAMA. Aidha, ununuzi wa vifaa vya TEHAMA kwa ajili ya Ofisi za Makao Makuu ya Wizara na Ofisi za Ardhi za mikoa yote **26** na Halmashauri **184** umefanyika. Vilevile, usimamizi wa usalama wa mtandao, elimu na msaada wa kiufundi kwa watumiaji wa mifumo na huduma za TEHAMA vimeendelea kutolewa ili

kuongeza uwezo na ufanisi katika utoaji huduma kwa wananchi, taasisi na watumishi.

57. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kusambaza Mfumo wa e-Ardhi katika Halmashauri **18** za mikoa ya Pwani (**8**) na Morogoro (**10**) pamoja na kuendelea kusafisha na kubadili taarifa za kijiografia na majalada ya umiliki wa ardhi kutoka katika muundo wa analojia kwenda kidijiti ambayo ni hatua muhimu ya usambazaji wa Mfumo huu katika mikoa hiyo. Vilevile, Wizara itakamilisha zoezi la kusafisha na kubadili taarifa za kijiografia na majalada ya umiliki, kusambaza Mfumo wa e-Ardhi, kutoa elimu na kuwajengea uwezo watumiaji na kusimika miundombinu ya TEHAMA katika Ofisi za Ardhi za Mikoa na Halmashauri zote zilizosalia ifikapo mwezi Juni, 2027.

UPIMAJI ARDHI NA UTAYARISHAJI WA RAMANI

58. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ina jukumu la kusimamia na kuratibu shughuli zote za uwekaji wa alama za msingi; upimaji ardhi wa nchi kavu na ndani ya maji; na utayarishaji wa ramani za msingi, ramani za mipaka ya kiutawala na ramani za matumizi mbalimbali kwa ajili ya utekelezaji wa mipango ya Serikali na shughuli za maendeleo. Wizara imeendelea kutoa miongozo ya upimaji ardhi kwa kushirikiana na wadau mbalimbali katika utekelezaji wa majukumu hayo.

Uwekaji Alama za Msingi za Upimaji Ardhi

59. ***Mheshimiwa Spika,*** Alama za Msingi za Upimaji (Control Points) na Vituo vya Kielektroniki vya Upimaji (Continuously Operating Reference Stations - CORS) ni miongoni mwa miundombinu muhimu katika kazi za upimaji ardhi. Wizara inaendelea kuratibu na kuongeza alama za msingi za upimaji na vituo vya kieletroniki vya upimaji katika maeneo mbalimbali nchini ili kurahisisha kazi za upimaji kwa kupunguza muda na gharama za upimaji.

60. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kujenga Alama mpya za Msingi za Upimaji **150** katika Halmashauri mbalimbali nchini pamoja na kuwekeza zaidi kwenye usimikaji wa vituo vya kielektroniki vya upimaji. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, alama za msingi za upimaji **122** sawa na asilimia **81.3** ya lengo zimewekwa katika katika mikoa ya Iringa (**15**), Ruvuma (**13**), Tabora (**10**), Geita (**22**), Kilimanjaro (**20**), Pwani (**22**) na Dar es Salaam (**20**). Aidha, usanifu wa maeneo ya ujenzi na usimikaji wa Vituo vya Kielektroniki vya Upimaji umekamilika. Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali Awamu ya Sita, alama **710** zimesimikwa na hivyo kuwa na jumla ya alama **1,545** katika maeneo mbalimbali nchini.

Alama ya Msingi ya Upimaji iliyowekwa Chalinze Mkoa wa Pwani

61. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26 Wizara itaongeza Alama za Msingi za Upimaji **438** pamoja na kukamilisha ujenzi na usimikaji wa Vituo vya Kielektroniki vya Upimaji **22** katika Mikoa **20** ya Dodoma, Iringa, Pwani, Kagera, Njombe, Mara, Dar es Salaam, Manyara, Rukwa, Arusha,

Mtwara, Ruvuma, Geita, Katavi, Mwanza, Kigoma, Shinyanga, Singida, Morogoro na Tanga.

Upigaji Picha za Anga

62. ***Mheshimiwa Spika,*** picha za anga ni muhimu kwa ajili ya kupata taarifa za msingi zinazotumika kuandaa ramani za msingi na ramani za matumizi maalum kama vile maendelezo ya miji na hifadhi za misitu. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kupiga picha za anga katika eneo lenye ukubwa wa kilomita za mraba **1,000** na kuhuisha ramani za msingi pamoja na ramani nyingine katika wilaya mbalimbali. Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imepiga picha za anga katika eneo lenye ukubwa wa kilomita za mraba **123.89** katika mikoa ya Arusha (**36**) na Dodoma (**87.89**). Aidha, ramani za mipaka ya kiutawala **19** za mikoa ya Manyara, Arusha, Dodoma na Morogoro zimeandaliwa na ramani mbili (**2**) za Halmashauri ya Chamwino na Dodoma zimehakikiwa ardhini. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kupiga picha za anga katika eneo lenye ukubwa wa kilomita za mraba **1,000** na kuhuisha ramani za msingi pamoja na ramani nyingine katika wilaya mbalimbali nchini.

Tafsiri ya Matangazo ya Serikali kuhusu Maeneo ya Utawala (GN)

63. ***Mheshimiwa Spika,*** tafsiri ya Matangazo ya Serikali (GN) kuhusu maeneo ya utawala na hifadhi

ni suala muhimu katika kuwezesha utatuzi wa migogoro ya mipaka ya ardhi nchini. Wizara kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta na Ofisi ya Rais - TAMISEMI imeendelea kutafsiri Matangazo ya Serikali (GN) ya maeneo ya utawala na hifadhi. Tafsiri hizo zinawezesha kutatua migogoro ya mipaka kati ya kijiji na kijiji, wilaya na wilaya, mkoa na mkoa pamoja na vijiji na hifadhi. Katika mwaka 2024/25, Wizara iliahidi kutafsiri matangazo ya mapori tengefu kumi (**10**), hifadhi za taifa tano (**5**) na mipaka ya kiutawala kumi (**10**). Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta imefanya tafsiri ya matangazo ya maeneo ya mapori tengefu matatu (**3**) na mipaka ya kiutawala sita (**6**).

64. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita chini ya uongozi mahiri wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, matangazo ya Serikali (GN) **53** yalitafsiriwa kwa ajili ya kubainisha mipaka ya utawala na hifadhi (**Jedwali Na. 9**). Katika mwaka 2025/26, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta na Ofisi ya Rais - TAMISEMI imepanga kutafsiri matangazo ya Serikali (GN) **10** ili kuwezesha utatuzi wa migogoro ya mipaka ya ardhi. **Ili kuondoa migongano na migogoro ya mipaka ya kiutawala, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi itaendelea kusimamia na kutoa tafsiri sahihi ya maeneo ya utawala.**

Upimaji wa Viwanja na Mashamba

65. **Mheshimiwa Spika,** upimaji wa ardhi huwezesha kuwa na mipaka iliyotambuliwa kisheria na hivyo kuongeza usalama wa milki, thamani ya ardhi na kuepusha migogoro inayohusiana na mipaka ya ardhi. Wizara imeendelea kuratibu na kusimamia upimaji wa viwanja na mashamba unaofanywa na mamlaka za upangaji na sekta binafsi. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuratibu upimaji na uidhinishaji wa viwanja **500,000** na mashamba **500**. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi tarehe 15 Mei, 2025, jumla ya viwanja **253,429** na mashamba **1,926** yamepimwa na kuidhinishwa sawa na asilimia **50.69** na **385.2** mtawalia (**Jedwali Na. 10**). Katika kipindi cha miaka minne, jumla ya viwanja **1,476,615** na mashamba **12,577** yamepimwa na kuidhinishwa katika Halmashauri mbalimbali nchini. Katika mwaka 2025/26, Wizara imepanga kupima na kuidhinisha viwanja **500,000** na mashamba **500**.

Shamba Na: 1-828 lililopo eneo F Kijiji cha Msomera Wilaya ya Handeni mkoani Tanga

Upimaji wa Mipaka ya Vijiji

66. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ina jukumu la kuratibu na kupima mipaka ya vijiji kwa kushirikiana na wadau mbalimbali kwa lengo la kuimarisha usimamizi wa mipaka ya kiutawala. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuhakiki na kupima mipaka ya vijiji **100**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, mipaka ya vijiji **213** imehakikiwa na kupimwa sawa na asilimia **213** ya lengo (**Jedwali Na. 11**). Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, mipaka ya vijiji **974** ilihakikiwa na kupimwa katika Wilaya mbalimbali nchini. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI na wadau wa maendeleo kuhakiki na kupima mipaka ya vijiji **100** nchini. **Ninaendelea kuzisisitiza mamlaka za Serikali za Mitaa na Sekretarieti za Mikoa kuhakikisha kuwa Vijiji vinavyoanzishwa vinapimwa mipaka yake kabla ya kutangazwa katika Gazeti la Serikali ili kudhibiti migogoro ya mipaka.**

UPANGAJI MIJI NA MAENDELEO YA MAKAZI

67. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kusimamia kazi za upangaji wa miji na uendelezaji makazi nchini. Majukumu mengine ni kusimamia na kuidhinisha mipango ya jumla (Mipango Kabambe), kuidhinisha mipangokina, utangazaji wa maeneo yaliyoiva kwa upangaji, udhibiti wa uendelezaji miji, kusimamia urasimishaji na uboreshaji makazi pamoja na usimamizi na uratibu wa uendelezaji wa nyumba. Utekelezaji wa jukumu

hilo hufanyika kwa mujibu wa Sera, Sheria, Kanuni, Taratibu na Miongozo mbalimbali inayotolewa ili kuchochea maendeleo endelevu ya ukuaji wa miji na makazi nchini.

Uboreshaji wa Maeneo Chakavu na Yasiyopangwa Mijini

68. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha muongo mmoja, Tanzania imeendelea kushuhudia ongezeko la watu na kasi kubwa ya ukuaji wa miji na vijiji hapa nchini. Ongezeko hili linajidhihirisha katika takwimu za Sensa ya Taifa ya Watu na Makazi ya Mwaka 2022 ambapo kati ya mwaka 2012 na 2022, wakazi wa mijini waliongezeka kutoka watu **13,305,004** hadi **21,539,695** sawa na ongezeko la asilimia **61.8**. Ongezeko hili linaweza kuwa na matokeo hasi iwapo wadau hawatawekeza ipasavyo katika kuhakikisha kunakuwa na ukuaji endelevu wa miji na makazi nchini. Suala la ukuaji wa miji endelevu ni kichocheo cha maendeleo ya kiuchumi na kijamii. Kwa kuzingatia hilo Serikali inaendelea kuwekeza katika ustawi wa miji kwa kuhakikisha inapangwa na kusimamiwa ipasavyo ili kunufaika na fursa za ongezeko la idadi ya watu.

69. ***Mheshimiwa Spika,*** kasi ya ongezeko la idadi ya watu mijini imechangia kwa kiasi kikubwa ukuaji wa makazi yasiyopangwa ambayo kwa mujibu wa Sensa ya Majengo ya mwaka 2022, makazi yasiyopangwa ni asilimia **67.1**. Hivyo, Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 Toleo la mwaka 2023 na Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya

mwaka 2000 zimehimiza uboreshaji wa makazi chakavu au yasiyopangwa katika maeneo ya miji kwa lengo la kuwezesha upatikanaji wa huduma na miundombinu; kuboresha mandhari ya miji; na kuongeza fursa za kiuchumi na mchango wa maeneo hayo katika pato la Taifa. Kwa kuzingatia takwa hilo la kisera, Wizara inaandaa Programu Maalum ya Uendelezaji Upya wa Maeneo Chakavu katika miji mbalimbali nchini.

Mhe. Deogratius Ndejembi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi akitembelea eneo la Makangira, Msasani Dar es Salaam.

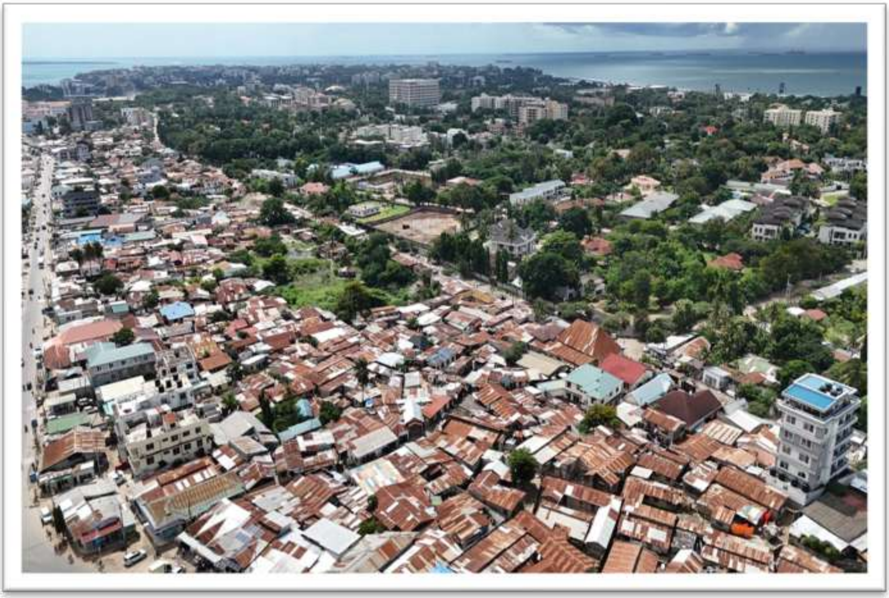

Hali ilivyo sasa eneo la Makangira Msasani Dar es Salaam.

Majengo yatakavyokuwa baada ya mradi kukamilika.

70. ***Mheshimiwa Spika,*** kasi ya ongezeko la idadi ya watu mijini imechangia kwa kiasi kikubwa ukuaji wa makazi yasiyopangwa ambayo kwa mujibu wa Sensa ya Majengo ya mwaka 2022, yamefikia asilimia **67.1**. Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995, Toleo la mwaka 2023 imehimiza uboreshaji wa maeneo chakavu na yasiyopangwa katika maeneo ya miji. Kwa kuzingatia takwa hilo la kisera, Wizara inaandaa **Programu Maalum ya Uendelezaji Upya wa Maeneo Chakavu** katika miji mbalimbali nchini. Kupitia Programu hii, jumla ya maeneo **111** yenye ukubwa wa hekta **24,309.3** yameainishwa katika mikoa **24** kwa ajili ya kupangwa na kuendelezwa upya ili kuyafanya kuwa na tija kiuchumi na kijamii.

71. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara itatekeleza Programu kwa kuendeleza eneo chakavu moja **(1)** la Makangira lililopo Msasani Dar es Salaam kama eneo la mfano. **Natoa wito kwa wadau kushiriki kikamilifu katika kufanikisha utekelezaji wa Programu hii ili kuleta mabadiliko ya taswira na mandhari ya miji yetu na manufaa endelevu kwa mtu mmoja mmoja na Taifa kwa ujumla.**

Urasimishaji Makazi Yasiyopangwa

72. ***Mheshimiwa Spika,*** urasimishaji makazi nchini unahusisha kutambua, kupanga, kupima na kumilikisha ardhi katika maeneo yaliyoendelezwa bila kupangwa. Lengo la urasimishaji makazi yasiyopangwa ni kuhakikisha usalama wa milki, kutatua changamoto za migogoro ya ardhi na kuwezesha upatikanaji wa

maeneo kwa ajili ya huduma za kijamii na miundombinu ya msingi kwa njia shirikishi. Katika mwaka 2024/25, Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka za Upangaji pamoja na sekta binafsi ilipanga kuendelea na zoezi la kurasimisha makazi **500,000** kwa kuyafikia maeneo ambayo yameendelezwa bila kupangwa. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, makazi **190,774** yalirasimishwa katika mikoa **26** (**Jedwali Na. 12**). Aidha, katika kipindi cha miaka minne ya Uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara ilitambua na kurasimisha makazi **1,710,920** katika Halmashauri **169** nchini. Kwa mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kuratibu na kusimamia zoezi la urasimishaji wa makazi **200,000** katika Halmashauri mbalimbali nchini.

Baadhi ya Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Ardhi, Maliasili na Utalii wakiwa katika picha ya pamoja na wananchi wa jimbo la Ukonga baada ya kukabidhiwa Hati Milki za Ardhi wakati wa utekelezaji zoezi la ukwamuaji wa urasimishaji katika Mkoa wa Dar es Salaam

Uandaaji wa Mipango ya Jumla

73. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa mujibu wa Sheria ya Mipangomiji, Sura 355, miji yote inapaswa kuwa na Mipango ya Jumla ili kutoa mwongozo wa ukuaji wa miji hiyo na kutenga maeneo kwa ajili ya matumizi mbalimbali ili kudhibiti uendelezaji holela. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kushirikiana na Halmashauri mbalimbali nchini kusimamia na kufuatilia uandaaji wa Mipango ya Jumla ya miji mitano (**5**). Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa maandalizi ya Mipango ya Jumla minne (**4**) ya Manispaa ya Kahama, Mji wa Mafinga, Mji wa Vwawa (Mbozi) na Kwala (Kibaha) ipo katika hatua mbalimbali. **Natoa wito kwa mamlaka za upangaji kuendelea kutenga fedha kwa ajili ya uandaaji na utekelezaji wa mipango ya jumla nchini ili miji yetu iweze kusimamiwa katika uendelezwaji wake na kuleta tija katika matumizi ya ardhi nchini.**

74. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara iliratibu uandaaji na uidhinishaji wa Mipango ya Jumla saba (**7**) katika miji saba (**7**) ya Majiji ya Mbeya na Tanga; Manispaa za Lindi, Morogoro, Mpanda na Moshi; na Mji wa Bagamoyo. Katika mwaka 2025/26 Wizara itaendelea kuratibu, kusimamia na kutoa ushauri wa kitaalam kwenye Mamlaka za Upangaji kuhusu uandaaji wa Mipango ya Jumla.

Uandaaji wa Mipangokina

75. ***Mheshimiwa Spika,*** mipangokina huandaliwa na mamlaka za upangaji kwa lengo la kuelekeza ukuaji na uboreshaji wa makazi, kuhifadhi mazingira, kuondoa ukinzani wa matumizi ya ardhi na kutenga maeneo ya matumizi mbalimbali ikiwemo ya uwekezaji. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuidhinisha michoro ya mipangomiji **2,000** kutoka kwenye Mamlaka za Upangaji nchini. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, michoro ya Mipangomiji **3,626** yenye jumla ya viwanja **384,312** iliidhinishwa sawa na asilimia **181.3** ya lengo (**Jedwali Na. 13**). Aidha, katika kipindi cha miaka minne ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara ilipokea na kuidhinisha michoro ya mipangomiji **10,192** yenye jumla ya viwanja **1,516,309** kutoka katika Mamlaka za Upangaji nchini. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaidhinisha michoro ya mipangomiji **2,000** kutoka katika Mamlaka za Upangaji nchini.

76. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuboresha makazi kwenye maeneo kongwe katikati ya miji pamoja na kuwezesha uendelezaji wa maeneo ya fukwe, Wizara ilipanga kuziwezesha Mamlaka za Upangaji kuandaa mipango ya uendelezaji upya maeneo (Re-development Schemes and urban renew) katika maeneo matano (**5**) na mipango kina **25** ya kuendeleza fukwe na visiwa. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 mipangokina **41** imeandaliwa sawa na asilimia **164** ya lengo ili kuwezesha uendelezaji wa fukwe nchini. Vilevile, Wizara imeratibu uandaaji

wa mpango wa uendelezaji upya wa eneo la Sinza katika Halmashauri ya Manispaa ya Ubungo.

77. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na mabadiliko ya kiuchumi, kijamii na kimazingira pamoja na kuendana na miongozo ya kimataifa inayosisitiza uzingatiaji wa masuala ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi katika upangaji miji na ustahimilivu wa miji (urban resilience), Wizara imehuisha Mwongozo wa Uandaaji na Utekelezaji wa Mipango ya Uendelezaji wa Miji wa mwaka 2007 na kutoa Mwongozo mpya wa mwaka 2025. Mwongozo huo umezingatia mahitaji muhimu katika masuala ya kimazingira, viwango vya upangaji, aina mbalimbali za mipangokina, Mipango ya Jumla na mapendekezo ya namna bora ya kupata fedha kwa ajili ya kutekeleza miradi mbalimbali inayoibuliwa katika Mipango ya Jumla na mipangokina nchini. **Nazielekeza Mamlaka za Upangaji kutekeleza majukumu ya upangaji na usanifu wa miji nchini kwa kuzingatia Mwongozo ili kuboresha usanifu wa miji yetu.**

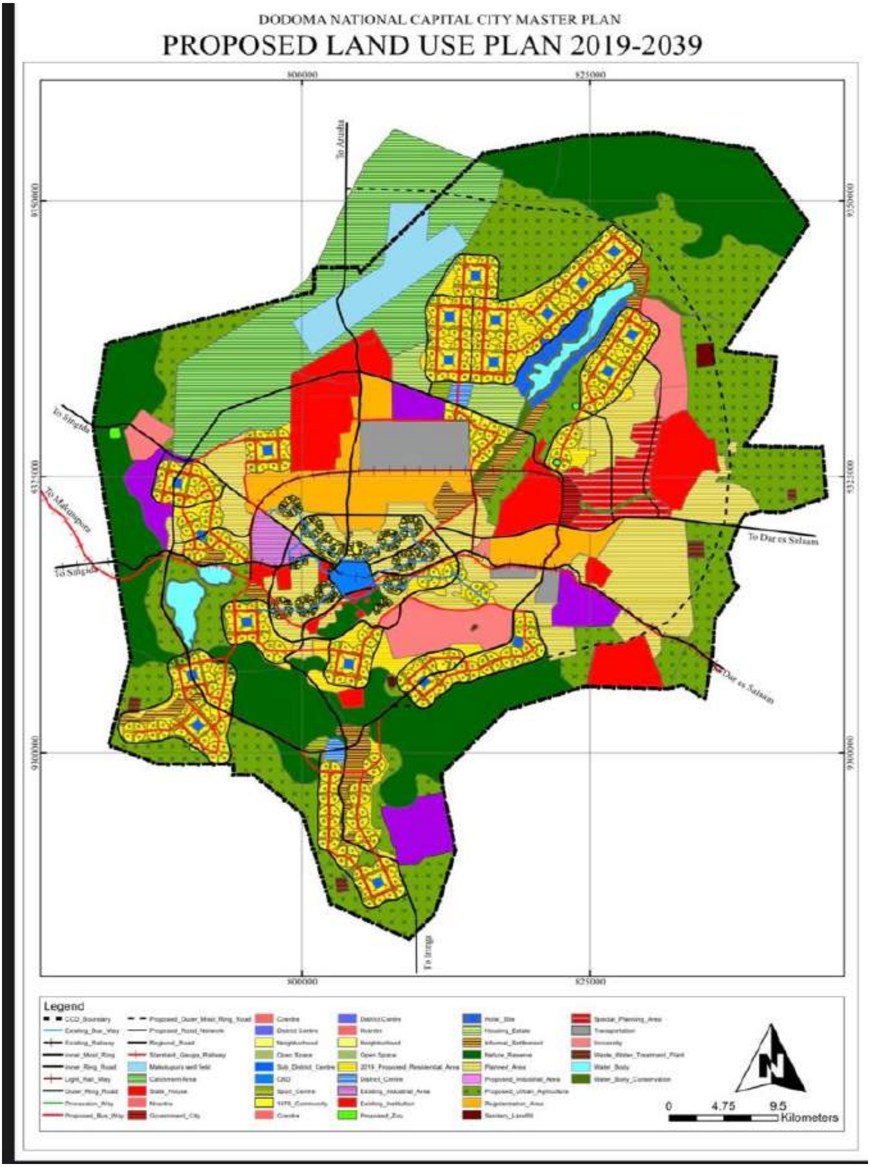

Mpango wa Jumla wa Matumizi ya Ardhi (Master Plan) wa miaka 20 wa Jiji la Dodoma kuanzia mwaka 2019 - 2039

Utangazaji wa Maeneo ya Upangaji Miji

78. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ina jukumu la kutangaza maeneo ya vijiji yanayokua na kufikia sifa ya kupangwa na kuendelezwa kimji kwa mujibu wa Sheria ya Mipango Miji, Sura 355. Vigezo vya chini vya kutangaza maeneo hayo ni pamoja na eneo husika kuwa na idadi ya watu wasiopungua **10,000**, uwepo wa huduma za msingi za kijamii kama vile zahanati au kituo cha afya, shule ya msingi, huduma za kiuchumi ikiwemo soko na maduka yasiyopungua matano (**5**). Aidha, eneo lolote linaweza kutangazwa kuwa la upangaji maalum iwapo lina sifa za kipekee au umuhimu wa kiuchumi, kimaendeleo au kimazingira.

79. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25 jumla ya maeneo **44** yametangazwa kuiva kwa ajili ya kuendelezwa kimji (**Jedwali Na. 14**). Aidha, katika kipindi cha miaka minne ya uongozi wa Awamu ya Sita, Wizara ilipokea na kutangaza maeneo **462** kuwa maeneo ya upangaji na urasimishaji makazi kutoka katika mamlaka za upangaji. Maeneo hayo yamepandishwa kutoka hadhi ya vijiji na kuwa maeneo ya mipangomiji na yanaendelea kuandaliwa mipangokina kwa ajili ya kuchochea ukuaji endelevu. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kushirikiana na Mamlaka za Upangaji kutambua, kupokea mapendekezo na kutangaza maeneo yaliyoiva kimipangomiji.

Usimamizi na Udhibiti wa Uendelezaji wa Miji

80. ***Mheshimiwa Spika,*** usimamizi na udhibiti wa uendelezaji wa miji ni suala mtambuka linalotekelezwa na Wizara kwa kushirikisha mamlaka za upangaji. Kutokana na ongezeko la idadi ya watu nchini, ukuaji wa shughuli za kiuchumi na kijamii, na kukua kwa teknolojia; miji hubadilika na kuhitaji usimamizi katika uendelezaji wake hususan mabadiliko ya matumizi ya ardhi ambayo huidhinishwa na Wizara.

81. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kukagua na kuidhinisha maombi **300** ya mabadiliko ya matumizi ya ardhi kutoka katika Mamlaka za Upangaji **184**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 Wizara ilipokea na kuidhinisha jumla ya maombi **423** ya mabadiliko ya matumizi ya ardhi kutoka kwa Mamlaka za Upangaji sawa na asilimia **141** ya lengo. Hata hivyo, kumekuwepo na ongezeko la maombi ya mabadiliko ya matumizi ya ardhi kwa maeneo ambayo yametengwa kwa ajili ya matumizi ya wazi na umma, jambo ambalo linakinzana na Ibara ya 4.3.9 ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya mwaka 2000 na Kifungu 7(5) (s) cha Sheria ya Mipangomiji, Sura 355 inayozuia kubadilishwa matumizi kwa maeneo ya wazi na maeneo hatarishi. Aidha, Sera hiyo imezuia umilikishaji wa maeneo hayo. Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara ilipokea na kuidhinisha maombi ya mabadiliko ya matumizi ya ardhi **2,070**. Mabadiliko hayo yamewezesha uwekezaji kwenye shughuli za kiuchumi, upatikanaji wa huduma

mbalimbali za kijamii, ongezeko la pato la Taifa na uboreshwaji wa taswira ya miji nchini.

82. ***Mheshimiwa Spika,*** Kwa mwaka 2025/26, Wizara imepanga kuratibu uidhinishaji wa maombi **300** ya mabadiliko ya matumizi ya ardhi. **Natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kusimamia, kutunza na kulinda maeneo hayo kama ilivyoanishwa katika kifungu cha 7(5) (s) cha Sheria ya Mipangomiji, Sura 355 kinachowataka Mamlaka za Upangaji zote nchini kutunza na kuhifadhi maeneo hayo kwa maslahi mapana ya umma na kuchochea ukuaji endelevu wa miji nchini.**

Usimamizi na Uratibu wa Uendelezaji Nyumba

83. ***Mheshimiwa Spika,*** usimamizi na uratibu wa uendelezaji nyumba nchini ni jukumu muhimu la Wizara katika kuhakikisha kwamba wananchi wanakuwa na makazi bora. Uendelezaji wa nyumba hufanywa na taasisi za umma na sekta binafsi. Wizara kwa kushirikiana na taasisi mbalimbali ikiwemo Benki Kuu ya Tanzania imeendelea kuweka mazingira wezeshi ya upatikanaji wa huduma za uendelezaji nyumba nchini. Huduma hizo ni pamoja na upatikanaji wa mikopo ya masharti nafuu kwa ajili ya ubunifu na ujenzi wa nyumba za gharama nafuu; na utoaji wa mikopo ya nyumba kwa watumishi wa Serikali.

84. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa kipindi cha Awamu ya Sita, Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali imeweza kuboresha mazingira ya

upatikanaji wa mikopo kwa ajili ya ujenzi wa nyumba. Mathalan, benki za biashara zinazotoa mikopo kwa ajili ya ujenzi wa nyumba zimefikia **31** ambapo zimetoa mikopo ya ujenzi wa nyumba yenye thamani ya shilingi bilioni **659.3** (**Jedwali Na. 15**). Vilevile, kupitia Tanzania Mortage Refinance Company (TMRC) Serikali imeendelea kuziwezesha taasisi za fedha nchini ili kuweza kutoa mikopo ya ujenzi wa nyumba kwa wananchi na kuwezesha viwango vya riba kwa mikopo ya nyumba kupungua kutoka kati ya asilimia **21 - 24** hadi kufikia kati ya asilimia **15–19.**

85. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ina jukumu la kuratibu Mfuko wa Mikopo ya Nyumba kwa Watumishi wa Serikali. Katika mwaka 2024/25, Serikali ilipanga kuwawezesha watumishi wa Serikali **100** kupata mikopo ya nyumba yenye thamani ya shilingi bilioni **2.2.** Hadi tarehe 15 Mei, 2025, watumishi watano (**5**) walipatiwa mikopo yenye thamani ya jumla ya shilingi milioni **41.5**. Aidha, jumla ya shilingi **519,290,826.34** zimekusanywa kama marejesho kutoka kwa wanufaika wa mikopo hiyo. Vilevile, katika kipindi cha miaka minne ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, jumla ya mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni **1.98** imetolewa kwa watumishi wa Serikali **166**. Aidha, Serikali kwa kutambua umuhimu wa watumishi wa umma kuwa na nyumba, imeongeza kiwango cha mkopo kinachotolewa na Mfuko kutoka shilingi milioni **20** hadi shilingi milioni **40** ili kukidhi ongezeko la gharama za ujenzi wa Nyumba

na uhalisia wa sasa wa bei za vifaa vya ujenzi. Kwa mwaka 2025/26, Wizara inatarajia kutoa mikopo kwa watumishi **137** yenye thamani ya shillingi billioni **2.6.**

Ushirikiano na Taasisi za Kimataifa katika Uendelezaji Miji na Makazi

86. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kushiriki katika mikutano mbalimbali ya kimataifa yenye lengo la kujenga mahusiano na kubadilishana uzoefu katika usimamizi na uendelezaji miji na makazi. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kusimamia na kuratibu ushirikiano wa taasisi mbalimbali katika uendelezaji wa makazi nchini. Wizara imeendelea kuratibu ushiriki wa Tanzania katika mikutano mbalimbali ya Kimataifa ikiwemo:

i) Mkutano kuhusu huduma za jamii, Serikali za Mitaa na Maendeleo ya Miji;

ii) Mkutano kuhusu ubunifu katika ufumbuzi wa changamoto za miji ya baadae;

iii) Kongamano kuhusu kuharakisha utekelezaji wa Agenda Mpya za Miji na Maendeleo endelevu; na

iv) Jukwaa la Miji Afrika kuhusu Agenda ya Afrika (2063) (Afrika Tunayoitaka); na na Mkutano kuhusu Kujenga Miji Stahimilivu na Endelevu (Building Resilient and Sustainable Cities).

87. ***Mheshimiwa Spika***, katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imeshiriki katika mikutano **24** ya kimataifa. Mikutano hiyo iliwezesha kujenga uwezo wa kitaalam katika masuala mbalimbali ya uendelezaji miji ikiwemo kuimarisha uwezo wa wataalam katika utekelezaji wa Agenda Mpya za Miji na Malengo ya Maendeleo Endelevu. Aidha, kufuatia Serikali ya Awamu ya Sita kuimarisha ushirikiano wa kimataifa, Wizara ilifanikiwa kuingia makubaliano na Shirika la Makazi Duniani ambayo yatawezesha Shirika hilo kuijengea uwezo Tanzania katika masuala ya uendelezaji wa miji na makazi pamoja na kuanzisha ofisi zake hapa nchini ili kurahisisha uratibu wa majukumu yake.

88. ***Mheshimiwa Spika,*** ushiriki wa Tanzania kwenye mikutano hii licha ya kuimarisha uhusiano wa kidiplomasia baina ya nchi yetu na nchi nyingine duniani, umekuwa ni jukwaa la kujifunza na kupata uzoefu katika kutekeleza Agenda Mpya ya Miji (New Urban Agenda) ambayo inatekelezwa na nchi zote wanachama wa Umoja wa Mataifa. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kusimamia na kushiriki mikutano ya kimataifa ikiwemo shughuli za Shirika la Makazi Duniani kwa lengo la kuimarisha Diplomasia katika sekta ya Ardhi na Maendeleo ya Makazi nchini.

USIMAMIZI NA URATIBU WA SEKTA YA MILKI

89. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ina jukumu la kusimamia, kuratibu, na kukuza Sekta ya Milki nchini kwa lengo la kuhakikisha soko la milki linakuwa imara na lenye uwazi ili kulinda maslahi ya wadau, ikiwa ni pamoja na wamiliki, wawekezaji na watumiaji. Kwa mujibu wa Taarifa ya Ukuaji wa Uchumi iliyotolewa na Ofisi ya Taifa ya Takwimu mwezi Januari 2025, Sekta ya Milki nchini imekuwa kwa asilimia **4.3** na imechangia asilimia **2.7** katika pato la taifa kwa mwaka 2024.

90.***Mheshimiwa Spika,*** ili kuimarisha usimamizi wa sekta ya milki, katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kukamilisha uandaaji wa Sheria na kanuni za kusimamia Sekta ya Milki, kutoa elimu kwa wadau na kuandaa kanzidata ya waendelezaji milki pamoja na mawakala wa Milki. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, jumla ya Mawakala wa Milki **147** wamejisajili katika kanzidata ya Wizara. Vilevile, Wizara iliratibu mikutano mitatu (**3**) ya wadau wa Sekta ya Milki iliyofanyika katika Mikoa ya Dar es Salaam, Dodoma na Arusha ikiwa na lengo la kuwatambua na kutoa elimu kuhusu uanzishwaji wa vyama vya mawakala wa milki na kujadili namna bora ya utekelezaji wa shughuli zao.

91. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imeanzisha na kuboresha Kitengo cha Milki ili kiweze kusimamia kikamilifu sekta ya milki. Mafanikio yaliyopatikana ni pamoja na kukamilisha

andiko la mapendekezo ya kutunga Sheria ya Milki; kutoa ushauri wa kitaalam kwa wadau mbalimbali wa sekta ya milki; kutoa elimu kwa umma kupitia mikutano sita (**6**) ya wadau na maonyesho mbalimbali ya kitaifa; na kuratibu uanzishwaji wa vyama vya mawakala wa milki katika mikoa mitatu (**3**). Aidha, Wizara imeshiriki mikutano mitano (**5**) ya kikanda na kimataifa inayolenga kutangaza fursa za uwekezaji zilizopo katika sekta ya milki nchini.

Afisa Mthamini Mwandamizi kutoka Kitengo cha Milki Wilson Waitara akitoa elimu kwa wadau kuhusu utambuzi na usajili wa wadau wa Sekta ya Milki nchini

92. ***Mheshimiwa Spika,*** mapendekezo ya kutunga Sheria ya Milki yameandaliwa na kuwasilishwa kwenye mamlaka ya uamuzi. Mapendekezo haya yanalenga kuanzisha Mamlaka ya Kusimamia Sekta ya Milki (Real Estate Regulatory Authority) ambayo pamoja na mambo mengine, itakuwa na jukumu la kuunda mfumo madhubuti wa usimamizi wa sekta ya milki; wataalam na wadau wa sekta ya milki; kutoa taarifa sahihi za wadau na soko la milki; kuongeza ufanisi wa wataalam wa sekta; na kudhibiti uhalifu wa utakatishaji fedha haramu, ufadhili wa ugaidi na silaha za maangamizi.

93. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara imepanga kuratibu ukamilishaji wa mapendekezo ya kutunga Sheria ya Milki; kukamilisha kanuni na miongozo ya uendelezaji milki; kutoa elimu kwa umma kuhusu masuala ya milki; na kuhuisha kanzidata ya mawakala wa milki na waendelezaji milki nchini. **Natoa wito kwa wadau wote wa sekta ya milki kuhakikisha kuwa wanatambuliwa na Serikali ili kuimarisha ushirikiano na ukuaji endelevu wa sekta kiuchumi.**

MAPITIO YA SHERIA ZA SEKTA YA ARDHI

94. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imeendelea kufanya maboresho ya Sheria na Kanuni mbalimbali zinazohusiana na sekta ya ardhi kwa lengo la kuimarisha utendaji kazi na utoaji huduma kwa wananchi. Katika kutekeleza maelekezo ya Serikali kuwa sheria zote ziandikwe kwa lugha ya Kiswahili,

Wizara imefanya mapitio ya sheria **14** za sekta ya ardhi na kuandaa rasimu za tafsiri kwa lugha ya Kiswahili. Aidha, Sheria ya Mahakama za Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi, Sura 216 na Sheria ya Usajili wa Wataalam wa Mipangomiji, Sura 426 zilifanyiwa marekebisho. Lengo la marekebisho hayo ni kuzifanya sheria kueleweka kwa wananchi wengi; kuruhusu matumizi ya lugha ya Kiswahili katika uendeshaji wa mashauri, uandishi wa hukumu na kumbukumbu za mashauri; kuongeza wigo wa madaraja na sifa za usajli kwa wataalam wa mipangomiji; na kuboresha mfumo wa ajira za Wenyeviti wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kutoka ajira za mkataba kuwa ajira za kudumu hivyo kuboresha utendaji, kuongeza uwajibikaji, kuwezesha wananchi kupata huduma kwa wakati na kupunguza gharama.

95. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kupunguza gharama za umilikishaji wa ardhi na kuwawezesha wananchi kuwa na milki salama za ardhi, Kanuni za Ada ya Ardhi (The Land (Fees) (Amendment) Regulations, 2023) zilifanyiwa marekebisho kwa kupunguza Tozo ya Malipo ya Mbele (Premium) kwa asilimia **50** kutoka asilimia **0.5** hadi asilimia **0.25** ya thamani ya ardhi; gharama ya maombi ya Hatimiliki kwa asilimia 75 kutoka shilingi **20,000** hadi shilingi **5,000;** na gharama ya maombi ya kuandaa Hatimiliki kwa asilimia **50** kutoka shilingi **50,000** hadi shilingi **25,000**. Aidha, Kanuni za Usajili wa Ardhi (The Land Registration (Amendment) Rules, 2023) zilifanyiwa marekebisho ambapo Ada ya

Usajili wa Hatimiliki imepunguzwa kutoka asilimia **20** hadi asilimia **10** na Kanuni za Ujumla za Upimaji Ardhi (The Land Survey (General) (Amendment) Regulations, 2023) zilifanyiwa marekebisho kwa kufuta Ada ya Ramani ya Hatimiliki (Deed Plan) ambayo kabla ya marekebisho ilikuwa ni shilingi **20,000**. Marekebisho hayo yamechangia kuongeza kasi ya umilikishaji ardhi na wigo wa makusanyo yanayotokana na sekta ya ardhi.

96. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuhakikisha kuwa Serikali inakusanya madeni yanayotokana na kodi ya pango la ardhi, Wizara iliandaa Kanuni za Msamaha wa Riba ya Malimbikizo ya Kodi ya Pango la Ardhi. Kanuni hizi zimewezesha madeni ya msingi ya kodi ya pango la ardhi kukusanywa hivyo kuongeza mapato ya Serikali. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kufanya marekebisho ya sheria za sekta ya ardhi kwa kuzingatia maelekezo ya Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 (Toleo la mwaka 2023) na mahitaji ya kisiasa, kijamii, kimazingira na kiuchumi.

MIRADI YA MAENDELEO

97. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo ikiwa ni pamoja na Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi; Mradi wa Uboreshaji Usalama wa Milki za Ardhi (LTIP); Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani (LDI); na Mradi wa Uimarishaji wa Mipaka ya Kimataifa.

Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi

98. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara inatekeleza Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi lengo likiwa ni kuongeza kasi ya upangaji, upimaji na umilikishaji wa ardhi nchini. Katika mwaka 2024/25 jumla ya viwanja **12,303** vimepangwa na kupimwa katika Halmashauri **10** nchini. Aidha, katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imepokea shilingi bilioni **64.5** kwa ajili ya kutekeleza Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi (KKK) katika Halmashauri **131** ikiwemo shilingi bilioni **50** zilizokopeshwa kwenye Halmashauri **57** kupitia Mfuko wa Maendeleo ya Ardhi (Plot Development Revolving Fund (PDRF). Kati ya Halmashauri hizo, Halmashauri **24** na Ofisi ya Ardhi Mkoa wa Iringa zimekamilisha marejesho na Halmashauri **33** hazijakamilisha **(Jedwali Na. 16)**. Fedha hizo zimewezesha upangaji na upimaji wa viwanja **556,191**. Katika Mwaka 2025/26 Wizara itapanga na kupima viwanja 15,000 kupitia Programu ya KKK.

99. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara iliahidi kubuni na kusanifu miji ya pembezoni (Satellite Cities) miwili katika majiji ya Dodoma (Msalato) na Arusha (Samia Afcon City) ili kuwa na miji nadhifu na kudhibiti makazi holela. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa, Wizara imekamilisha usanifu wa eneo la Mradi wa *Samia*

Afcon City uliopo katika Jiji la Arusha wenye ukubwa wa ekari **4,555**. Aidha, Wizara inaendelea na uthamini wa ardhi na mali katika Mradi wa Msalato awamu ya Pili ambapo zoezi la uthamini litakapokamilika, usanifu utafanyika ili kuwa na mji ambao ni nadhifu wenye kuakisi mahitaji halisi ya Jiji la Dodoma. Katika mwaka 2025/26, Programu ya KKK itawezesha utekelezaji wa miradi inayohusisha utwaaji wa maeneo na uboreshaji wa miji iliyochakaa katika majiji ya Dar es Salaam, Mwanza, Arusha na Mbeya.

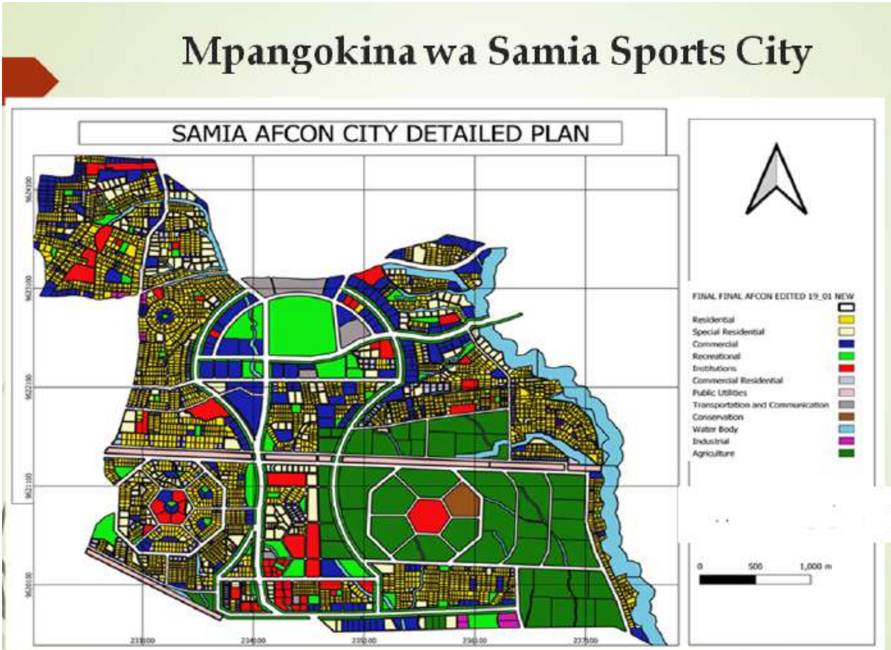

Mpango Kina wa eneo la Mradi wa Samia Afcon City uliopo katika Jiji la Arusha

100. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuwa na uendelevu wa Programu ya KKK, Serikali ya Awamu ya Sita ilihuisha Mfuko wa Maendeleo ya Ardhi (Plot Development Revolving Fund - PDRF) ambapo vyanzo vya fedha za Mfuko vinatokana na marejesho ya fedha za mkopo zilizotolewa kwa Halmashauri mbalimbali nchini na mauzo ya viwanja kupitia miradi ya KKK inayotekelezwa. Aidha, katika kuhakikisha kuwa Mfuko wa PDRF unasimamiwa ipasavyo, Wizara imeandaa Mwongozo wa Usimamizi na Utekelezaji wa Mfuko ambao unabainisha vigezo vya ukopeshaji na urejeshaji. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kusimamia utekelezaji wa shughuli za Mfuko na kuhakikisha unatumika kwenye miradi yenye tija. **Napenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuwezesha upatikanaji wa fedha kiasi cha shilingi bilioni 50 kwa ajili ya Mfuko wa PDRF ambao umeendelea kuwezesha ongezeko la kasi ya upangaji, upimaji na umilikishaji wa ardhi nchini.**

Mradi wa Uboreshaji Usalama wa Milki za Ardhi (LTIP)

101. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25 Wizara kupitia mradi wa uboreshaji usalama wa Miliki za Ardhi ilipanga kuhakiki na kupima mipaka ya vijiji, kutoa vyeti vya vijiji na kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **1,000**. Aidha, Wizara

kupitia Mradi huu ilipanga kuandaa mipangokina ya vijiji **100** na kuandaa Hati za Hakimiliki za Kimila **300,000**. Vilevile, Wizara ilipanga kurasimisha makazi **500,000** kupitia wataalam wa Serikali na kampuni zinazofanya kazi za urasimishaji nchini, kusanifu na kusimika Vituo vya kieletroniki vya upimaji (CORs) 22, kujenga majengo ya ofisi za ardhi katika mikoa **25** na madarasa manne (**4**) katika vyuo vya Ardhi Tabora na Morogoro. Pia, Wizara ilipanga kuwezesha Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kupunguza mrundikano wa mashauri **5,000** kati ya mashauri **14,090** yaliyokuwepo, kuwezesha ukamilishaji wa baadhi ya sera, sheria na kanuni, kukamilisha ununuzi wa magari **52** na kukwamua urasimishaji wa makazi katika Jiji la Dar es Salaam.

102. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25 kazi zilizotekelezwa ni pamoja na ujenzi wa vituo **22** vya kielektroniki vya upimaji ardhi ambapo usanifu umekamilika na ujenzi wa vituo unaendelea, kukwamua urasimishaji katika Jiji la Dar es Salaam (makazi **29,685**) na Halmashauri ya Wilaya ya Mbarali (makazi **27,051**); kukusanya taarifa za thamani za ardhi na kuandaa vitalu vya thamani ya ardhi kwa nchi nzima; kubadili kumbukumbu za ardhi kutoka mfumo wa analojia kwenda mfumo wa kidijiti; kukamilisha kazi za urasimishaji maeneo mbalimbali mijini na vijijini; ununuzi wa magari **52**, samani na vitendea kazi vya ofisi; pamoja na marekebisho ya Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995, Sheria na Kanuni mbalimbali. Aidha, mradi

umewezesha usikilizaji na utolewaji wa maamuzi ya mashauri **3,435** ya muda mrefu yaliyokuwepo katika Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kati ya mashauri **5,000** yaliyopangwa kusikilizwa.

103. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara kupitia mradi huu imefanikisha uhakiki wa mipaka ya vijiji **871** na kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **846** katika Halmashauri **21** (**Jedwali Na. 17**). Aidha, jumla ya vipande vya ardhi **583,734** vimehakikiwa na vimepandishwa katika mfumo wa e-Ardhi. Vilevile, Hati za Hakimiliki za Kimila **318,868** zimesajiliwa katika vijiji **236** vya Wilaya sita (**6**) za Songwe (**66,631**), Chamwino (**47,514**), Mufindi (**52,497**), Mbinga (**67,805**), Maswa (**58,560**) na Tanganyika (**25,861**). Mradi huu pia umewezesha urasimishaji wa makazi **192,865** katika Jiji la Dar es Salaam (makazi **29,685**) na Halmashauri ya Wilaya ya Mbarali (makazi **27,051**), Halmashauri za Jiji la Dodoma (**7,587**); Wilaya za Chalinze (**24,730**), Songea (**18,840**); Manispaa za Kahama (**21,519**), Shinyanga (**25,768**), Kigoma (**6,171**) na Mtwara (**11,905**); na Mji wa Nzega (**19,609**); uwekaji wa Alama za Msingi za Upimaji **427** katika Halmashauri **35**; kuanza ujenzi wa vituo **22** vya kielekroniki vya upimaji ardhi na uandaaji wa mfumo wa kidijiti wa vitalu vya thamani nchini. Vilevile, Mradi umewezesha Halmashauri **13** kutumia mfumo wa e-Ardhi, hivyo kuboresha usimamizi wa taarifa za ardhi na utoaji huduma kwa njia ya kidijiti. Pia, Mradi umewezesha

upatikanaji wa vitendea kazi yakiwemo magari **70** kwa ajili ya kurahisisha utoaji wa huduma za ardhi.

Baadhi ya magari yaliyokabidhiwa na Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa ajili ya kurahisisha utoaji huduma wa sekta ya ardhi.

Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani

104. ***Mheshimiwa Spika***, Serikali imeiwezesha Wizara kupata Mradi wa Uimarishaji wa Miundombinu ya Upimaji na Ramani (LDI) wenye thamani ya Dola za kimarekani milioni **65**. Mradi huu unalenga kuimarisha miundombinu ya upimaji na ramani kwa kujenga Vituo vya Kielektroniki vya

Upimaji **30**; kununua ndege maalum ya upigaji wa picha za anga; na ununuzi wa vifaa vya upimaji. Utekelezaji wa mradi huu utaongeza kasi ya upangaji na upimaji ardhi sambamba na kuimarisha matumizi ya ramani hizo katika utekelezaji wa miradi ya Serikali. Ramani za msingi zitaandaliwa kwa uwiano wa **1:2,500** katika miji mikuu ya mikoa na uwiano wa **1:25,000** kwa nchi nzima.

105. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuendelea na utekelezaji wa Mradi wa LDI kwa kukamilisha ununuzi wa vifaa na kuanza uandaaji wa ramani za msingi za uwiano wa **1:2,500** kwa miji mikuu ya mikoa na uwiano wa **1:25,000** kwa nchi nzima. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imempata mshauri elekezi ambaye ameshirikiana na wataalam wa ndani kukamilisha kazi za usanifu wa mradi, kuandaa viwango vya makadirio ya gharama za mradi pamoja na kuandaa zabuni za ununuzi wa ndege maalum ya kupiga picha za anga na zabuni ya mkandarasi wa kutekeleza mradi. Hatua hii itaiwezesha Wizara kukamilisha kazi ya ununuzi wa vifaa na kumpata Mkandarasi wa uwekaji wa Vituo vya Kielektroniki vya Upimaji na uandaaji wa Ramani za Msingi. Katika mwaka 2025/26, Wizara itakamilisha ununuzi wa vifaa pamoja na kumpata mkandarasi wa kuanza uwekaji wa vituo vya kielektroniki na kuanza uandaaji wa ramani za msingi za uwiano wa **1:2,500** kwa miji mikuu ya mikoa na uandaaji wa

Ramani za Msingi za uwiano wa **1:25,000** kwa nchi nzima.

Mtaalam wa kurusha ndege kwa ajili ya kupiga picha za anga akijiandaa kurusha ndege kuchukua taarifa za kijiografia kwa ajili ya kuchakata na kuandaa ramani

106. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuhakikisha mradi huu unatekelezwa ipasavyo, Wizara imeanzisha Kituo cha Taifa cha Ubunifu na Mafunzo ya Teknolojia ya Taarifa za Kijiografia (TNGC) kwa ajili ya kujenga uwezo katika matumizi ya teknolojia ya mifumo ya taarifa za kijiografia na kumbukumbu za ardhi. Kituo hicho kitaongeza uwezo wa wataalamu wa ndani kutekeleza miradi ya sekta ya ardhi na hivyo kuokoa matumizi ya fedha za kigeni zinazotumika kuajiri wataalam kutoka nje ya nchi. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, watalaam **10** wamepata

mafunzo ya ukurufunzi nchini Tanzania na Korea Kusini. Aidha, kwa kutumia wakufunzi wa ndani, jumla ya wataalam **31** kutoka Halmashauri za Wilaya za Chamwino, Bahi, Mafia, Jiji la Dodoma, Ofisi za Ardhi Mkoa wa Dodoma, na taasisi nyingine za Serikali ikiwemo TARURA na NBS wamepata mafunzo ya kujengewa uwezo katika kuchukua taarifa za kijiografia kwa kutumia ndege zisizo na rubani, kuchakata na kuandaa ramani. Katika mwaka 2025/26, Kituo cha TNGC kitaanza kutoa mafunzo katika ngazi ya Astashahada na Stashahada katika Mifumo ya Kijiografia (GIS) na mafunzo ya kozi za muda mfupi katika matumizi ya ndege zisizokuwa na rubani (drones) kwa ajili ya uchukuaji wa taarifa za kijiografia.

Wadau wa mradi wa LDI walioshiriki semina ya Wadau wa Mradi huo iliyofanyika jijini Dodoma

Wadau wa Mradi wa Kuimarisha Miundombinu ya Upimaji na Ramani (LDI) walipotembelea Kituo cha Ubunifu na Mafunzo ya Kijiografia (TGNC) kilichopo eneo la Chuo Kikuu cha Dodoma (UDOM) wakati wa semina ya wadau hao iliyofanyika jijini Dodoma

Mradi wa Uimarishaji wa Mipaka ya Kimataifa

107. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuimarisha mipaka ya kimataifa kwa kujenga na kuongeza alama, kuzipima, kukarabati zilizoharibika, kuandaa ramani za mipaka na kuandaa makubaliano ya uimarishaji wa mipaka. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuimarisha sehemu ya mpaka wa kimataifa kati ya Tanzania na Kenya wenye urefu wa kilomita **100** pamoja na mpaka wa Tanzania na Burundi wenye urefu wa kilomita **100**. Hadi tarehe

15 Mei, 2025, Wizara iliendelea na uimarishaji wa mpaka wa Tanzania na Kenya kwa kufanya ukokotozi wa vipimo kwa ajili ya kupata majira nukta ya mpaka kwa kipande cha kilomita **110** kutoka Namanga hadi Tarakea, kufanya ukaguzi wa mpaka wa Tanzania na Zambia, mpaka wa Tanzania na Burundi pamoja na kuandaa mpango kazi wa uimarishaji wa mipaka hiyo.

Kamati ya Pamoja ya Wataalamu ya Uimarishaji Mpaka wa Tanzania na Burundi (JTC) wakikagua eneo la Mto Malagarasi ambalo ni sehemu ya mpaka wa nchi hizo

108. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, jumla ya kilometa **268** zimeimarishwa na kufanya jumla ya kilomita zilizoimarishwa kufikia **458** kati ya kilomita **758** za nchi kavu katika mpaka kati ya Tanzania na Kenya kwa kuweka alama, vipimo na kuandaa ramani. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa uimarishaji mipaka imefanya ukaguzi wa mpaka wa Tanzania na Kenya, Tanzania na

Zambia, Tanzania na Burundi na Tanzania na Msumbiji. Katika mwaka 2025/26, Wizara imepanga kuendelea kuimarisha sehemu ya mpaka wa Tanzania na Kenya yenye urefu wa kilomita **100** kutoka Tarakea Wilaya ya Rombo hadi Hifadhi ya Taifa ya Mkomazi Wilaya ya Mwanga na sehemu ya mpaka wa Tanzania na Burundi yenye urefu wa kilomita **100** kutoka Kijiji cha Kagunga Wilaya ya Kigoma hadi Manyovu Wilaya ya Buhigwe Mkoa wa Kigoma.

USHIRIKI WA WIZARA KATIKA MIRADI YA KIMKAKATI NA MATUKIO YA KITAIFA

109. ***Mheshimiwa Spika***, katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imeshiriki katika miradi ya kimkakati ambayo ni ujenzi wa Bwawa la Kuzalisha Umeme la Julius Nyerere (JNHPP), ujenzi wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki (EACOP) kutoka Hoima, Uganda hadi Chongoleani, Tanga Tanzania na ujenzi wa Reli ya Kati kwa Kiwango cha Kimataifa (SGR). Vilevile, Wizara ilishiriki kwenye matukio mbalimbali ya kitaifa ikiwemo utwaaji, uthamini, upangaji upimaji na umilikishaji wa ardhi kwa ajili ya waathirika wa maporomoko ya mlima Hanang' mkoani Manyara na wananchi wanaohama kwa hiari kutoka Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro kwenda wilayani Handeni na Kilindi mkoani Tanga na Simanjiro mkoani Manyara.

Upangaji na Upimaji wa Viwanja Mbadala kwa Ajili ya Waathirika wa Maporomoko ya Mlima Hanang'

110. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na maafa ya maporomoko ya sehemu ya Mlima Hanang', katika Wilaya ya Hanang' yaliyotokea tarehe 3 Desemba, 2023, Wizara ilishiriki katika kupanga na kupima viwanja mbadala kwa ajili ya ujenzi wa nyumba za waathirika wa maporomoko hayo. Jumla ya viwanja **269** vilipangwa, kupimwa na kumilikishwa kwa ajili ya matumizi ya makazi (**235**), makazi na biashara (**15**), biashara (**7**) na huduma za jamii (**12**).

Mhe. Geophrey Pinda, Naibu Waziri wa Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi akikagua eneo ambalo Wizara ilishiriki katika zoezi la kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa waathiriwa wa maporomoko ya udongo wa Mlima Hanang' mkoani Manyara

Makazi mapya ya waathiriwa wa maporomoko ya udongo wa Mlima Hanang' mkoani Manyara baada ya ujenzi kukamilika

Uhamaji wa Hiari wa Wananchi Kutoka katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro

111. ***Mheshimiwa Spika,*** katika zoezi la wananchi kuhama kwa hiari kutoka Hifadhi ya Ngorongoro, Wizara ilishiriki kwa kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa ajili ya makazi, kilimo na ufugaji. Kazi hii imefanyika katika vijiji vya Msomera (Handeni) na Saunyi na Lengusero

(Kilindi) katika Mkoa wa Tanga na Kitwai B (Simanjiro) Mkoa wa Manyara ambapo mashamba **8,581** na viwanja **5,570** vimepimwa. Aidha, eneo la malisho lenye ukubwa wa takriban hekta **22,000** lililopo katika Wilaya za Handeni na Kilindi limebainishwa.

Uthamini wa Mali za Wananchi katika Maeneo ya Miradi ya Kimkakati

112. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeshiriki kufanya uthamini wa mali za wananchi katika maeneo ya miradi mikubwa ya kimkakati. Miradi hiyo inajumuisha Miradi ya Reli ya Kati kwa Kiwango cha Kimataifa (SGR) awamu ya Tatu hadi awamu ya Sita, miradi ya umeme kwa ajili ya Reli ya Kisasa (SGR), miradi ya Barabara, miradi ya Umeme, miradi ya maji na uthamini wa mali za wananchi wanaohama kwa hiari kutoka Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro kwenda Msomera na Mradi wa *Samia Afcon City*, Arusha. Katika Miradi hiyo jumla ya wananchi **65,332** wamefanyiwa uthamini wa mali zao zenye thamani ya shilingi bilioni **673.6**.

USIMAMIZI WA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA

113. ***Mheshimiwa Spika,*** miongoni mwa majukumu ya Wizara ni kuratibu na kusimamia shughuli za taasisi zilizo chini yake. Taasisi hizo ni Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi; Shirika la Nyumba la Taifa; Bodi ya Usajili wa Wataalam wa Mipangomiji, Bodi ya Usajili wa Wathamini, Baraza

la Taifa la Wapima Ardhi na Vyuo vya Ardhi vya Tabora na Morogoro.

Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi

114. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Tume imeendelea kuandaa, kuratibu na kusimamia utekelezaji wa mipango ya matumizi ya ardhi katika maeneo mbalimbali nchini; kufanya tafiti zinazohusiana na matumizi ya ardhi; na kufanya ufuatiliaji, tathmini na uzingatiaji wa mipango ya matumizi ya ardhi. Majukumu yote hufanywa kwa kuzingatia Sheria ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, Sura 116; Mpango wa Matumizi ya Ardhi wa Taifa (2013-2033); na Mpango Mkakati wa Tume (2021/22 – 2025/26).

115. ***Mheshimiwa Spika,*** upangaji wa matumizi ya ardhi ni muhimu kwa ajili ya matumizi endelevu ya rasilimali ardhi kwa kuzingatia ongezeko la watu, mifugo na mahitaji mbalimbali kama ardhi ya kilimo, malisho na makazi; usalama wa milki za ardhi; na kudhibiti migogoro ya ardhi nchini. Mipango hii huwezesha utengaji wa maeneo kwa ajili ya matumizi mbalimbali ikiwemo kilimo, ufugaji, uwekezaji na makazi ili kuepuka muingiliano wa kimatumizi yakiwemo maeneo ya shoroba na maeneo ya mazalia ya wanyamapori, vyanzo vya maji, misitu ya hifadhi, mapori tengefu na mapori ya akiba, Ardhi ya uwekezaji na malisho ambayo huandaliwa katika ngazi mbalimbali za Taifa, Kanda, Mikoa, Wilaya na Vijiji.

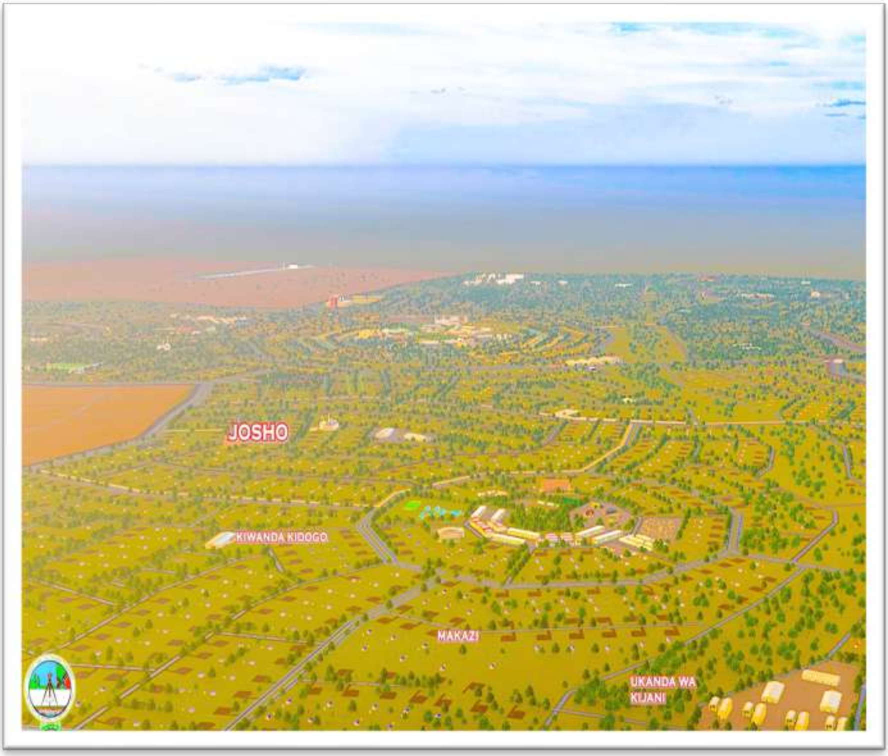

Mpango wa Matumizi ya Ardhi wa kijiji cha Msomera, Handeni Mkoa wa Tanga unaoonesha matumizi mbalimbali ya ardhi

116. ***Mheshimiwa Spika,*** uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji hutanguliwa na uhakiki wa mipaka na utatuzi wa migogoro katika vijiji husika. Katika mwaka 2024/25, Tume ilipanga kuhakiki mipaka ya vijiji **240** na kutatua migogoro ya mipaka pale inapojitokeza. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 migogoro ya mipaka ya vijiji **242** imetatuliwa katika Halmashauri za Wilaya **23** ambazo ni;- Busokelo (**8**), Mbarali (**11**), Nzega (**19**), Kaliua (**2**),

Urambo (**2**), Sikonge (**4**), Mlele (**6**), Rombo (**23**), Buhigwe (**5**), Nyasa (**12**), Morogoro (**11**), Mbogwe (**25**), Sumbawanga (**6**), Kibiti (**4**), Kilolo (**7**), Korogwe (**16**), Kilindi (**20**), Ushetu (**9**), Manyoni (**5**), Mpimbwe (**16**), Ukerewe (**11**) Mtwara (**18**) na Bahi (**2**). Chanzo cha migogoro hiyo ilibainika kuwa ni mwingiliano wa matumizi ya ardhi na uvamizi wa wananchi katika maeneo ya Hifadhi za Wanyamapori; vyanzo vya maji na maeneo ya Misitu ya Hifadhi, Mapori ya Akiba, Mapori Tengefu; na mgawanyiko wa Vijiji (**Jedwali Na.18**). Katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Tume imehakiki mipaka ya kiutawala na kutatua migogoro katika vijiji **514**. Kwa mwaka 2025/26, Tume itaendelea kutatua migogoro ya ardhi kwa kushirikiana na wananchi, wadau wa kimkakati na Mamlaka za Upangaji.

117. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Tume ilipanga kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **422**, wilaya tano (**5**), mikoa mitatu (**3**) na kanda moja (**1**) kwa kushirikiana na wadau. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi tarehe 15 Mei, 2025, mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **220** katika Halmashauri za Wilaya **20** nchini imeandaliwa. Aidha, kutokana na umuhimu wa mipango ya matumizi ya ardhi, Serikali iliongeza bajeti ya shilingi bilioni tano (**5**) kwa ajili ya kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **333** katika Halmashauri **21**. Ongezeko hili la bajeti, limewezesha vijiji **114** kupangwa na kufanya jumla ya vijiji vilivyopangwa hadi tarehe 15 Mei, 2025

kufikia **334** (**Jedwali Na. 19**). Vilevile, mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **219** inaendelea kuandaliwa na itakamilika Juni, 2025, hivyo kuwa na jumla ya vijiji **4,679** vilivyopangwa nchini kati ya Vijiji **12,333**. **Napenda kutumia fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kwa maoni na ushauri ambao umewezesha kuongezeka kwa kasi ya uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi nchini.**

118. ***Mheshimiwa Spika,*** sambamba na uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji, mpango wa matumizi ya ardhi wa wilaya moja **(1)**, mikoa mitatu (**3**) pamoja na mpango wa ukanda mmoja (**1**) iliandaliwa. Mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji iliyoandaliwa imewezesha utengaji wa maeneo yenye ukubwa wa hekta **1,255,487.1** kwa ajili ya matumizi mbalimbali ikiwemo kilimo (hekta **717,303**), uwekezaji (hekta **6,485.1**), Hifadhi ya Misitu ya Kijiji (hekta **87,402.9**), makazi (hekta **109,340**), vyanzo vya maji (hekta **34,008.1**) na malisho (hekta **61,113.6**). Aidha, matumizi mengine yaliyotengwa ni hifadhi za barabara, umeme na reli, huduma za jamii, bomba la gesi, ardhi oevu, maeneo ya usimamizi wa wanyamapori, makazi na kilimo yenye jumla ya hekta **239,834.40**.

Mhandisi Anthony Sanga, Katibu Mkuu Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (wa nne kushoto) akipata maelezo kuhusu zoezi la upimaji wa mipaka ya vijiji na mashamba kwa kutumia Vifaa vya Kisasa katika Mkoa wa Njombe

119. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, idadi ya mipango ya matumizi ya ardhi imeongezeka kutoka vijiji **2,088** hadi vijiji **4,679.** Ongezeko hili limetokana na jitihada za Serikali na mwitikio wa wadau uliochangiwa na mazingira wezeshi yaliyowekwa na Serikali ya Awamu ya Sita hususan kuendelea kuimarika kwa uhusiano wa kimataifa na diplomasia ya kiuchumi. Aidha, mipango ya matumizi ya ardhi ya wilaya **11**, mikoa mitatu (**3**) pamoja na mpango wa ukanda mmoja (**1**) iliandaliwa. Mipango iliyoandaliwa imewezesha utengaji wa maeneo yenye ukubwa wa hekta

528,438.1 kwa ajili ya matumizi mbalimbali yakiwemo kilimo (hekta **379,437**), uwekezaji (hekta **5,578.2**), Hifadhi ya Misitu ya Kijiji (hekta **39,982.3**), makazi (hekta **66,582.2**), vyanzo vya maji (hekta **15,470.7**) na malisho (hekta **21,387.7**). Mipango hii imewezesha kuibua fursa zinazotokana na shughuli za utalii, kilimo, mifugo, viwanda na uwekezaji. Vilevile, imewezesha uhifadhi wa mazingira, vyanzo vya maji na uimarishaji wa miundombinu mikubwa ikiwemo viwanja vya ndege, usafiri wa majini na reli ya kisasa inayounganisha miji ya kibiashara na maeneo ya utalii. Katika mwaka 2025/26, Tume itaendelea kuratibu na kuwezesha uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **240** kwa kushirikiana na wadau nchini. **Natoa Rai kwa wananchi kuzingatia kikamilifu mipango ya matumizi ya ardhi iliyoandaliwa katika maeneo yao. Aidha, nazihimiza Halmashauri za Wilaya kutenga fedha za uandaaji na utekelezaji wa mipango ya matumizi ya ardhi**.

120. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imeendelea na jukumu la kuwezesha uandaaji wa mipangokina ya vitovu vya vijiji na maeneo ya mashamba ili kuwezesha utoaji wa Hati za Hakimiliki za Kimila. Katika mwaka 2024/25, Tume ilipanga kuandaa mipangokina **40** ambayo inawezesha utoaji wa Hati za Hakimiliki za Kimila **8,200** katika maeneo ya makazi na mashamba. Hadi tarehe 15 Mei, 2025 jumla ya mipangokina ya vijiji 11 imeandaliwa kwenye maeneo ya mashamba na makazi katika

Halmashauri za Wilaya Nane (**8**) nchini. Kuandaliwa kwa mipangokina hiyo kumewezesha utoaji wa Hati za Hakimiliki za Kimila **5,499** katika Wilaya za Bahi (**360**), Rombo (**390**), Mlele (**223**), Shinyanga (**429**), Mbarali (**351**), Kilolo (**359**), Mbogwe (**328**) na Songwe (**3,059**). Kwa mwaka 2025/26, Tume itaendelea kuwezesha uandaaji wa mipangokina ya vijiji nane (**8**) katika maeneo ya makazi na mashamba ambayo itawezesha utoaji wa Hati za Hakimilki za Kimila **2,500**.

121. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Tume imewezesha uandaaji wa mipangokina ya vijiji **123** katika Halmashauri za Wilaya **31**. Mipangokina hiyo imewezesha utoaji wa Hati za Hakimiliki za Kimila **38,243** katika maeneo ya vitovu vya vijiji na maeneo ya mashamba. Hati hizi zimewezesha kuongeza usalama wa milki za ardhi, thamani ya ardhi, kupunguza migogoro ya ardhi, kutumika kama dhamana ya mikopo kwenye taasisi za kifedha, kulinda maeneo ya huduma za jamii na kuimarisha uwekezaji mbalimbali.

122. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Tume ilipanga kuzijengea uwezo Mamlaka za Upangaji **422** katika ngazi za Wilaya na Vijiji na kutoa elimu kuhusu sheria za ardhi, miongozo na taratibu za uandaaji, utekelezaji na usimamizi wa mipango ya matumizi ya ardhi nchini. Vilevile, elimu kuhusu usuluhishi wa migogoro ya ardhi, uhifadhi wa mazingira, maeneo ya mapitio ya wanyamapori,

vyanzo vya maji na uzingatiaji wa maeneo yaliyotengwa kwa matumizi mbalimbali na utunzaji wa misitu ili kusaidia katika kuhimili mabadiliko ya tabianchi. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Tume imezijengea uwezo Mamlaka za upangaji **361** ambazo ni Halmashauri za Vijiji **334** na Halmashauri za Wilaya **27** juu ya uandaaji, usimamizi na utekelezaji wa Mipango ya Matumizi ya Ardhi. Jumla ya wajumbe **15,345** walijengewa uwezo katika kamati mbalimbali ambazo ni; Kamati ya Usimamizi ya ardhi ya Wilaya (**216**); Hamashauri za Vijiji (**7,682**); Kamati ya Usimamizi wa Ardhi ya Vijiji (**2,672**); Mabaraza ya Ardhi ya Vijiji (**2,338**); Wajumbe wa Kamati za Uhakiki wa Mipaka (**2,338**); na Kamati ya Uhakiki wa Maslahi ya ardhi (**99**).

123. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Tume imezijengea uwezo Mamlaka za Upangaji za Wilaya **99**, Mamlaka za Vijiji **2,591** kwa ajili ya uandaaji, usimamizi na utekelezaji wa mipango ya matumizi ya ardhi. Jumla ya wajumbe **118,494** walijengewa uwezo katika kamati mbalimbali ambazo ni Kamati ya Usimamizi wa Ardhi ya Wilaya (**792**); Hamashauri za Vijiji (**59,593**); Kamati ya Usimamizi wa ardhi ya Vijiji (**20,728**); Mabaraza ya Ardhi ya Vijiji (**18,137**); Kamati za Uhakiki wa Mipaka (**18,137**); na Kamati ya Uhakiki wa Maslahi ya Ardhi (**1,107**).

Tafiti Zinazohusiana na Matumizi ya Ardhi

124. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, Tume imefanya tafiti mbalimbali zinazohusu usimamizi wa uandaaji na utekelezaji wa mipango ya matumizi ya ardhi; mabadiliko ya tabianchi na matumizi ya ardhi na uoto; tathmini ya matumizi ya ardhi na mazingira kwa yaliyokuwa makazi ya wakimbizi ya Katumba, Mishamo na Ulyankulu katika mikoa ya Katavi na Tabora; na athari za kukua na kupanuka kwa miji na maendeleo ya vijiji. Matokeo ya tafiti hizi yamesaidia kuboresha utekelezaji na usimamizi wa mipango ya matumizi ya ardhi; uzingatiaji wa athari za mabadiliko ya tabianchi; kuishauri Serikali kuhusu mgawanyo wa rasilimali za ardhi; uhuishaji wa mipango ya matumizi ya ardhi; maboresho ya kisera, kisheria, kimiongozo na kimkakati. Aidha, tafiti zimesaidia kujenga uelewa wa wadau kuhusu mipango ya matumizi ya ardhi.

Ufuatiliaji na Tathmini ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi

125. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Tume imeendelea kufanya ufuatiliaji, tathmini na ukaguzi wa uzingatiaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **120** katika Halmashauri za Wilaya 15 za Uyui (**8**), Buhigwe (**8**), Misungwi (**8**), Muheza (**8**), Kilosa (**8**), Mpwapwa (**8**), Mbarali (**8**), Makete (**8**) Bukoba (**8**), Shinyanga (**8**), Mufindi (**8**) Rufiji (**8**), Meatu (**8**), Iramba (**8**) na Tunduru (**8**). Lengo

lilikuwa ni kukagua uzingatiaji wa matumizi kwa maeneo yaliyotengwa.

126. ***Mheshimiwa Spika,*** matokeo ya ufuatiliaji na tathmini yalionesha kuwa mipango ya matumizi ya ardhi imesaidia kutatua migogoro ya ardhi kwa asilimia **69.1**; utunzaji wa mazingira katika kuchochea agenda ya kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi kwa asilimia **71.9**; na uendelezaji wa maeneo yaliyotengwa kwa asilimia **80** hususan kwenye maeneo ya huduma za jamii, makazi, kilimo na miundombinu katika maeneo yaliyopitiwa na miradi ya kimkakati ya SGR, EACOP na Bwawa la Kufua Umeme la Julius Nyerere (JNHPP). Aidha, jitihada zaidi zitaendelea kufanyika katika maeneo yaliyotengwa kwa ajili ya malisho na misitu ya hifadhi ya vijiji ili yaweze kuendelezwa kama yalivyopangwa. Katika mwaka 2025/26, Tume itaendelea kufanya ufuatiliaji, tathmini na ukaguzi wa uzingatiaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **60** katika maeneo mbalimbali nchini.

SHIRIKA LA NYUMBA LA TAIFA

127. ***Mheshimiwa Spika,*** Shirika lina jukumu la kujenga nyumba za makazi na majengo mengine kwa ajili ya kuuza na kupangisha; kujenga majengo kulingana na mipango iliyoidhinishwa na Serikali; kuzalisha na kuwezesha uzalishaji wa vifaa vya ujenzi; kusimamia milki za majengo; kufanya ukarabati wa nyumba; kukusanya kodi ya pango la nyumba za Shirika; kutoa huduma ya ushauri elekezi; na upangaji wa maeneo na ukandarasi wa

majengo. Majukumu hayo yanatekelezwa kwa kuzingatia Mpango Mkakati wa Shirika wa miaka 11 (2015/16 – 2025/26).

128. ***Mheshimiwa Spika,*** Shirika limeendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya ujenzi wa nyumba nchini. Katika kipindi cha Uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, Shirika limejenga nyumba **5,399** zenye thamani ya shilingi bilioni **659.48** kwa ajili ya kuuza na kupangisha ambapo nyumba **3,217** ujenzi wake umekamilika na nyumba **2,182** ziko katika hatua mbalimbali za ujenzi na zinatarajiwa kukamilika ifikapo Juni, 2026. Aidha, kati ya nyumba zilizokamilika nyumba **852** ni kwa ajili ya ofisi na biashara, nyumba **1,317** kwa ajili ya makazi na biashara na nyumba **1,048** ni za makazi pekee.

129. ***Mheshimiwa Spika,*** kuanzia mwaka 2018, miradi mikubwa mitatu (3) iliyoko katika Jiji la Dar es Salaam yenye jumla ya nyumba **2,633** ilisimama kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo Shirika kuchelewa kupata kibali cha kukopa. Ili kukwamua miradi hiyo, mwaka 2023, Serikali ya Awamu ya Sita ilitoa kibali kwa Shirika kukopa shillingi bilioni **174** kwa ajili ya kuendelea na utekelezaji wa miradi hiyo. Fedha hizo zimewezesha kuendelea na utekelezaji wa miradi hiyo ambapo Mradi wa Morocco Square wenye thamani ya shilingi bilioni **137** umekamilika na nyumba zote **100** zimeuzwa na maeneo mengine ya biashara na ofisi yamepangishwa. Ujenzi wa Mradi wa Kawe **711** wenye thamani ya shilingi bilioni **169** umefikia

asilimia **70** na unatarajiwa kukamilika mwaka 2025/26. Aidha, Mradi wa Golden Premier Residence wenye thamani ya shilingi bilioni **71** uliopo Kawe, mazungumzo kati ya mkandarasi na Shirika ya kuwezesha mkandarasi kuendelea na ujenzi yanaendelea na yanatarajiwa kukamilika ifikapo Juni, 2025. **Napenda kutumia fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuliwezesha Shirika la Nyumba la Taifa kupata kibali cha kukopa fedha ambazo zimesaidia kuendelea na ukamilishaji wa miradi hii iliyokuwa imesimama kwa muda mrefu.**

130. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuenzi kazi nzuri ya kuimarisha upatikanaji wa makazi bora kwa watanzania inayoendelea kufanywa na Serikali ya Awamu ya Sita, mwaka 2023/24 Shirika lilibuni na kuanza utekelezaji wa Programu ya Ujenzi wa nyumba **5,000** za mradi wa "Samia Housing Scheme". Programu hii itatekelezwa kwa awamu katika maeneo mbalimbali nchini ambapo asilimia **50** ya nyumba hizo zitajengwa Mkoa wa Dar es Salaam, asilimia **30** zitajengwa katika Jiji la Dodoma na asilimia **20** zitajengwa katika mikoa mingine nchini. Mradi huu unatarajiwa kugharimu jumla ya shilingi bilioni **466**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, jumla ya nyumba **560** zimejengwa katika eneo la Kawe Jijini Dar es Salaam na kuuzwa na sasa Shirika lipo katika hatua ya kuanza kukabidhi nyumba hizo kwa wanunuzi. Aidha, awamu ya pili

ya utekelezaji wa mradi huu imeanza eneo la Medeli na Iyumbu Jijini Dodoma; na Kawe na Kijichi Jijini Dar es Salaam ambapo nyumba **908** zinajengwa.

Mradi wa Samia Housing Scheme, Kawe Dar es Salaam

Mradi wa Ujenzi wa Nyumba Iyumbu Dodoma

131. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Shirika lilipanga kuendelea kukamilisha ujenzi wa majengo ya biashara kwa ajili ya kupangisha katika Mkoa wa Shinyanga (Kahama), Mtwara (Masasi na Manispaa ya Mtwara), Moshi (Kilimanjaro), Kibla (Arusha), Tanga, Tabora, Lindi, Morogoro, Bukoba (Kagera) na Dar es Salaam. Napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kuwa, ujenzi wa Jengo la Biashara Kahama (Shinyanga) umekamilika; Jengo la Biashara Masasi (Mtwara) ujenzi umefikia asilimia **70** na Jengo la Biashara, Morogoro umefikia asilimia **70**. Aidha, ujenzi wa majengo ya biashara eneo la Mount Meru (Arusha); Tabora Commercial Complex (Tabora); Singida Shops (Singida); Kashozi Complex (Kagera); Mkwakwani Plaza (Tanga); Uluguru Plaza (Morogoro); Iringa Commercial Complex (Iringa); Mpwapwa Flats' Shops (Dodoma); Maghala ya biashara (Mtwara) na Maduka ya Biashara Ilala (Dar es Salaam) ujenzi wake umeshaanza.

132. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na azma ya Serikali ya Awamu ya Sita ya kufungua uchumi wa nchi na kushirikisha sekta binafsi ambayo ni injini ya maendeleo endelevu, Shirika lilifanya marekebisho ya Sera ya Ubia ambayo ilizinduliwa rasmi Novemba 16, 2022 Jijini Dar es Salaam. Sera hii imechochea ushiriki wa sekta binafsi katika ujenzi wa majengo ya matumizi mbalimbali, ambapo jumla ya miradi **21** yenye thamani ya shilingi billioni **351** inaendelea kutekelezwa katika mikoa ya Dar es Salaam (**17**), Mwanza (**3**) na Iringa (**1**). Aidha,

maombi ya miradi **61** yenye thamani ya shilingi bilioni **607** imepitishwa na Bodi ya Shirika ambapo uchambuzi wa maombi hayo ili kujua uwezo wa wabia hao unaendelea. Aidha, Shirika limeendelea na ufuatiliaji wa utekelezaji wa miradi ya ubia **24** iliyokuwa imesimama kwa muda mrefu ambapo ujenzi wa miradi saba (**7**) umekamilika; miradi minne (**4**) imetwaliwa na Shirika na inaendelezwa; wabia wa miradi sita (**6**) wamepewa ilani ya kutwaliwa majengo hayo endapo hawatazingatia masharti ya mikataba na miradi saba (**7**) inaendelea kujengwa na wabia na inatarajiwa kukamilika mwezi Juni, 2025. Utekelezaji wa miradi hii una manufaa makubwa ikiwemo kuongeza upatikanaji wa nyumba bora za makazi na biashara, kuongezeka kwa ajira kwa watanzania na kupendezesha mandhari ya miji yetu na wigo wa kodi na mapato ya Serikali.

133. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Shirika limetekeleza miradi **67** ya ukandarasi yenye thamani ya bilioni **458.2** ambapo ujenzi wa miradi **57** umekamilika na miradi **10** ujenzi wake upo katika hatua mbalimbali za ujenzi. Miradi iliyokamilika ni pamoja na ujenzi wa Majengo ya Ofisi za Wizara nane (**8**) za Serikali eneo la Mtumba; Soko la Kimataifa la Madini ya Tanzanite Mirerani-Manyara; Kitengo cha Moyo cha Jakaya Kikwete (JKCI); ghala la chakula Masasi Vijijini na miundombinu kwa ajili ya tanuru (incinerator) la Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) eneo la

Nala Jijini Dodoma. Aidha, ujenzi wa majengo mengine unaendelea yakiwemo Shule ya Uchumi ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam ambapo ujenzi wake umefikia asilimia **90**; Ofisi ya Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA) Temeke Dar es Salaam ambapo ujenzi wake umefikia asilimia **65**; na Mamlaka ya Mawasiliano Tanzania (TCRA) Jijini Dodoma umefikia asilimia **40** na Zanzibar umefikia asilimia **20**.

134. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Shirika lilipanga kuendelea kutekeleza mikakati ya kukusanya madeni ya kodi ya pango la nyumba, miradi ya ukandarasi, uuzaji wa nyumba, viwanja na madeni mengineyo. Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi tarehe 15 Mei, 2025, Shirika limefanikiwa kukusanya madeni ya shilingi bilioni tano (**5**). Kutokana na ukusanyaji huu, madeni ya Shirika yamepungua kutoka shilingi bilion **27** hadi shilingi bilioni **22**. Ili kuwezesha ukusanyaji wa madeni hayo mikakati mbalimbali imewekwa ikiwemo kushirikiana na Wizara ya Fedha, Ofisi ya Msajili wa Hazina na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhimiza ulipaji wa madeni hayo. Aidha, Shirika limeendelea kuchukua hatua kwa wadaiwa wasiozingatia masharti ya mikataba, ambapo wapangaji 150 wamevunjiwa mikataba yao. Vilevile, Shirika linashirikiana na NIDA, Credit Information Reference Bureau na BRELA ili kuwapata wadaiwa wengine binafsi na kampuni zilizohama kwenye nyumba za Shirika. Naomba kutumia fursa hii kuwataka wadaiwa wote

wa Shirika kuhakikisha wanalipa madeni yao kabla ya kuchukuliwa hatua kwa mujibu wa sheria.

135. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Shirika lilipanga kukarabati majengo **250**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Shirika limekarabati na kuboresha nyumba **3,004** zilizopo kwenye majengo **205**. Aidha, ukarabati wa nyumba **1,546** zilizopo kwenye majengo **45** unaendelea katika mikoa mbalimbali nchini. Ukarabati huu ni endelevu na nyumba zote za Shirika zinatarajiwa kufanyiwa ukarabati mkubwa ifikapo 2026/27.

136. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Shirika lilipanga kukamilisha uandaaji wa Mpango Kabambe wa matumizi ya ardhi katika maeneo ya Mwashiwawala (Mbeya), Kwala (Pwani) na kufanya mapitio ya Mpango wa Kitovu cha Mji eneo la Kawe. Hadi tarehe 15 Mei 2025, usanifu wa Mipango Kabambe katika miji ya Mwashiwawala na Iwambi (Mbeya) umekamilika na Kwala mkoani Pwani umefikia asilimia **25** na upangaji wa maeneo hayo unaendelea.

137. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Shirika limepanga kutekeleza kazi zifuatazo: -

i) Kuendelea na ujenzi wa nyumba **908** kupitia Mradi wa Nyumba **5,000** wa Samia Housing Scheme katika maeneo ya Mtoni Kijichi na Kawe (Dar es Salaam), Medeli awamu ya III na Iyumbu (Dodoma);

ii) Kuendelea na ujenzi wa nyumba **422** katika mradi wa Kawe 711 unaotarajiwa kukamilika ifikapo Juni, 2026, ujenzi wa nyumba **196** katika mradi wa Golden Premium Residence (GPR) na Kiwanja nambari 300 Regent Estate;

iii) Kuendelea na usimamizi wa ujenzi wa miradi **21** ya ubia yenye thamani ya shilingi billioni **351** na kukaribisha wawekezaji wengine kutoka sekta binafsi ili kufanya uendelezaji wa majengo ya biashara na makazi kupitia Sera ya Ubia;

iv) Kuendelea na ujenzi wa miradi ya majengo ya biashara katika Mikoa mbalimbali nchini ikiwamo Meru view shops (Arusha), Tabora Plaza (Tabora), Singida Plaza (Singida), Mkwakwani Plaza (Tanga), Kashozi Commercial Complex (Kagera), Uluguru Plaza (Morogoro), Iringa Commercial Complex (Iringa), Uhuru shopping centre Ilala (Dar es Salaam) na Mpwapwa Flats' Shops (Dodoma);

v) Kuanza ujenzi wa miradi mipya katika Miji na Halmashauri mbalimbali ikiwamo jengo la matumizi mchanganyiko mkoani Ruvuma, Usa River na Ngarenaro mkoani Arusha;

vi) Kuendelea na ujenzi wa maghala tisa (**9**) kwa ajili ya kupangisha katika Manispaa ya Mtwara;

vii) Kuendelea na kuanza upembuzi yakinifu wa ujenzi wa miradi ya vitovu vya miji ikiwamo Iwambi (Mbeya), Mwashiwawala (Songwe), Kwala (Pwani), Urafiki na Salama Creek (Dar es Salaam);

viii) Kuendelea kutekeleza mpango wa ukarabati wa nyumba za Shirika;

ix) Kutekeleza miradi ya ukandarasi na utaalamu elekezi inayoendelea na mingine itakayojitokeza; na

x) Kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa ili kuwezesha kujenga nyumba za gharama nafuu kwa ajili ya mahitaji mbalimbali.

BODI ZA USAJILI WA WATAALAM WA FANI ZA ARDHI

138. **Mheshimiwa Spika,** Wizara inasimamia utekelezaji wa shughuli za Bodi mbalimbali za wataalam wa sekta ya ardhi. Bodi hizo ni Bodi ya Usajili wa Wataalam wa Mipangomiji, Bodi ya Usajili wa Wathamini na Baraza la Taifa la Wapima Ardhi. Majukumu ya Bodi hizi ni kusajili wataalam wa sekta na kampuni za kitaalam, kusimamia weledi wa wataalam na kusimamia maadili ya kitaaluma.

Bodi ya Usajli wa Wataalam wa Mipangomiji

139. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Bodi iliahidi kuendelea kusajili wataalam na kampuni za mipangomiji ili kuimarisha utendaji kazi. Hadi tarehe 15 Mei 2025, wataalam **27** na kampuni sita (**6**) za mipangomiji zimesajiliwa. Kampuni tano (**5**) zimefutiwa usajili na mtaalam mmoja (**1**) amepewa onyo kwa kukiuka sheria na maadili. Aidha, ufuatiliaji wa utekelezaji wa kazi za kitaaluma umefanyika katika mikoa mitano ya Geita, Kagera, Mwanza, Shinyanga na Dodoma na kutoa ushauri wa kitaalam.

140. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Bodi imesajili wataalam **202** na kampuni za Mipangomiji **28** na kufanya jumla ya Wataalam **520** na kampuni **116** zilizosajiliwa tangu Bodi ilipoanzishwa mwaka 2009. Aidha, Bodi imeendelea kusimamia maadili na nidhamu ya taaluma kwa wataalam wa mipangomiji na kampuni ambapo hatua mbalimbali zimeendelea kuchukuliwa. Katika kipindi hicho, jumla ya wataalam **59** na kampuni **45** zilituhumiwa kwa makosa mbalimbali ambapo wataalam watatu (**3**) wametozwa faini, **36** wamefutiwa leseni na, tisa (**9**) wamepewa onyo. Vilevile, kampuni sita (**6**) zimefutiwa usajili, **32** zimetozwa faini na sita (**6**) zimesitishiwa leseni kwa muda kwa makosa mbalimbali ya kimaadili. Vilevile, Bodi kwa kushirikiana na mamlaka za kitaaluma imeandaa Mwongozo wa Utambuzi wa

Mitaala (recognition manual) kwa vyuo vinavyotoa taaluma ya mipangomiji ili wahitimu wake waweze kusajiliwa na kuendelea kuimarisha ustawi wa sekta nchini. Chimbuko la mwongozo huu ni kuongezeka kwa vyuo vinavyofundisha taaluma ya mipangomiji ambapo baadhi vilibainika kuwa na mitaala inayotofautiana huku vingine mitaala yake ikikosa kozi za msingi za taaluma ya mipangomiji.

141. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Bodi itaendelea kusajili wataalam na kampuni za mipangomiji zitakazokidhi vigezo ili kuimarisha utendaji kazi. Aidha, usimamizi na ufuatiliaji wa utendaji kazi na uzingatiaji wa Sheria ya Usajili wa Wataalam wa Mipangomiji, Sura 426 katika mikoa utafanyika ili kuimarisha ustawi wa sekta ya mipangomiji.

Bodi ya Usajili wa Wathamini

142. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Bodi ya Usajili wa Wathamini ilipanga kusajili wathamini **150** katika ngazi zote, kutengeneza mfumo wa kielektroniki kwa ajili ya usajili wa wathamini na kufanya mapitio ya mitaala ya mafunzo ya Usajili Kamili, kaguzi za kitaalam, kuendesha mafunzo kwa wathamini na kufanya Mkutano Mkuu wa Mwaka. Hadi tarehe 15 Mei 2025, Bodi imesajili jumla ya Wathamini **160** sawa na asilimia **106** ya lengo. Kati ya hao, Wathamini **36** katika ngazi ya Usajili Kamili, Wathamini **88** katika ngazi ya Usajili wa Awali na Wathamini **36** wameorodheshwa kama Wathamini Wasaidizi.

Aidha, Bodi imesajili Kampuni za Uthamini **16**. Vilevile, Bodi ilipokea jumla ya malalamiko **12** ambapo sita (**6**) ya kinidhamu yakiwemo malalamiko manne (**4**) yanayohusu Wathamini na malalamiko mawili (**2**) yanayohusu kampuni za Uthamini.

143. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Bodi ilipanga kukusanya kiasi cha shilingi milioni **740.55** kutoka kwenye vyanzo vyake vya mapato. Hadi tarehe 15 Mei 2025, Bodi ilikusanya shilingi milioni **800.7** sawa na asilimia **108** ya lengo.

144. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne, Bodi imefanikiwa kujenga mfumo wa kielektroniki wa Usajili wa Wathamini ambapo Wathamini **416** wamesajiliwa katika ngazi ya Usajili Kamili; Wathamini **794** katika ngazi ya Usajili wa Awali; na Wathamini Wasaidizi **181** wameorodheshwa. Aidha, Bodi imefanikiwa kusajili kampuni za Uthamini **90**. Vilevile, Bodi imefanikiwa kusimamia masuala ya nidhamu ya Wathamini kwa kutatua masuala **30** kati ya **50** yaliyowasilishwa kwa ajili ya uamuzi kwa kusimamisha leseni za Wathamini **11**, kutoa onyo kwa Wathamini **13** na kuzifungia Leseni Kampuni sita (**6**). Mashauri **20** yaliyobaki yatahitimishwa katika mwaka 2025/26.

145. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Bodi ya Usajili wa Wathamini imepanga kusajili Wathamini **150** katika ngazi mbalimbali, kampuni za uthamini **10**, kuendelea kusimamia

kikamilifu maadili ya kazi za uthamini, kuandaa vitabu vya kiada kwa ajili ya mafunzo na mitihani ya Wathamini kwa ngazi mbalimbali, kuendelea na ujenzi wa mfumo wa kielektroniki wa usajili wa Wathamini na kuanza maandalizi ya awali ya ujenzi wa jengo la ofisi za Bodi Dodoma. Aidha, kwa mwaka 2025/26 Bodi imepanga kukusanya shilingi bilioni **1.7** kutoka katika vyanzo vyake vya mapato.

Baadhi ya wahitimu wa mafunzo ya umahiri wa Uthamini wakila kiapo cha uadilifu wakati wa mkutano wa tano wa mwaka 2024

Baraza la Taifa la Wapima Ardhi

146. ***Mheshimiwa Spika,*** Baraza linasajili na kusimamia maadili ya taaluma ya Upimaji Ardhi nchini. katika mwaka 2024/25, Baraza lilipanga kupokea na kusajili Wapima Ardhi **80** na kutoa Leseni kwa kampuni za upimaji **30**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, maombi **75** yamepokolewa na wapima ardhi **75** wamesajiliwa katika makundi mawili ambayo ni Usajili wa Awali (**42**) na Usajili Kamili (**33**) na kufanya jumla ya wapima ardhi waliosajiliwa nchini kufikia **868**. Aidha, kampuni tisa (**9**) zimesajiliwa na kufanya kampuni za upimaji zilizosajiliwa kufikia **128**. Katika mwaka 2025/26, Baraza limepanga kupokea maombi na kusajili wapima ardhi **100** pamoja na kampuni za upimaji ardhi **30**.

Wajumbe wa Baraza la Taifa la Wapima Ardhi wakijadili maombi ya Leseni za Upimaji

147. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha miaka minne, Baraza lilipokea maombi **456** ya Wapima Ardhi na kampuni za Upimaji **86** ambapo jumla ya Wapima Ardhi **241** wamesajiliwa. Kati ya hao, Wapima Ardhi 128 wamepata usajili kamili na Wapima Ardhi **113** wamepata usajili wa muda. Aidha, kampuni **75** zimepewa Leseni za Upimaji. Pia, Baraza limeendelea kuchukua hatua kwa wapima ardhi na kampuni za upimaji ardhi kutokana na ukiukaji wa maadili ya taaluma ya upimaji ambapo kampuni tano (**5**) zimepewa onyo na kampuni mbili (**2**) zimefutiwa Leseni za Upimaji.

VYUO VYA ARDHI (TABORA NA MOROGORO)

148. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara inasimamia Vyuo vya Ardhi Tabora na Morogoro ambavyo hutoa mafunzo ya muda mrefu katika fani mbalimbali za ardhi, kufanya utafiti katika fani za sekta ya ardhi na kutoa ushauri wa kitaalamu katika masuala ya ardhi. Katika mwaka 2024/25, Chuo cha Ardhi Tabora na Chuo cha Ardhi Morogoro vilipanga kudahili jumla ya wanafunzi **2,670**, ambapo Chuo cha Ardhi Tabora wanafunzi **1,580** na Chuo cha Ardhi Morogoro wanafunzi **1,090**. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, wanafunzi **1,823** walikuwa wamedahiliwa. **Napenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa Serikali ya Awamu ya Sita kwa kuridhia vyuo hivi kuingia katika mpango wa kupewa mikopo inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu. Hatua hii itachochea udahili wa**

wanafunzi na hivyo kuongeza idadi ya wataalam wa sekta ya ardhi nchini.

Mhe. Geophrey Pinda, Naibu Waziri wa Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, akipata maelezo ya Mpango wa Upanuzi wa Chuo cha Ardhi Morogoro (ARIMO) eneo la mlima Kola Morogoro

Mhe. Geophrey Pinda Naibu Waziri wa Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, akimkabidhi cheti cha kuhitimu masomo mwanafunzi wa Chuo cha Ardhi Tabora (ARITA) wakati wa Mahafali ya 42 ya chuo hicho yaliyofanyika mkoani Tabora

149. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita (6), vyuo hivi vimefanikiwa kuongeza kozi nne (**4**) mpya kwa ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada. Kozi zilizoongezwa ni za fani ya Mipangomiji, Usanifu wa Majengo, Usimamizi wa Mazingira na kozi ya Mifumo ya Taarifa za Kijiografia (GIS). Hadi kufikia tarehe 15 Mei, 2025, wanafunzi **301** wamedahiliwa katika kozi hizi. Aidha, Wizara imeendelea kuvijengea uwezo vyuo hivi kwa kuvipatia vitendea kazi ikiwemo magari na vifaa vingine muhimu ili kuwezesha utekelezaji wa

majukumu kwa ufanisi. Chuo cha Ardhi Tabora, kimejengewa maktaba ya kisasa. Maktaba hii ina uwezo wa kuchukua wanafunzi **300** kwa wakati mmoja hivyo imeongeza uwezo wa chuo kudahili wanafunzi. Aidha, ili kuimarisha utunzaji wa rasilimali za chuo na ulinzi, Chuo cha Ardhi Tabora kinaendelea na ujenzi wa uzio kuzunguka eneo la chuo.

Geti kuu la kuingilia Chuo cha Ardhi Tabora

Jengo la *Maktaba ya Chuo cha Ardhi Tabora*

Wajumbe wa Kamati ya kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii wakikagua Mradi wa ujenzi wa Maktaba ya Chuo cha Ardhi Tabora

150. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, vyuo vimepanga kudahili jumla ya wanafunzi **2,348** ambapo Chuo cha Ardhi Tabora wanafunzi **1,580** na Chuo cha Ardhi Morogoro wanafunzi **768**. Aidha, Vyuo vitaendelea kuimarisha miundombinu ambapo Chuo cha Ardhi Morogoro kitaanza ujenzi wa vyumba viwili (**2**) vya madarasa, kuimarisha maabara ya kompyuta, kujenga uzio katika eneo la chuo na kufanya ukarabati wa majengo. Vilevile, Chuo cha Ardhi Tabora kitaendelea kujenga sehemu ya uzio yenye urefu wa mita **410**; na kukamilisha ujenzi wa kumbi mbili (**2**) za mihadhara (Lecture theatres) zenye uwezo wa kubeba wanafunzi **700** kwa wakati mmoja.

UTAWALA NA RASILIMALIWATU

151. ***Mheshimiwa Spika,*** Utawala na Rasilimali Watu ni sehemu muhimu katika usimamizi na utekelezaji wa majukumu ya Wizara hasa katika maeneo yanayohusiana na maendeleo ya kitaaluma, usimamizi wa utendaji, ajira na masuala ya ustawi wa watumishi. Katika mwaka 2024/25, Wizara ilipanga kuendelea kuwawezesha watumishi kushiriki mafunzo kwa kuzingatia mpango wa mafunzo wa Wizara ambapo hadi tarehe 15 Mei, 2025, watumishi **123** wamepatiwa mafunzo ya muda mrefu na muda mfupi. Lengo ni kuwajengea uwezo na kuongeza weledi katika utekelezaji wa majukumu. Aidha, katika kipindi cha miaka minne ya Serikali ya Awamu ya Sita, Wizara imewezesha mafunzo kwa watumishi **815**.

152. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuwasiliana na Mamlaka husika ili kupatiwa watumishi kwa kuzingatia ikama ya Wizara. Katika mwaka 2024/25, Wizara iliomba kibali cha kuajiri watumishi **211** ambapo watumishi **197** wameajiriwa. Juhudi hizi zimewezesha watumishi walioajiriwa katika kada mbalimbali kufikia **273** kwa kipindi cha miaka minne cha Serikali ya Awamu ya Sita na hivyo kufanya kuwa na jumla ya watumishi **2,447**. Kati ya hao, wanaume ni **1,711** na wanawake ni **736**.

153. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuwawezesha watumishi kufanya kazi katika mazingira bora kwa lengo la kuhakikisha wanakuwa na vitendea kazi katika utoaji wa huduma. Katika kufanikisha lengo hilo hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imenunua magari **52** ambayo yamegawiwa kwenye Ofisi za Ardhi za Mikoa yote 26 ili kuwezesha utekelezaji wa kazi za Wizara. Vilevile, Wizara iko katika hatua za mwisho za ukamilishaji wa Jengo la Makao Makuu ya Wizara pamoja na ununuzi wa samani ili lianze kutumika kabla ya mwezi Juni, 2025.

154. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kutoa elimu kwa watumishi kuhusu umuhimu wa kuzingatia Sheria, Kanuni, Taratibu na Miongozo ya utumishi wa umma. Vilevile, imeendelea kusimamia matumizi ya Mfumo wa Upimaji Utendaji Kazi kwa Watumishi wa Umma (PEPMIS), Mfumo wa Kumbukumbu za Kiutumishi na Mishahara (e-Watumishi), Mfumo wa Mawasiliano na Utunzaji wa

Kumbukumbu (e-Office), Mfumo wa kupokea mrejesho kutoka kwa wananchi (e-Mrejesho) na matumizi ya kituo cha huduma kwa wateja ili kuongeza tija na ufanisi katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara na utoaji wa huduma kwa wananchi.

Jengo jipya la Ofisi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi lililopo Mji wa Serikali Mtumba jijini Dodoma

155. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kuboresha mazingira ya kazi kwa watumishi pamoja na kuwekea mkazo katika uwajibikaji, usimamizi wa misingi ya uadilifu

na weledi katika utoaji wa huduma za ardhi nchini. Aidha, Wizara imepanga kuajiri watumishi **319** pamoja na kuendelea kusimamia utendaji kazi wa watumishi kupitia mifumo iliyowekwa ili kuhakikisha watumishi wote wanatekeleza majukumu kulingana na matarajio ya Serikali. Vile vile, Wizara itawawezesha watumishi **150** kuhudhuria mafunzo ya muda mfupi na muda mrefu.

HABARI NA ELIMU KWA UMMA

156. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/25, Wizara iliahidi kuendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu masuala mbalimbali ya Sekta ya Ardhi. Hadi tarehe 15 Mei, 2025, Wizara imetoa elimu kwa umma kuhusu masuala ya Sekta ya Ardhi kupitia maonesho, vipindi vya redio na televisheni, mitandao ya kijamii, Kliniki za Ardhi, vipeperushi, majarida, makala katika magazeti na mikutano ya hadhara. Wizara inaendelea kutoa elimu kwa umma kupitia Tovuti ya Wizara (www.lands.go.tz) ambapo zaidi ya watu **175,822** walitembelea tovuti hii. Aidha, zaidi ya watu **303,600** walipata elimu kupitia kurasa rasmi za Wizara katika mitandao ya kijamii.

157. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kutoa elimu kwa umma kupitia Makala mbalimbali ikiwemo kipindi cha Televisheni cha 'Maisha ni Nyumba' kinachorushwa na Televisheni ya ITV kinachoratibiwa na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) na makala iliyoratibiwa na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi kupitia kipindi cha

Kishindo cha Awamu ya Sita kupitia Televisheni ya Taifa (TBC) kinachorushwa mara mbili kwa wiki. Katika mwaka 2025/26, Wizara itaendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu masuala ya sekta ya ardhi kwa kushirikiana na asasi zisizo za kiserikali, kushiriki makongamano na mikutano inayoandaliwa na taasisi nyingine, kuendelea kushirikiana na wahariri wa vyombo vya habari, mitandao ya kijamii, mikutano ya hadhara na maonesho mbalimbali ya Kitaifa na Kimataifa. Aidha, Wizara itaendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 (Toleo la mwaka 2023) na matumizi ya Mfumo wa Kielektroniki wa Huduma za Ardhi (e-Ardhi).

SHUKRANI

158. ***Mheshimiwa Spika,*** kipekee nawashukuru Mhe. Geophrey Mizengo Pinda (Mb), Naibu Waziri; Mhandisi Anthony Damian Sanga, Katibu Mkuu; na Bi. Lucy Dominico Kabyemera, Naibu Katibu Mkuu kwa kunisaidia kutekeleza majukumu ya kusimamia sekta hii muhimu. Aidha, nawashukuru Bw. Nathaniel Mathew Nhonge, Kamishna wa Ardhi; Bw. Hamad Abdallah Hamad, Mkurugenzi Mkuu wa Shirika la Nyumba la Taifa; Bw. Joseph Constantine Mafuru, Mkurugenzi Mkuu wa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi; Bi. Evelyne Baruti Mugasha, Mthamini Mkuu; na Bi. Stella Chaggi Tullo, Msajili wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya. Pia, nawashukuru Wakuu wa Idara na Vitengo, Wenyeviti wa Bodi; na watumishi wote wa

Wizara na Taasisi kwa kutekeleza majukumu yao kwa bidii na maarifa na hivyo kuleta ufanisi katika kufikia malengo ya Wizara.

159. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba nitumie fursa hii kuwashukuru Washirika wa Maendeleo ambao Serikali imekuwa ikishirikiana nao katika utekelezaji wa shughuli za maendeleo zinazohusiana na Sekta ya Ardhi. Washirika hao ni pamoja na Benki ya Dunia, Benki ya EXIM ya Korea Kusini, UN-HABITAT, *Shelter Afrique, African Union Boarder Program, Regional Centre for Mapping of Resources for Development (RCMRD)*, Benki ya Maendeleo Afrika, Benki Kuu ya Tanzania (BOT), *Tanzania Mortgage Refinance Company (TMRC), Watumishi Housing Company*, Taasisi za fedha za ndani, Asasi za Kiraia, Sekta Binafsi na wananchi kwa michango yao katika utekelezaji wa majukumu ya sekta ya ardhi. Aidha, napenda kutoa shukrani kwa vyombo vya habari kwa ushirikiano mzuri waliotupatia katika kutoa elimu na hamasa kwa umma kuhusu masuala ya sekta ya ardhi. Kwa hakika, wanahabari wameiwezesha Wizara kuwafikia wadau wengi zaidi kwa namna mbalimbali.

HITIMISHO

160. ***Mheshimiwa Spika,*** napenda kuhitimisha hotuba yangu kwa kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa, Wizara katika mwaka 2025/26, itaendelea kuimarisha uratibu na usimamizi wa maendeleo ya Sekta ya Ardhi kwa kuboresha huduma zinazotolewa. Ili

kutekeleza azma hiyo, Wizara itazingatia vipaumbele kama vilivyoainishwa hapo awali.

MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2025/26

161. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lijadili na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (Fungu **48**) na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi (Fungu **03**) kama ifuatavyo:-

Fungu 48: Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

AINA	MAPATO	SHILINGI
A	Mapato ya Serikali	265,000,000,000
	MAKISIO YA MATUMIZI	
B	**Matumizi ya Kawaida**	
	Matumizi ya Mishahara (PE)	53,820,915,000
	Matumizi Mengineyo (OC)	37,559,123,000
	Jumla Ndogo	**91,380,038,000**
C	**Matumizi ya Maendeleo**	
	Fedha za Ndani	5,732,469,000
	Fedha za Nje	56,325,360,000
	Jumla Ndogo	**62,057,829,000**
	JUMLA KUU (B+C)	**153,437,867,000**

Jumla ya matumizi ya kawaida na maendeleo shilingi **153,437,867,000/=.**

Fungu 03: Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi

AINA	AINA YA MATUMIZI	FEDHA ZINAZOOMBWA
A	Mapato ya Tume	18,000,000
	MAKISIO YA MATUMIZI	
B	**Matumizi ya Kawaida**	
	Matumizi ya Mishahara (PE)	4,712,143,000
	Matumizi Mengineyo (OC)	3,475,426,000
	Jumla Ndogo (B)	**8,187,569,000**
C	**Matumizi ya Maendeleo**	
	Matumizi ya Maendeleo	2,520,616,000
	Jumla (B+C)	**10,708,185,000**

Jumla ya matumizi ya kawaida na maendeleo ni shilingi **10,708,185,000/=.**

162. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla kuu ya fedha zote zinazoombwa kwa Wizara (Fungu 48 na Fungu 03) ili muweze kujadili na kuidhinisha ni shilingi **164,146,052,000/=.**

163. ***Mheshimiwa Spika,*** mwisho natoa shukrani zangu za dhati kwako wewe binafsi na kwa Waheshimiwa Wabunge kwa kunisikiliza. Pamoja na hotuba hii, yameambatishwa majedwali ambayo yanafafanua kwa kina shughuli zilizotekelezwa na Wizara. Hotuba hii pia inapatikana kwenye tovuti ya Wizara ambayo ni *www.lands.go.tz.*

164. ***Mheshimiwa Spika,*** naomba kutoa hoja.

Jedwali 1B: Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato kwa Miaka Minne (2020/21 - 15 Mei, 2025)

Na.	Mwaka	Lengo la Mwaka	Makusanyo Halisi (Bilioni)	Asilimia ya ukusanyaji (%)
1	2020/21	200	121.9	61
2	2021/22	221	130.6	59
3	2022/23	250.1	147.6	59
4	2023/24	300	138.9	46
5	Julai 2024 hadi 15 Mei 2025	250	136.9	55

Jedwali Na. 2: Fedha Zilizotengwa, Kupokelewa na Kutumika (Julai, 2024 Hadi 15 Mei, 2025) – Fungu 48

Aina ya Bajeti		Kiasi kilichoidhinishwa	Kiasi cha fedha kilichopokelewa	% ya fedha zilizopkelewa	Kiasi cha fedha kilichotumika	% ya fedha zilizotumika
1. Matumizi ya Kawaida	Mishahara	50,155,528,000.00	37,352,736,198.10	74.47	37,352,736,198.10	100.00
	Jumla ya Mishahara	50,155,528,000.00	37,352,736,198.10	74.47	37,352,736,198.10	100.00
	Matumizi Mengineyo (OC)	36,643,047,000.00	22,551,589,575.00	61.54	20,090,497,421.49	89.09
	Jumla ya Matumizi Mengineyo	36,643,047,000.00	22,551,589,575.00	61.54	20,090,497,421.49	89.09
Jumla ya Matumizi ya Kawaida		**86,798,575,000.00**	**59,904,325,773.10**	69.02	**57,443,233,619.59**	95.89
2. Miradi ya Maendeleo	Ndani	96,611,122,268.51	91,816,601,026.71	95.04	87,689,467,384.82	95.51
	Nje	60,054,753,000.00	37,829,634,296.45	62.99	35,001,207,324.05	92.52
Jumla ya Miradi ya Maendeleo		**156,665,875,268.51**	**129,646,235,323.16**	82..75	**122,690,674,708.87**	94.63
JUMLA YA MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO		**243,464,450,268.51**	**189,550,561,096.26**	**77.86**	**180,133,908,328.46**	**95.03**

Jedwali Na. 3: Mchanganuo wa Fedha za Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo zilizopokelewa na kutumika hadi 15 Mei, 2025 – Fungu 03

Aina ya Bajeti			Bajeti iliyoidhinishwa kwa mwaka wa Fedha 2024/25	Kiasi cha Fedha kilichopokelewa hadi 15 Mei, 2025	Asilimia (%) ya kiasi kilichopokelewa vs kilichoidhinishwa	Kiasi kilichotumika hadi 15 Mei, 2025	Asilimia (%) ya kiasi kilichotumika vs kilichopokelewa
1.	Matumizi ya Kawaida	Mishahara	3,887,780,000.00	2,913,227,500.00	74.93	2,913,227,500.00	100
		Matumizi Mengineyo	3,244,318,000.00	2,116,760,399.66	65.25	1,910,225,087.00	90.24
Jumla ya Matumizi ya Kawaida			**7,132,098,000.00**	**5,029,987,899.66**	70.53	**4,823,452,587.00**	95.89
2.	Miradi ya Maendeleo	Fedha za ndani	10,041,232,000.00	8,205,722,500.00	81.72	8,204,803,730.81	99.99
Jumla ya Miradi ya Maendeleo			**10,041,232,000.00**	**8,205,722,500.00**	81.72	**8,204,803,730.81**	99.99
Jumla ya fungu 03			**17,173,330,000.00**	**13,235,710,399.66**	77.07	**13,028,256,317.81**	98.43

Jedwali Na. 4: Idadi ya Hatimiliki, Hati za Hakimiliki za Kimila, Vyeti ya Ardhi vya Kijiji na Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria Zilizosajiliwa (Julai 2024 hadi 15 Mei 2025)

Na.	Mkoa	Hatimiliki	Hati za Hakimiliki za Kimila	Hati za Sehemu ya Jengo	Vyeti vya Ardhi ya Kijiji	Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria
1.	Dar es Salaam	16,239		464		40,143
2.	Dodoma	11,947	1,227		15	4,273
3.	Pwani	9,062	600		2	11,763
4.	Morogoro	4,819	1,414		9	4,659
5.	Mwanza	4,665	1,398			11,977
6.	Mbeya	3,336				2,602
7.	Iringa	3,014	4745		6	2,499
8.	Tanga	2,377				3,099
9.	Arusha	1,741	1,341		3	5,328
10.	Manyara	1,738	1,704		9	1,522
11.	Simiyu	1,634	30		52	718
12.	Kigoma	1,682	24			1,495
13.	Shinyanga	1,427	419			2,812
14.	Njombe	1,801	3,322		24	1,711
15.	Ruvuma	1,417	55,310		20	1,912
16.	Songwe	1,579	64,329		33	958
17.	Kilimanjaro	1,737	1,381			4,308
18.	Mtwara	1,487	978			1,440
19.	Geita	1,904	373			2,097

Na.	Mkoa	Hatimiliki	Hati za Hakimiliki za Kimila	Hati za Sehemu ya Jengo	Vyeti vya Ardhi ya Kijiji	Miamala ya Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria
20.	Kagera	1,793	652		15	3,153
21.	Mara	1,769	5,206			1,897
22.	Tabora	1,125			4	1,637
23.	Singida	1,292	4,964			783
24.	Lindi	1,266	35		12	1,215
25.	Rukwa	904	3,215			994
26.	Katavi	813				759
Jumla		**82,567**	**152,667**	**464**	**204**	**115,754**

Jedwali Na. 5: Orodha ya Maombi Yaliyopitishwa Kwenye Kamati ya Kugawa Ardhi kwa Kipindi cha Miaka 4

MWAKA	IDADI YA MAOMBI	UKUBWA (HA)	MTAJI (USD-MILLION)
2022-2023	137	117,527.76	2,342.64
2023-2024	154	5,439,238.91	467.84
2024-2025	235	32,143.29	617.76

Jedwali Na. 6: Migogoro Iliyotatuliwa Kiutawala kwa Kipindi cha Miaka Minne (2020/21 hadi 15 Mei,2026)

Na	Mkoa	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	JUMLA
1	Arusha	42	143	175	213	**573**
2	Dar es Salaam	151	386	3,285	19	**3,841**
3	Dodoma	69	815	1,780	2116	**4,780**
4	Geita	3	8	41	74	**126**
5	Iringa	9	29	31	127	**196**
6	Kagera	60	36	110	143	**349**
7	Katavi	15	5	37	79	**136**
8	Kigoma	31	15	27	35	**108**
9	Kilimanjaro	58	18	113	111	**300**
10	Lindi	41	28	89	47	**205**
11	Manyara	29	20	78	44	**171**
12	Mara	107	91	317	372	**887**
13	Mbeya	126	312	182	62	**682**
14	Morogoro	46	32	24	235	**337**
15	Mtwara	99	19	38	88	**244**
16	Mwanza	205	20	111	905	**1,241**
17	Njombe	29	32	102	125	**288**
18	Pwani	136	83	238	247	**704**
19	Rukwa	17	24	80	111	**232**
20	Ruvuma	22	20	109	177	**328**

Na	Mkoa	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	JUMLA
21	Shinyanga	40	28	25	191	**284**
22	Simiyu	36	23	40	102	**201**
23	Singida	61	12	26	72	**171**
24	Songwe	13	42	45	27	**127**
25	Tabora	127	416	613	7	**1,163**
26	Tanga	63	27	169	72	**331**
JUMLA		**1,635**	**2,684**	**7,885**	**5,801**	**18,005**

Jedwali Na. 7: Migogoro ya Vijiji 975 Iliyotatuliwa kwa Kipindi cha Miaka Minne (2020/21 hadi 15 Mei,2025)

Na	Mkoa	Jumla	Vijiji/Mitaa ambayo utekelezaji umekamilika	Vijiji/Mitaa ambayo utekelezaji unaendelea
1.	Kigoma	33	31	18
2.	Mbeya	54	34	20
3.	Tanga	18	6	12
4.	Arusha	116	10	106
5.	Katavi	60	41	19
6	Pwani	87	18	69
7	Singida	12	1	18
8	Kagera	34	11	25
9	Tabora	98	58	45
10	1ringa	14	4	19
11	Ruvuma	38	30	8
12	Geita	39	22	17
13	Mtwara	6	10	2
14	Morogoro	81	49	41
15	Dsm	5	2	3
16	Songwe	5	0	5
17	Simiyu	45	45	0

Na	**Mkoa**	**Jumla**	**Vijiji/Mitaa ambayo utekelezaji umekamilika**	**Vijiji/Mitaa ambayo utekelezaji unaendelea**
18	Kilimanjaro	8	10	2
19	Manyara	21	16	5
20	Dodoma	40	2	40
21	Rukwa	13	7	6
22	Shinyanga	9	5	7
23	Lindi	19	11	14
24	Mwanza	23	23	4
25	Njombe	22	0	29
26	Mara	20	16	8
	Jumla	**920**	**462**	**553**
	Jimla Kuu			**1004**

Jedwali Na. 8: Maeneo Yaliyolipwa Fidia katika Vijiji 975

NA	Eneo	Vijiji/Mitaa	Fidia Iliyolipwa (Tzs)
1.	Hifadhi ya Taifa ya Saadani	Kaya 17 na mashamba 22 katika Kitongoji cha Uvinje	376,436,839.60
2.	Hifadhi ya Taifa Arusha	Wananchi 15 ndani ya Shamba Na. 358 katika kijiji cha Orkung'wado	135,365,800.00
3	Hifadhi ya Maji Mto THEMI	Wananchi 51 wa Kijiji cha Kivuluvulu na 42 wa Kijiji cha Olgilai	887,043,462.00
4	Hifadhi ya Bwawa la Farkwa	Wananchi wa vijiji vya Bubutole na Mombose	7,400,700,000.00
5	Hifadhi ya Maji Nyakanasi	Wananchi 6 wa Mtaa wa Nyakanasi	73,146,200.56
6	Eneo la Ghuba ya Speke	Tamau, Serengeti, Nyatwali na Kariakoo	48,430,875,139.31
7	Shamba la utegi	Kitongoji cha Kibinyongo, Mabatini, Oringa, Denga, Omuga na Shule ya Msingi Utengi	7,727,036,577.31
8	Uwanja wa Ndege wa Kimataifa Kilimanjaro (KIA)	Kijiji cha Chemka, Mtakuja, Tindigani, Samaria Kati, Majengo, Mhula na Sanya Station	11,321,898,061.00
9	Hifadhi ya Bonde la Mto Kilombero	Kijiji cha Ngombo	6,946,514,040.00

NA	Eneo	Vijiji/Mitaa	Fidia Iliyolipwa (Tzs)
10	Pori la Akiba Mkungunero	Kaya **145** katika vitongoji vya Kagera, Msumbiji, Elbenek na Ndaja katika vijiji vya Kisondoko na Keikei	482,567,678.48
11	Hifadhi ya Taifa Mahale	Vitongoji vya Kabukuyungu na Mahasa	1,681,882,027.00
Jumla Kuu			**85,463,465,825.26**

Jedwali Na. 9: Matangazo Ya Serikali ya Maeneo ya Utawala kwa Kipindi cha Mwaka 2020/21 hadi 2024/25

Na.	Namba ya Tangazo	Wilaya	Aina
1.	219 la mwaka 2005	Manispaa ya Singida	Mpaka wa Kiutawala
2.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Ikungi	Mpaka wa Kiutawala
3.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Iramba	Mpaka wa Kiutawala
4.	287 la mwaka 1947	Wilaya ya Manyoni	Mpaka wa Kiutawala
5.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Mkalama	Mpaka wa Kiutawala
6.	307 la mwaka 1996	Wilaya za Kondoa na kiteto	Mpaka wa pori la Akiba Mkungunero
7.	287 la mwaka 2011	Halmashauri ya Singida	Mpaka wa Kiutawala
8.	366 la mwaka 2002	Manispaa ya Tabora	Mpaka wa Kiutawala
9.	185 la mwaka 1980	Wilaya ya Nzega	Mpaka wa Kiutawala
10.	185 la mwaka 1980	Wilaya ya Igunga	Mpaka wa Kiutawala
11.	366 la mwaka 2002	Wilaya ya Uyui	Mpaka wa Kiutawala
12.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Kaliua	Mpaka wa Kiutawala
13.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Urambo	Mpaka wa Kiutawala
14.	349 la mwaka 1996	Wilaya ya Sikonge	Mpaka wa Kiutawala
15.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Bukombe	Mpaka wa Kiutawala
16.	337 la mwaka 2005	Wilaya ya Chato	Mpaka ulitafsiliwa
17.	72 la mwaka 1997	Wilaya ya chemba na Kondoa	Mpaka wa Pori la akiba Swagaswaga

Na.	Namba ya Tangazo	Wilaya	Aina
18.	64 la mwaka 2023	Kilombero, Ulanga na Malinyi	Mpaka wa pori la akiba Kilombero
19.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Geita	Mpaka wa Kiutawala
20.	209 la mwaka 1974	Wilaya ya Kiteto na Simanjiro	Mpaka wa pori tengefu kitwai
21.	Tangazo Namba.135 la mwaka 1954	Wilaya ya masai (kiteto)	Mpaka wa Kiutawala
22.	337 la mwaka 2005	Longido	Mpaka wa Kiutawala
23.	Tangazo Namba 190 la mwaka 2007	Halmashauri ya Arusha	Mpaka wa Kiutawala
24.	41 la mwaka 1954	Wilaya ya Arumeru	Mpaka wa Kiutawala
25.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Wanging, ombe	Mpaka wa Kiutawala
26.	177 la mwaka 1980	Wilaya ya Makete	Mpaka wa Kiutawala
27.	366 la mwaka 2002	Wilaya ya Shinyanga	Mpaka wa Kiutawala
28.	287 la mwaka 2011	Wilaya ya Nya gh'wale	Mpaka wa Kiutawala
29.	853 la mwaka 2023	Wilaya za Kilindi na Kiteto	Mpaka wa Kiutawala
30.	362 la mwaka 2012	Halmashauri ya Ushetu	Mpaka wa Kiutawala
31.	185 la mwaka 1980	Wilaya ya Muleba	Mpaka wa Kiutawala
32.	190 la mwaka 2007	Wilaya ya Bukoba	Mpaka wa Kiutawala
33.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Karagwe	Mpaka wa Kiutawala
34.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Kalambo	Mpaka wa Kiutawala
35.	178 la mwaka 1980	Wilaya ya Nkasi	Mpaka wa Kiutawala

Na.	Namba ya Tangazo	Wilaya	Aina
36.	219 la mwaka 2005	Manispaa ya Sumbawanga	Mpaka wa Kiutawala
37.	282B la mwaka 2018	Jiji la Dodoma	Mpaka wa Kiutawala
38.	190 la mwaka 2007	Wilaya ya Chamwino	Mpaka wa Kiutawala
39.	337 la mwaka 2005	Wilaya ya Bahi	Mpaka wa Kiutawala
40.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Kondoa	Mpaka wa Kiutawala
41.	349 la mwaka 1996	Wilaya ya Mpwapwa	Mpaka wa Kiutawala
42.	349 la mwaka 1996	Wilaya ya Kongwa	Mpaka wa Kiutawala
43.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Chemba	Mpaka wa Kiutawala
44.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Ukerewe	Mpaka wa Kiutawala
45	349 la mwaka 1996	Wilaya ya Misungwi	Mpaka wa Kiutawala
46.	287 la Mwaka 2011	Wilaya ya Magu	Mpaka wa Kiutawala
47.	269 la mwaka 1974	Monduli na Babati	Mpaka wa Pori tengefu Lolkisale
48.	269 la mwaka 1974	Wilaya ya Monduli	Mpaka wa Pori tengefu mto wa mbu
49.	269 la mwaka 1974	Wilaya ya Longido	Mpaka wa Pori tengefu Lake Natron
50.	269 la mwaka 1974	Wilaya ya Longido	Mpaka wa Pori tengefu Longido
51.	269 la mwaka 1974	Wilaya ya Simanjiro	Mpaka wa Pori tengefu Ruvu Masai

Na.	Namba ya Tangazo	Wilaya	Aina
52.	604 la mwaka 2022	Wilaya ya Ngorongoro	Mpaka wa Pori la akiba Pololleti
53.	457 la mwaka 2021	Wilaya za Bagamoyo Mvomero na Morogoro	Mpaka wa Pori la akiba Wamimbiki

Jedwali Na 10: Viwanja/Mashamba Yaliyopimwa na Kuidhinishwa Julai, 2024 hadi 15 Mei, 2025

Na.	Mkoa	Viwanja	Mashamba
1	Arusha	3,069	0
2	Dar Es Salaam	18,236	0
3	Dodoma	12,788	23
4	Geita	4,568	0
5	Iringa	15,947	12
6	Kagera	2,909	39
7	Katavi	5,687	2
8	Kigoma	10,210	106
9	Kilimanjaro	3,408	24
10	Lindi	3,795	7
11	Manyara	2,621	34
12	Mara	6,249	10
13	Mbeya	7,638	1
14	Morogoro	8,602	106
15	Mtwara	10,512	4
16	Mwanza	9,081	0
17	Njombe	3,682	1
18	Pwani	33,377	0
19	Rukwa	1,561	3

Na.	**Mkoa**	**Viwanja**	**Mashamba**
20	Ruvuma	8,415	6
21	Shinyanga	36,930	14
22	Simiyu	2,500	4
23	Singida	12,517	255
24	Songwe	2,696	22
25	Tabora	17,102	1
26	Tanga	9,329	1,252
	Jumla	**253, 429**	**1,926**

Jedwali Na 11: Vijiji Vilivyohakikiwa na Kupimwa

Na.	Mkoa	Mwaka 2024/25
		vijiji
1	Arusha	0
2	Dar es Salaam	0
3	Dodoma	13
4	Geita	35
5	Iringa	9
6	Kagera	0
7	Katavi	18
8	Kigoma	12
9	Kilimanjaro	22
10	Lindi	0
11	Manyara	12
12	Mara	0
13	Mbeya	0
14	Morogoro	0
15	Mtwara	5
16	Mwanza	0
17	Njombe	0
18	Pwani	0
19	Rukwa	6
20	Ruvuma	19

Na.	Mkoa	Mwaka 2024/25
		vijiji
21	Shinyanga	18
22	Simiyu	8
23	Singida	0
24	Songwe	10
25	Tabora	6
26	Tanga	20
JUMLA		**213**

Jedwali Na 12: Makazi Yaliyorasimishwa kwa Mkoa hadi tarehe 15 Mei, 2025

Na.	Mkoa	Idadi ya Michoro ya Urasimishaji Iliyoandaliwa	Idadi ya Makazi Yaliyorasimishwa
1	Arusha	8	4,069
2	Dar es Salaam	94	22,277
3	Dodoma	41	11,859
4	Geita	28	21,919
5	Iringa	22	4,865
6	Kagera	9	2,182
7	Katavi	12	1,094
8	Kigoma	10	6,229
9	Kilimanjaro	6	6,844
10	Lindi	3	1912
11	Manyara	27	8,802
12	Mara	16	4,816
13	Mbeya	25	4,688
14	Morogoro	7	2,655
15	Mtwara	20	7,075
16	Mwanza	23	15,772
17	Njombe	27	6,725
18	Pwani	146	23,442
19	Rukwa	5	546

Na.	Mkoa	Idadi ya Michoro ya Urasimishaji Iliyoandaliwa	Idadi ya Makazi Yaliyorasimishwa
20	Ruvuma	4	1,097
21	Shinyanga	16	6,804
22	Simiyu	4	1,500
23	Singida	15	5,025
24	Songwe	4	1,525
25	Tabora	40	14,698
26	Tanga	13	2,354
JUMLA KUU		**625**	**190,774**

Jedwali Na 13: Michoro ya Mipangomiji Iliyoandaliwa katika Maeneo Mapya (Julai, 2024 hadi 15 Mei, 2025)

Na.	Mkoa	Idadi ya Michoro ya Mipangomiji	Idadi ya Viwanja Vilivyopangwa
1	Arusha	93	7,469
2	Dar es Salaam	900	20,614
3	Dodoma	291	25,649
4	Geita	75	4,167
5	Iringa	129	19,268
6	Kagera	213	33,047
7	Katavi	26	10,318
8	Kigoma	52	9,418
9	Kilimanjaro	34	4,031
10	Lindi	67	6,748
11	Manyara	14	1,792
12	Mara	81	5,114
13	Mbeya	42	8,091
14	Morogoro	116	12,791
15	Mtwara	26	2,799
16	Mwanza	153	14,329
17	Njombe	69	9,506
18	Pwani	772	72,597
19	Rukwa	27	811

Na.	Mkoa	Idadi ya Michoro ya Mipangomiji	Idadi ya Viwanja Vilivyopangwa
20	Ruvuma	42	8,417
21	Shinyanga	89	12,728
22	Simiyu	49	29,946
23	Singida	49	29,946
24	Songwe	46	6,573
25	Tabora	55	13,672
26	Tanga	116	14,471
JUMLA KUU		**3,626**	**384,312**

Jedwali Na.14: Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Mipangomiji na Urasimishaji kwa kipindi cha Julai 2024 hadi tarehe 15 Mei, 2025

A. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Mipangomiji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
1	SIMIYU	15	Wilaya ya Busega	Amri ya Kupanga Eneo la Lukungu ya Mwaka, 2024	GN. Na.854 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Mwabayanda ya Mwaka, 2024	GN. Na.848 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Yitwimila A ya Mwaka, 2024	GN. Na.844 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Yitwimila B ya Mwaka, 2024	GN. Na.843 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
			Wilaya ya Itilima	Amri ya Kupanga Eneo la Budalabujiga ya Mwaka, 2024	GN. Na.852 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa

A. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Mipangomiji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kupanga Eneo la Ikindilo na Ntenga ya Mwaka, 2024	GN. Na.845 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Kinangw'eli ya Mwaka, 2024	GN. Na.846 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Lagangabilili ya Mwaka, 2024	GN. Na.847 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Migato na Simiyu ya Mwaka, 2024	GN. Na.855 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Mwamigagani ya Mwaka, 2024	GN. Na.851 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Mwaumishenu ya Mwaka, 2024	GN. Na.849 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa

A. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Mipangomiji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kupanga Eneo la Nanga ya Mwaka, 2024	GN. Na.850 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Nkoma ya Mwaka, 2024	GN. Na.840 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Njiapanda ya Mwaka, 2024	GN. Na.841 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kupanga Eneo la Nyamalapa na Kimali ya Mwaka, 2024	GN. Na.842 ya Tarehe 11/10/2024	Limechapishwa
	Dar es Salaam	1	Manispaa ya Ubungo	Amri ya Mpango wa Uendelezaji Upya Eneo la Sinza 2024-2044	GN. Na.80 ya Tarehe 7/2/2025	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
1	SIMIYU	18	Wilaya ya Bariadi	Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Old-Maswa ya Mwaka, 2024	G.N. No. 758 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Byuna ya Mwaka, 2024	G.N No. 730 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Dutwa ya Mwaka, 2024	G.N No. 731 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Gasuma ya Mwaka, 2024	G.N No. 732 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Gilya ya Mwaka, 2024	G.N No. 733 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Ibulyu ya Mwaka, 2024	G.N No. 734 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Igegu na Igegu Mashariki ya Mwaka, 2024	G.N No. 735 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Kasoli ya Mwaka, 2024	G.N No. 729 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Kilalo ya Mwaka, 2024	G.N No. 727 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Masewa ya Mwaka, 2024	G.N No. 728 ya tarehe 23/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Matongo ya Mwaka, 2024	G.N No. 760 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Mwasinasi ya Mwaka, 2024	G.N No. 761 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Mwasubuya ya Mwaka, 2024	G.N No. 762 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Ngulyati ya Mwaka, 2024	G.N No. 763 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Nkindwabiye na Songambele ya Mwaka, 2024	G.N No. 754 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Nkololo ya Mwaka, 2024	G.N No. 755 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Nyamswa ya Mwaka, 2024	G.N No. 756 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Sapiwi ya Mwaka, 2024	G.N No. 757 ya tarehe 30/08/2024	Limechapishwa
	DODOMA	10	Jiji la Dodoma	Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Msembeta ya mwaka, 2024	G.N No. 889 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Mphusu ya mwaka, 2024	G.N No. 890 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Mkombola ya mwaka, 2024	G.N No. 891 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Mwongozo Mbabala ya mwaka, 2024	G.N No. 892 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Nghambala ya mwaka, 2024	G.N No. 893 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Chigongwe ya mwaka, 2024	G.N No. 897 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa

B. Maeneo yaliyotangazwa kuwa maeneo ya Urasimishaji						
Na.	**Mkoa**	**Idadi ya Matangazo**	**Halmashauri**	**Tangazo**	**Namba ya Notisi (GN)**	**Maelezo**
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Sabasaba ya mwaka, 2024	G.N No. 898 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Sokoine ya mwaka, 2024	G.N No. 899 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Nyemihanga ya mwaka, 2024	G.N No. 901 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa
				Amri ya Kurasimisha Makazi Yasiyopangwa Eneo la Zepisa 'A' ya mwaka, 2024	G.N No. 887 ya tarehe 1/11/2024	Limechapishwa

Jedwali Na. 14 (b): Maeneo yaliyoiva Kimji na kuandaliwa Rasimu za Matangazo ya Serikali (GN) Kuanzia Julai 2024 hadi kufikia 15 Mei 2025

Na	Mkoa	Halmashauri	Eneo lililoiva	Maelezo
1	Kagera	Wilaya ya Missenyi	Bubale	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Bugango	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Byamutemba	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Igaya	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mabuye	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mushasha	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mutukula	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mwemage	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Nyakalinzi	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
		Wilaya ya Ngara	Rulenge	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Burinda-Mukubu	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa

Jedwali Na. 14 (b): Maeneo yaliyoiva Kimji na kuandaliwa Rasimu za Matangazo ya Serikali (GN) Kuanzia Julai 2024 hadi kufikia 15 Mei 2025

Na	Mkoa	Halmashauri	Eneo lililoiva	Maelezo
			Magamba	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Muganza	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Ruhuba	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Rwinyana	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Nyakafandi-Mukubu	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
		Wilaya ya Muleba	Makongora	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Katembe	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
		Wilaya ya Kyerwa	Kigorogoro	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Kitwe	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Nyamiaga	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
2	Iringa	Wilaya ya Mufindi	Ifwagi	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa

Jedwali Na. 14 (b): Maeneo yaliyoiva Kimji na kuandaliwa Rasimu za Matangazo ya Serikali (GN) Kuanzia Julai 2024 hadi kufikia 15 Mei 2025

Na	Mkoa	Halmashauri	Eneo lililoiva	Maelezo
			Itulavanu	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Lufuna	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mbalamaziwa	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mninga	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mtili na Lugongo	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mtwango	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Nyigo	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Sawala	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Usokami	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
		Wilaya ya Iringa	Mbolimboli	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Matembo	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa

Jedwali Na. 14 (b): Maeneo yaliyoiva Kimji na kuandaliwa Rasimu za Matangazo ya Serikali (GN) Kuanzia Julai 2024 hadi kufikia 15 Mei 2025

Na	Mkoa	Halmashauri	Eneo lililoiva	Maelezo
			Mboliboli na Mbugani	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
3	Tanga	Wilaya ya Pangani	Mkaramo na Mbulizaga	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
		Wilaya ya Muheza	Bwitini	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
4	Geita	Wilaya ya Geita	Magenge na Sobora	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
5	Katavi	Wilaya ya Nsimbo	Uruwira	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
6	Lindi	Manispaa ya Lindi	Litipu	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mnolela	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mbuta	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Ruhokwe	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Shuka	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
7	Kilimanjaro	Wilaya ya Hai	Bomang`ombe	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa

Jedwali Na. 14 (b): Maeneo yaliyoiva Kimji na kuandaliwa Rasimu za Matangazo ya Serikali (GN) Kuanzia Julai 2024 hadi kufikia 15 Mei 2025

Na	Mkoa	Halmashauri	Eneo lililoiva	Maelezo
			Kimashuku	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Kwasadala	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Mungushi	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Rundugai	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Sanya station	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
			Shirinjoro	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa
8	Tanga	Wilaya ya Handeni	Mkalamo kwa msisi	Lipo kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuchapishwa

Jedwali Na 15: Benki Zinazotoa Mikopo ya Nyumba Hadi 15 Mei, 2025

Na	Benki Zinazotoa Mikopo ya Nyumba	Idadi ya Mikopo	Kiasi (Bilioni)	Asilimia ya Hisa Katika Soko
1	CRDB BANK PLC	1,616	211.77	32.12%
2	NMB BANK PLC	625	69.83	10.59%
3	AZANIA BANK PUBLIC LIMITED COMPANY	461	55.69	8.45%
4	STANBIC BANK TANZANIA LIMITED	172	36.74	5.57%
5	FIRST HOUSING FINANCE COMPANY LIMITED	283	35.77	5.43%
6	DCB COMMERCIAL BANK PLC	281	30.92	4.69%
7	KCB BANK TANZANIA LIMITED	179	30.54	4.63%
8	TANZANIA COMMERCIAL BANK PLC	468	28.93	4.39%
9	EXIM BANK TANZANIA LIMITED	185	27.23	4.13%
10	NATIONAL BANK OF COMMERCE LIMITED	151	24.25	3.68%
11	ABSA BANK TANZANIA LIMITED	113	23.25	3.53%
12	EQUITY BANK TANZANIA LIMITED	105	12.77	1.94%
13	BANK OF AFRICA TANZANIA LIMITED	147	11.33	1.72%
14	NCBA BANK TANZANIA LIMITED	58	10.22	1.55%
15	AMANA BANK LIMITED	142	8.11	1.23%
16	ACCESS BANK TANZANIA LIMITED	70	7.61	1.15%
17	DIAMOND TRUST BANK TANZANIA PUBLIC LIMITED COMPANY	40	6.31	0.96%
18	I & M BANK TANZANIA LIMITED	34	6.11	0.93%

Na	Benki Zinazotoa Mikopo ya Nyumba	Idadi ya Mikopo	Kiasi (Bilioni)	Asilimia ya Hisa Katika Soko
19	STANDARD CHARTERED BANK TANZANIA LIMITED	24	3.86	0.59%
21	PEOPLES BANK OF ZANZIBAR LIMITED	6	2.65	0.40%
22	ECOBANK TANZANIA LIMITED	16	2.48	0.38%
23	MAENDELEO BANK PLC	441	2.35	0.36%
24	MKOMBOZI COMMERCIAL BANK PLC	10	1.6	0.24%
25	MWANGA HAKIKA BANK LIMITED	16	1.48	0.23%
26	MUCOBA BANK PLC	29	1.14	0.17%
27	BANK OF BARODA TANZANIA LIMITED	10	0.9	0.14%
28	LETSHEGO FAIDIKA BANK TANZANIA LIMITED	7	0.88	0.13%
29	TIB DEVELOPMENT BANK LIMITED	8	0.78	0.12%
30	INTERNATIONAL COMMERCIAL BANK TANZANIA LIMITED	3	0.18	0.03%
31	CITIBANK TANZANIA LIMITED	1	0.15	0.02%
JUMLA		**5,744**	**659.3**	**100.00%**

Jedwali Na.16: Marejesho ya Fedha za Mradi wa KKK

(a) Halmashauri zilizokamilisha Marejesho kwa 100%

Na.	Halmashauri	Mkopo	Marejesho
1.	Moshi DC	233,200,000	233,200,000
2.	Mwanza Jiji	800,000,000	800,000,000
3.	Meru DC	1,655,000,000	1,655,000,000
4.	Morogoro Manispaa	2,000,000,000	2,000,000,000
5.	Kilosa DC	250,000,000	250,000,000
6.	Geita DC	600,000,000	600,000,000
7.	Bariadi TC	79,750,000	79,750,000
8.	Mbozi DC	495,000,000	495,000,000
9.	Ilemela Manispaa	3,589,774,000	3,589,774,000
10.	Ileje DC	432,319,000	432,319,000
11.	Tunduma TC	543,000,000	543,000,000
12.	Songwe DC	450,000,000	450,000,000
13.	Kaliua DC	100,000,000	100,000,000
14.	Ofisi ya Ardhi Mkoa wa Iringa	450,000,000	581,318,714
15.	Kigamboni Manispaa	1,500,000,000	1,500,000,000
16.	Kibaha TC	1,588,000,000	1,588,000,000
17.	Sumbawanga DC	47,630,000	47,630,000
18.	Mbulu DC	162,500,000	162,500,000
19.	Tanga Jiji	400,000,000	400,000,000
20.	Hanang’ DC	187,500,000	187,500,000
21.	Rhombo DC	1,060,000,000	1,060,000,000

Na.	Halmashauri	Mkopo	Marejesho
22.	Njombe TC	700,000,000	700,000,000
23.	Ushetu DC	259,850,000	259,850,000
24.	Makambako TC	683,300,000	683,300,000
25.	Dodoma Jiji	3,000,000,000	3,000,000,000
	JUMLA	**21,266,823,000**	**21,398,141,714**

(b) Halmashauri Zilizorejesha Sehemu ya Fedha

Na.	Halmashauri	Mkopo	Fedha Zilizorejeshwa	Kiasi ambacho Hakijarejeshwa	Asilimia
1.	Bunda TC	493,989,000	437,218,710	56,770,290	89
2.	Ifakara TC	200,000,000	176,200,000	23,800,000	88
3.	Mbeya Jiji	2,000,000,000	1,750,000,000	250,000,000	88
4.	Mbeya DC	584,000,000	480,000,000	104,000,000	82
5.	Uyui DC	100,000,000	74,845,000	25,155,000	75
6.	Mtwara MC	1,679,450,000	1,000,000,000	679,450,000	60
7.	Babati DC	125,000,000	72,000,000	53,000,000	58
8.	Buchosa DC	327,000,000	186,000,000	141,000,000	57
9.	Chalinze DC	2,500,000,000	1,266,583,655	1,233,416,345	51
10.	Butiama DC	297,000,000	148,5,500	148,584,500	50
11.	Musoma MC	250,000,000	80,000,000	120,000,000	48
12.	Meatu DC	93,500,000	45,000,000	48,500,000	48
13.	Tabora MC	885,000,000	360,726,252	524,273,748	41
14.	Babati TC	250,000,000	103,717,091	146,282,909	41
15.	Musoma DC	200,000,000	80,000,000	120,000,000	40
16.	Tarime TC	560,000,000	216,355,000	343,645,000	39
17.	Mbinga TC	330,000,000	125,636,952	204,363,048	38
18.	Morogoro DC	865,210,000	310,000,000	555,210,000	36
19.	Ludewa DC	405,000,000	127,637,000	277,353,000	32
20.	Ikungi DC	598,226,000	131,000,000	467,226,000	32
21.	Kishapu DC	882,000,000	248,139,833.29	633,860,167	28
22.	Rorya DC	1,000,000,000	190,000,000	810,000,000	19

Na.	Halmashauri	Mkopo	Fedha Zilizorejeshwa	Kiasi ambacho Hakijarejeshwa	Asilimia
23.	Shinyanga DC	900,000,000	165,468,858	734,531,142	18
24.	Maswa DC	850,000,000	140,000,000	710,000,000	16
25.	Lushoto DC	208,000,000	29,305,281	178,694,719	14
26.	Lindi Manispaa	1,600,000,000	211,530,000	1,388,470,000	13
27.	Chamwino DC	300,000,000	40,000,000	260,000,000	13
28.	Mbulu TC	455,000,000	50,000,000	405,000,000	11
29.	Msalala DC	1,609,500,000	161,171,000	1,448,329,000	10
30.	Shinyanga MC	1,055,000,000	108,397,366	946,602,634	10
31.	Manyoni DC	1,520,770,000	141,000,000	1,379,770,000	9
32.	Korogwe TC	80,000,000	5,075,000	74,925,000	6
33.	Korogwe DC	240,000,000	12,880,000	227,120,000	6
	JUMLA	**23,443,645,000**	**8,525,892,646.29**	**14,719,332,502**	

Jedwali Na.17: Vijiji Vilivyoandaliwa Mipango ya Matumizi ya Ardhi Kupitia Mradi wa LTIP

Na.	Halmashauri	Idadi ya Vijiji Vilivyotangazwa Kwenye Gazeti la Serikali
1	Chamwino	63
2	Chunya	21
3	Handeni	39
4	Kaliua	53
5	Kilindi	38
6	Kilwa	44
7	Ludewa	31
8	Makete	19
9	Maswa	62
10	Mbinga	58
11	Mkinga	40
12	Mufindi	45
13	Mvomero	47
14	Ngara	38
15	Nkasi	50
16	Rorya	45
17	Ruangwa	30
18	Songwe	35
19	Tanganyika	10
20	Uyui	60
21	Iramba	18
Jumla		**846**

Jedwali Na.18. Orodha ya Vijiji vilivyopimwa na Kurekebishwa Mipaka (Julai 2024 - 15 Mei, 2025)

Na.	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Kijiji	Idadi
1	Mbeya	Busokelo	Isare, Ipuguso, Ipelo, Kikuba, Bujingijila, Mwela, Kandete, Lusungo	8
		Mbarali	Azimio Mswiswi, Azimio Mapula, Wimba Mahango, Udindilwa, Ruiwa Township, Mahongole, Mapogolo, Mwatenga, Mhwela, Ipwani, Limseni	11
2	Tabora	Nzega	Mogwa, Ilole, Luhumbo, Ibushi, Mihama, Usagali, Inagana, Ubinga, Ilungo, Mwamapuli, Usonganhwala, Kwanzala, Kilino, Itunda, Gulumbai, Mwino, Nkindu, Mwino, Kadoke	19
		Kaliua	Kangeme, Ukumbisiganga	2
		Urambo	Tumaini, Ifuta	2
		Sikonge	Matagata, Zugimlole, Nyahua, Makibo	4
3	Katavi	Mlele	Wachawaseme, Kaulolo, Nsenkwa, Mgombe, Kanoge, Mtakuja	6
4	Kilimanjaro	Rombo	Kisare, Ngoyoni, Leto, Usongo, Kirongo chini, Kiwanda, Ubaa, Ikuini, Kingachi, Ngaseni, Kwalakamu, Mahorosha, Aleni chini, Kidondoni, Mamsera Chini, Chala, Ngoyoni, Urauri, Nesae, Kahe, Ture, Mengeni Chini, Mfuruwashe	23
5	Kigoma	Buhigwe	Biharu, Kigege, Mubanga, Chagwe, Nyamugali	5

Na.	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Kijiji	Idadi
6	Ruvuma	Nyasa	Ng'ombo, Chimate, Kwambe, Ngindo, Lundo, Mkili, Yola, Tumbi, Ndonga, Ngahe, Kihangara, Ngumbo	12
7	Morogoro	Morogoro	Kisemo, Kidugalo, Magera, Seregea A, Seregete B, Chanyumbu, Kwamba, Pulambili, Mkulazi, Lubumo, Shamba Namba 325	11
8	Geita	Mbogwe	Nyang'holongo, Bunigonzi, Mwabukwalule, Ushetu, Shibutwe, Kisumo, Mubamba, Msendamila, Buzigula, Ushirika, Kadoke, Nyandekwa, Ilolangulu, Igalula, Muungano, Bugalagala, Isungabula, Ikunguigazi, Nyikonga, Kagongo, Lulembela, Mgaya, Kasaka, Kagera Mwigilo.	25
9	Rukwa	Sumbawanga	Jangwani, Mkima, Memya, Kapoka, Mpwapwa, Malolwa	6
10	Pwani	Kibiti	Mlanzi, Mangwi, Mchukwi (B), Mkupuka	4
11	Iringa	Kilolo	Iwungi, Ikuka, Lyasa, Kilalakidewa, Kilumbwa, Mbwawi, Masisiwe	7
12	Tanga	Korogwe	Madumu, Chekelei, Kweisewa, Kasiga, Nanyogie, Mkalamo, Goha, Mpasilasi, Madala, Mbagai, Magila Gereza, Maurui, Mafuleta, Tabora, Magila, Kwenangu	16

Na.	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Kijiji	Idadi
13	Tanga	Kilindi	Kwadudu, Kwedigole, Kimembe, Mzinga, Muungano, Balang'a, Kigwama, Michungwani, Mabalanga, Tuliani mswaki, Mafuleta, Selewa, Makasini, Kwedijelo, Kileguru, Mswaki, Mzungu wa sala, Mkonde, Kilindi, Kwamazuma.	20
14	Shinyanga	Ushetu	Idahina, Iponyanholo, Lusonzo, Mwadui, Nyankende, itobola, Nonwe, Ulowa na Butibu	9
15	Singida	Manyoni	Kasanii, Ilucha, Makuru, Msemembo na Ilaloo	5
16	Katavi	Mpimbwe	Ikuba, Kashishi, Mkwajuni, Chamalendi, Ukingwaminzi, Msadya, Nyambwe, Mbede, Minyoso, Mwamatiga, Mamba A, Mamba B, Kabunde, Kanindi, Kilida na Luchima	16
17	Mwanza	Ukerewe	Nyikonga, Ikunguigazi, Bugalagala, Mgaya, Mwingilo, Kasaka, Kagongo, Lulembela, Kagera, Kakumbi na Isungabula.	11
18	Mtwara	Mtwara	Mngoji, Mnuyo, Msimbati, Mtandi, Ruvula, Mtendachi, Namindondi, Mbuo, Changalawe, Ndumbwe, Utende, Mabatini, Lyowa, Nanyani, Mnyundo, Mwatehi, Likonde na Ming'wena.	18
19.	Dodoma	Bahi	Mindola na Bankolo	2
Jumla				**242**

Jedwali Na. 19: Orodha ya Vijiji Vilivyoandaliwa Mipango ya Matumizi ya Ardhi (Julai 2024 hadi 15 Mei, 2025)

Na	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Vijiji	Idadi
1	Ruvuma	Nyasa	Ng'ombo, Chimate Kwambe, Ngindo, Tumbi, Kihagara, Ndonga, Liweta, Mkili, Konganywita, Mipotopoto, Uhuru, Mkalawa, Mitomoni	14
2	Kigoma	Buhigwe	Biharu, Kigege, Migongo, Nyamugali, Kibande, Kalege, Nyanga, Nyamihanga, Mubanga, Chagwe, Nyankoronko, Muhinda, Nyakimwe, Nyaruboza	14
3	Geita	Mbogwe	Nyang'holongo, Bunigonzi, Mwabukwalule, Ushetu, Shibutwe, Kisumo, Nyang'wale, Iboya, Bwendaseko, Nambubi, Mubamba, Msendamila, Buzigula, Bulililа, Nyikonga, Ikunguigazi, Mwigilo, Ibambula, Bugalagala, Isebya, Mgaya, Isungambula na Kasaka	23
		Nyang'wale	Bujala Miyenze, Idetemia, Nyalubanda, Nyashilanga, Nyakaswi, Ibambila, Nyang'wale, Kaseme, Shabaka, Ihushi, Wavu, Nyamgongwa, Lubando, Muhama	14
4	Tabora	Nzega	Upina, Ubinga, Ibushi, Nkiniziwa, Usag Luhumbo ali, Inagana, Ugembe, Gulumbai, Usongwanhala, Ilole, Mwino, Malolo, Mahene	14
		Kaliua	Ukumbisiganga, Kangeme	2

Na	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Vijiji	Idadi
		Sikonge	Tumaini, Ifuta	4
		Urambo	Matagata, Zugimlole, Nyahua, Makibo	2
5	Morogoro	Morogoro	Visaraka, Lubumu, Seregete A, Seregete B, Kisemo, Magera, Pulambili, Chanyumbu, Kidugalo, Kwaba, Mkulazi, Kiwege, Muhungamkola, Lubungo A	14
6	Kilimanjaro	Rombo	Ikuini, Shimbi Mashariki, Msaranga, Kiraeni, Mahorosha, Ngareni, Aleni chini, Leto, Kitowo, Kiwanda, Ngaseni, Kirongo chini, Marangu, Usongo, Mfuruwashe, Kidondoni, Mamsera Chini, Chala, Ngoyoni, Urauri, Nesae, Kahe, Ture, Menmgeni chini	24
7	Mbeya	Busokelo	Isange, Bujingijila, Isale, Mpunguti, Kikuba, Bumbigi, Ipepo, Matamba, Lusungo, Ipuguso, Mwela, Ikubo, Kilasi, Luteba	14
8	Katavi	Mlele	Wachawaseme, Kaulolo, Nsenkwa, Mgombe, Kanoge	6
9	Rukwa	Sumbawanga	Jangwani, Mkima, Memya, Kapoka, Mpwapwa, Malolwa	6
10	Shinyanga	Shinyanga	Shabuluba, Nduguti, Nzagaluba, Bukumbi, Masengwa, Mwajada, Bubale, Singita, Igembya, Mwamalulu, Kitwangi, Ilobashi	12
11	Simiyu	Bariadi	Chungu cha Bawawa, Salaliya Nyamikoma, Damidami, Mwamalula, Mwantimba, Matombo, Mwauchumu, Mwashagata, Gibishi, Chungu,	18

Na	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Vijiji	Idadi
			Halawa, Mwasilimbi, Ihusi, Senta, Igabanhilo, Mawaumatondo, Mwasinasi.	
12	Tanga	Kilindi	Mmbogo	1
13	Dodoma	Bahi	Chikopelo, Nondwa, Chidoli, Mkakatika, Mnkhola, Mindola, Chonde, Bankolo, Lamaiti, Maganga	10
14	Pwani	Kibiti	Mkupuka, Machipi, Mlanzi, Nyanjati, Hanga, Tomoni, Mangwi, Mahege na Kivinja B	9
15	Mbeya	Mbarali	Ipwani, Limseni, Nyakadete, Azimio Mswiswi, Iberege, Wimba Mahango, Mapogoro, Mhwela, Nyakazombwe	9
16	Iringa	Kilolo	Iwiungi, Vitono, Uhambingeto, Ibumu, Kilumbwa, Idasi, Ng'ingula, Nyawegete, Masisiwe, Lyasa	10
17	Mtwara	Mtwara	Mbuo, Mnyundo, Mwatehi, Changalawe, Ndumbwe, Utende, Nanyani, Lyowa, Mtendachi, Mayaya, Mitambo, Mngoji, Mnuyo, Msimbati, Mtandi, Ruvula	16
18	Mwanza	Ukerewe	Namagondo, Busunda, Igongo, Muhande, Busiri, Bwasa, Mkasika, Chankamba, Kaseni, Buguza, Kigara, Buzegwe, Busagami, Mahande, Chamuhunda, Mibungo	16

Na	Mkoa	Halmashauri ya Wilaya	Vijiji	Idadi
19	Singida	Manyoni	Itetema, Chidamsulu, Winamila, Mpola, Nkonko, Isseke, Igwamadete, Kasanii, Ilucha, Msemembo, Makuru, Hika, Magasai, Kitalalo, Mvumi, Ilaloo	16
20	Shinyanga	Ushetu	Ilomelo, Ulowa, Ibambala, Mkwangulwa, Itobola, Nonwe, Kidanha, Manungu, Idahin'ha, Lusonzo, Butibu, Mwadui, Iponyanholo, Isanga, Nyankende, Nyarwerwe	16
21	Tanga	Kilindi	Mzinga, Michungwani, Kigwama, Kilindi, Kwedigole, Mswaki, Kwadudu, Mafuleta, Balang'a, Tuliani Mswaki, Muungano, Mabalanga, Kileguru, Mzunguwasala, Kimembe, Kwamazuma	16
22	Katavi	Mpimbwe	Mkwajuni, Chamalendi, Ikuba, Kashishi, Ilalangulu, Mirumba, Msadya, Nyambwe, Minyoso, Mbede, Mwamatiga, LuchimaMamba A, Kilida, Mamba B, Kanindi, Kabunde, Ukingwaminzi	18
23	Tanga	Korogwe	Kasiga, Kwenangu, Chekelei, Magila, Goha, Magila Gereza, Nanyogie, Mkalamo, Tabora, Kweisewa, Maurui Rutuba, Madumu, Madala, Mpasilasi, Mafuleta, Mbagai	16
Jumla				**334**

Mheshimiwa Geophrey Pinda, Naibu Waziri wa Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, akimkabidhi mwananchi Hati ya Hakimiliki ya Kimila wakati wa ziara ya kikazi katika eneo la mpaka kati ya Wilaya za Chemba, Dodoma na Kiteto, Manyara katika kijiji cha Ndareta Wilayani Kiteto.

Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (kulia) akimkabidhi Hatimilki ya Kielekroniki Mhandisi Anthony Sanga, Katibu Mkuu wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi wakati wa uzinduzi wa mfumo wa e-Ardhi jijini Dodoma.

KIMEPIGWACHAPA NA MPIGACHAPA MKUU WA SERIKALI, DODOMA-TANZANIA